

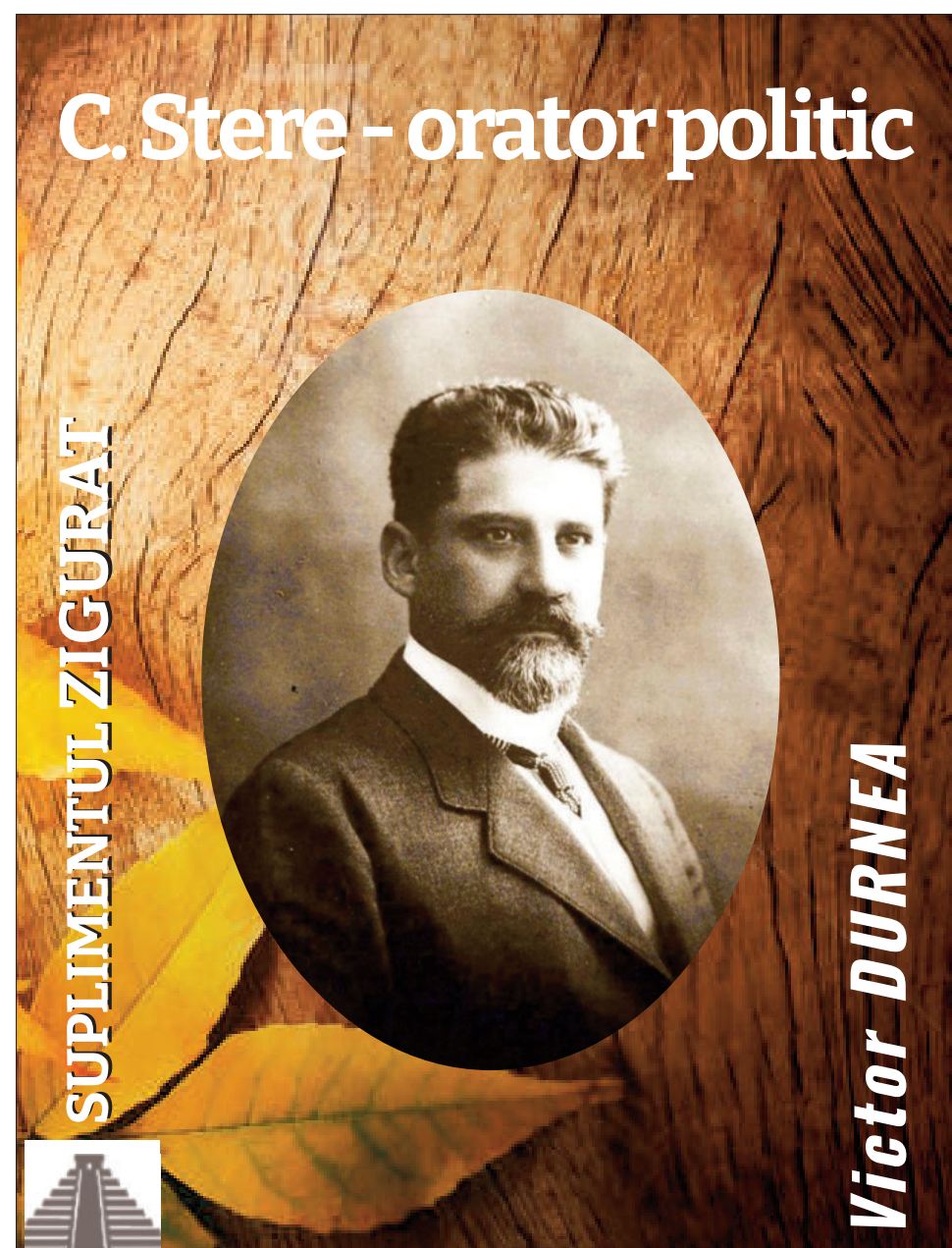
Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul VII, nr. 9(81), septembrie 2023 • Apare lunar

24 pagini

C. Stere - orator politic

SUPLIMENTUL ZIGURAT

Victor DURNĒA

Familia Popescu

4. Sora mea va citi la bătrînețe poemele de familie. Și-o să-și tatueze pe brațe, pe umeri, pe piept poemele ca să fie în fiecare noapte cîte cineva lîngă ea; și mătușa și tata și eu; ca să le mîngîie obrazul aspru, ridat, cu pielea lăsată. O să povestească cum ne dădeam noi iarna cu patinele: de la izvor pe rîul de munte, pe Dunăre în jos pînă la mare și ajungeam primii. O să povestească cum ne-am umplut noi doi perna cu flori de pe mormîntul bunicului și ce mai bătai cu perne trăgeam. Și-o să povestească cum plescăiam eu la masă, cum clefăiam și ea mă certa, aproape plictisită. O să povestească vecinelor și copiilor din parc. O să plîngă pe umărul lor. Va invita la masă toate admiratoarele mele să le ghicească în cafea cu ochelarii ei ce au drept lentile doi ochi de sticlă. O să le servească cu ochi de sticlă dulci-acrișori, să-i ronțăie ca pe dropsuri. Sora mea e și ea trecută la cuprins. Va citi din nou poemele de familie la bătrînețe. Va cere să fie dusă direct în trupul mamei, nu în pămînt. Ca să crească mai departe părul mamei, unghiile ei și nu flori pe mormînt. Sora mea are ochii mei și-o să privească pe fereastră cu ei.

Cristian Popescu

Liviu Ioan STOICIU Vacanțe cu scriitori	3	Adrian ALUI GHEORGHE Psihologie, viață și literatură	10
Constantin COROIU Și scriitorii mor	4	Magda URSACHE Româna de tranziție	11
Gellu DORIAN Modalități de percepere și atitudine	4	Nicolae TZONE <i>Poesis</i> poemuldumnezeu plutește deasupra potopului...	12
Constantin CUBLEȘAN „Am scris versuri despre sentimente dezosate!” (Traian T. Coșovei)	5	Al. CISTELECAN Biografism cu de-amănuntul	13
Mihaela GRĂDINARIU <i>Poesis</i> Visul venea peste noi din noi	6	Liviu ANTONESEI Radu Țuculescu recidivează!	14
Galina MARTEA Panait Istrati – patrimoniul spiritual al culturii universale	7	Adrian Dinu RACHIERU Eugen Simion, un arhitect cultural (III)	22
Emanuela ILIE Vocația singurătății (poetice)	8	Adina BARDAȘ Alura cuvîntului și a meșteșugului actoricesc (II). Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu – secțiunea online	23
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XVIII)	9	Constantin PRICOP Cosmopolitism și... cosmopolitism	24

„Dacă nu am fi superstițioși, am fi numai niște mașini.” NICHITA STĂNESCU

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Florin Faifer, Vasile Fluturel, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Nicolae Mecu, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Ioan Răducea, Cristina Scarlat, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU Vacanțe cu scriitori 3

Nicolae PANAITE Pace 3

Constantin COROIU Și scriitorii mor 4

Gellu DORIAN Modalități de percepere și atitudine 4

Constantin CUBLEȘAN „Am scris versuri despre sentimente dezosate!”
(Traian T. Coșovei) 5

Virgil RAȚIU De ce Mâna dintre nori? 5

Mihaela GRĂDINARIU *Poesis* Visul venea peste noi din noi 6

Galina MARTEA Panait Istrati – patrimoniul spiritual
al culturii universale 7

Emanuela ILIE Vocația singurătății (poetice) 8

Radu ANDRIESCU Cuvintele mele sunt din obsidian 8

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000.
Jurnal epistolar (XVIII) 9

Adrian ALUI GHEORGHE Psihologie, viață și literatură 10

Magda URSACHE Româna de tranziție 11

Nicolae TZONE *Poesis* poemul dumnezeu plutește deasupra potopului... 12

Al. CISTELEAN Biografism cu de-amănuntul 13

Dan Bogdan HANU Suburbii subterane 13

Daniel Ștefan POCOVNICU Înțelepciunea sfârșitului 14

Liviu ANTONESCU Radu Țuculescu recidivează! 14

Marcel MUREȘANU Monede și monade 15

Armina Flavia ADAM Un viitor fantomatic 15

Train LAZĂR Epistulae ex sânge 16

Ioan ȚICALO Două vecine și feciorii lor 16

Ana DOBRE Ce va fi când nu vom mai fi? Un testament spiritual –
moștenire pentru viitor 17

Ionel BOSTAN Prohibiție și temperanță cu preotul și învățătorul 18

Flavius PARASCHIV Oppenheimer 18

Mihaela OANCEA Orice vindecare e o lecție 19

Lucia BIBART Marea se-neacă în cer 19

Ștefania HĂNESCU Revista revistelor 20

Dionisie VITCU „Faptili, nu oala cu laptili”? 20

Anastasia Pășind printre amintiri 21

Matei GRĂMESCU Voci proaspete în agora poeziei 21

Adrian Dinu RACHIERU Eugen Simion, un arhitect cultural (III) 22

Adina BARDAȘ Alura cuvântului și a meșteșugului actoricesc (II).
Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu
– secțiunea online 23

Ioan RĂDUCEA Hieratism decorativist 23

Constantin PRICOP Cosmopolitism și... cosmopolitism 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com

www.exprescultural.ro

facebook.com/exprescultural

ISSN: 2537-5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar
revista pot depune sumele în contul
RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției
din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

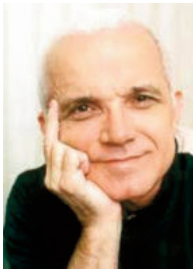
Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Andrei Jitaru

***Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor**

***Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

Liviu Ioan STOICIU

Vacanțe cu scriitori

Nu mă mai pot bucura de vacanță. De la o vârstă, vacanța e o dominantă cotidiană, dacă doresc să mă simt plecat de acasă (dar nu doresc; sunt comod, orice deplasare mă stresează). Nu mai am pretenții, nu ies din România, mă tot repet – urc pe munte la aceleași vârfuri și merg la mare la aceleași plajă, călătoresc în aceleași orașe în care are loc un festival la care sunt invitat, sau la rude. Nu scriu în deplasare nimic pentru sufletul meu (țin doar un jurnal sumar). Nu-i invidiez pe alții, scriitori, care merg în călătorie în străinătate (îndeosebi la copiii lor, stabiliți peste tot în Occident, în țările Uniunii Europene și în SUA) sau la mare în Grecia-Bulgaria-Turcia (n-am auzit de scriitori români care merg la Dubai, de exemplu; dacă nu merg la plajă la Dubai, măcar la cumpărături de fițe; sunt scriitori români, nu numai între cei din noile generații, care călătoresc în China, în India sau în... Peru, unde am văzut că a ajuns și a scris versuri despre aventura sa George Vulturescu, mai nou). Pe Facebook văd imagini din țări din nordul Africii postate de scriitori (la contul căroră am acces, în vizită acolo; mi-a atras atenția un eseist brașovean, Iulian Cătăluș, lasă senzația că e cercetător de serviciu în lume). Cărțile de călătorii sunt un gen de literatură de succes, rar se apleacă însă ochiul critic asupra lor. E ciudat că la noi cartea de călătorii e numărată pe degete. Marius Chivu s-a impus în literatura tânără cu cărți de călătorii, duse la extrem, pe trasee originale, pe cont propriu. Au fost și cărți de călătorie în China semnate de scriitori (invitați în China), subvenționate prin ICR.

Un scriitor care se laudă că a vizitat întreaga lume e Doru Ciucescu, „cel mai prolific scriitor-călător în șapte continente din literatura universală” și „scriitorul român în viață cu cele mai multe cărți de călătorie” (el e cel care a candidat la președinția Uniunii Scriitorilor anul ăsta). Dar majoritatea cărților de călătorie sunt semnate de jurnaliști (editurile principale de la noi au colecții de literatură de călătorie, cu siguranță vandabile; în principal sunt cărți semnate de autori străini; dar și de un Ioan T. Morar, stabilit în sudul Franței, să mai dau un exemplu). Citim cu o plăcere nesmintită cărți de călătorii de referință ale celor din alte epoci, reînviind lumea de atunci, inclusiv din România – „Călătorii români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea”, ediție îngrijită de Mircea Anghelescu în anii din urmă, sau „Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea”, scoasă de Editura Academiei în 2004...

De urcat la vârf, pe munte, de unul singur, se întâmplă când și când, din păcate (de când prozatoarea Doina Popa nu mai urcă, de ani de zile, și nu găsesc un însoțitor), trebuie să fie vreme frumoasă, de vară, cu ore multe de lumină, să pot să mă întorc în aceeași zi (de când s-au înmulțit urșii, merg pe munte sâmbăta sau duminica, în speranța că mai întâlnesc turiști pe traseu care să îndepărteze urșii). De mai mulți ani merg la mare la Casa Scriitorilor, la Neptun-Olimp (până la Revoluție n-am avut acces aici) în perioada 1 - 10 august. E ideal să cobori din camera ta (din apartament) direct pe plajă și să ai mâncare la dispoziție (care să-ți placă, bucătarul e de toată is-

prava, e aici din 1978; meniul e diversificat la prânz și seara; eu nu mănânc dimineața decât o banană și alune în coajă). Camera cu două paturi (garsonieră) are frigider mare, apă caldă tot timpul, birou, televizor, termopan (adică liniște). Sunt scriitori care stau o lună la Casa Scriitorilor – după modelul occidental, e mai ieftin să stai aici, cu cazare și masă asigurată, decât acasă, la București, unde canicula te omoară (prozatoarea Elena Siupiur, cercetătoare de top la Academie, are tot timpul din lume să stea aici, nu mai departe; îmi era vecină de cameră; Mircea Sântimbreanu stătea și câte două luni aici, îmi trimitea ilustrate la Focșani cu texte pline de haz, mergea și la pescuit). Paturile sunt învechite, cu tăbliere scorjite și salte denivelate. Am schimbat o vorbă la Casa Scriitorilor acum cu președintele Nicolae Manolescu și cu consilierul-director Gabriel Chifu, amândoi și-ar dori să transforme casa în hotel de patru stele pentru scriitori cu bani europeni, deocamdată însă „nu suntem eligibili” – și bani-grămadă de investiții nu are Uniunea Scriitorilor (Casa Scriitorilor e proprietate a sa). Cu puținii bani adunați, la iarnă vor avea loc reparații la „vila lui Maurer” (partea unde sunt apartamentele de protocol, deasupra restaurantului și bucătăriei), unde, am înțeles, au băile făcute praf. Cu internetul e o problemă pentru camera la care stau eu, la capătul holului (nu știu de ce nu pun un router în plus, pe fiecare palier). Ziua, la plajă (numai pe nisip; de anul ăsta am un cearșaf impermeabil cu inele de fixare, cu țărushi, cumpărat de pe internet; în

fiecare an a fost o problemă să găsesc pe plajă pietre, să „ancorez” prosoapele duble pe nisip, să nu le zboare vântul). Plajă și baie în mare de la orele 10 la 13 și de la 17 la 19, după-amiaza somn ușor, nu mai aveam timp de nimic (mă culcam ca de obicei acasă, la ora 1; citit, jurnal). Ne-am bronzat fără probleme (eu am venit cu bronz de la munte). Anul ăsta nu ne-am putut bucura cine știe ce de apa mării, a fost când rece-gheață (dar am strâns din dinți și am înotat pe spații mici), când cu valuri mari, care te rupeau dacă nu erai atent. Ca de fiecare dată, la ieșirea din apa mării mergeam cu picioarele în apă de-a lungul golfului, de la Casa

Scriitorilor la Vila lui Ceaușescu (eu așa îi spun), să ne uscăm. Seara, după cină, ne preambulăm mulțimi kilometri pe faleză și mai departe în stațiunea Neptun, până la Luna Park și Biserică sau la Steaguri și la cele două lacuri dulci cu lebede și nuferi; sau la Olimp, de la Amfiteatru (Panoramic-Belvedere) încolo, un Olimp de nerecunoscut, luxos. În a opta zi (a devenit un fel de ritual) am mers cu picioarele în apa mării pe plajele Olimpului până la plaja cea nouă a comunei 23 August și mai departe, la plaja veche (în apropiere de 23 August era un șantier care pune la cale un nou golf, cu diguri de stânci și stabilopozi de mari proporții; de altfel, întreaga plajă de la Olimp și Neptun va intra în reamenajări, cu extinderi de plajă, cum s-a întâmplat la Mamaia și Eforie, din câte am citit, motiv de neliniște pentru noi, că ar putea să dispară plaja din dreptul Casei Scriitorilor, împreună cu stabilopozii vechi; sigur, la vârsta mea, a „extincției”, nu ar mai prea conta ce va fi în viitor; totuși).

Nicolae PANAIT

Pace

Există o mulțime de cuvinte care pot fi folosite cu sensuri diferite, iar printre acestea se numără și cuvântul *pace*. Prin *pace* înțelegem absența războiului, tihnă, calm și liniște sufletească, mai ales când știm că nu ne facem vinovați de vreo greșală. În lume, pacea este asigurată prin forță și presupune eliminarea pericolului, astfel spus, războiul este calea către pace. Însă, aceasta este temporară și de aceea trebuie apărată mereu. De asemenea, mulți au pace și se simt în siguranță doar dacă au o sumă mare de bani într-un seif secret sau o armă de apărare. Pacea aduce liniște. Ceea ce înseamnă că avem liniște sufletească chiar dacă lucrurile nu merg așa cum ne dorim sau ne simțim copleșiți de tot felul de necazuri, cum ar fi: cheltuieli prea mari ori vestea că cineva drag nouă trece prin mari încercări. Vrajmășia caută să ne tulbure liniștea, dar chiar și așa nu ne pierdem cumpătul pentru că în inima noastră se aude un susur blând și binefăcător al păcii bine înrădăcinat. Bunii și străbunii noștri au avut grijă să ni-l însușim. Dacă vrem să trăim în pace, avem nevoie de un bun început.

Nimeni nu și-a sfârșit alergarea fără s-o înceapă, nimeni n-a isprăvit ce și-a propus fără să fi pornit de undeva. Iar dacă nu ne începem alergarea, cum vrem s-o câștigăm? Oare a îmbătrânit cineva vreodată fără să fi fost copil? Pacea și adevărul nu au vîrstă, ele sunt străbătute de frumuseți și lucruri trainice atît cît vrem să le cultivăm, chiar dacă priceperea noastră de la început e slabă; „cine disprețuiește ziua începuturilor slabe”? După ce ajungem la maturitate s-ar putea ca, privind în urmă, să fim uimiți de naivitatea noastră de la început și să ne întrebăm dacă chiar am trăit acele lucruri sau dacă a meritat atîta trudă. Însă fără un început însoțit de pace nu se poate ajunge la distincte înfăptuiri. Începutul nostru trebuie să fie sincer și în lumina adevărului, dacă vrem să ajungem la țintă. De la un unchi de-al meu știu și o frumoasă vorbă: „Adevărul este ca miera de albine: nu se strică niciodată”. Cred, totuși, că adepții păcii ar trebui să fie mai fermi atunci cînd vine vorba despre înșelarea spre un liberalism lipsit de viață, ei/noi trebuie să răspundem cu un „Nu” categoric, la fel ca în cazul unei false toleranțe. Albert Einstein spunea că „Este mai dificil să sfărmi o preconcepție decît un atom”. Perspectiva noastră asupra păcii și adevărului influențează modul în care trăim!

Scriitorul rus și laureatul Premiului Nobel, Alexandr Soljenișin a expus în diferitele sale prelegeri dezvoltarea politică și socială a Orientului și Occidentului. În 1983, referindu-se la dezvoltarea Rusiei în secolul al XX-lea, și-a început discursul în felul acesta: „Îmi amintesc că în copilărie am auzit niște oameni în vîrstă explicînd marile catastrofe care au lovit Rusia. Ei au spus: *Omul a uitat de Dumnezeu. De aceea s-au întîmplat toate acestea*”. Apoi, Soljenișin a vorbit despre Revoluția rusă, care a avut șaizeci de milioane de victime, și a spus care a fost cauza principală a tuturor acelor suferințe: *Omul a uitat de Dumnezeu. De aceea s-au întîmplat toate acestea*”. Cînd laureatul Premiului Nobel a fost întrebat care ar fi cea mai mare amenințare din secolul al XX-lea, el a răspuns: „Repet: *Omul a uitat de Dumnezeu*.” În 1978, într-o prelegere despre democrațiile occidentale, Soljenișin spuse: „Toate drepturile omului au fost acordate pe baza faptului că omul este o creatură a lui Dumnezeu. Acest lucru înseamnă că individul a primit libertatea și pacea cu condiția de a avea o responsabilitate religioasă.” El a adăugat că democrația și-a pierdut punctul său de referință în urma îndepărtării omului de Dumnezeu.

Conchid cu un gînd al unui inspirat prelat: „Inima mea nu e vie dacă pulsează numai sînge, ci dacă pulsează pace și dragoste”.

Constantin COROIU

relecturi subiective

Și scriitorii mor

Nu cu mult timp înainte de plecarea dintre noi, criticul și istoricul literar clujean *Aurel Sasu* a publicat un volum intitulat „Cum mor scriitorii români”, lucrare concepută în formă lexicografică și, dacă nu mă înșel, prima pe această temă la noi. În alte spații culturale au apărut lucrări similare, de pildă „Dicționarul oamenilor celebri în fața morții” al *Isabelle Bricard*. Aurel Sasu precizează în prefață că nu a avut în vedere „fenomenul fizic al morții imediate, ci momente din biografia scriitorului (o întâmplare, un episod, o disperare, o dramă) în măsură să-l îndrepte spre ceea ce *Mark Twain* numea eternitatea care ne face pe toți egali”. El mai precizează că nu l-a interesat în mod deosebit nici motivul morții „ci cum și-au trăit scriitorii moartea raportată la ideea de tragedie, curaj sau sacrificiu. Sunt atât de multe cazurile paradoxale într-o literatură: pe unii i-a ucis viața, pe alții nu i-a putut muri moartea”. În demersul său s-a bazat pe diverse mărturii, documente din arhive, biografii, jurnale și alte izvoare de date pe baza cărora el a reconstituit succint „povestea” morții mai multor scriitori români. Firește, nu orice moarte, fie ea și a unui mare scriitor, poate fi „povestită”, fiindcă nu orice moarte este epică, fapt pentru care în nu puține cazuri Aurel Sasu s-a limitat la informația seacă de genul: *Dragomirescu Mihail* „moare în urma unui atac de cord. Neputându-se deplasa la adresa bolnavului din cauza războiului, medicul i-a oferit consultații prin... telefon”. Sau *Georgescu Paul*: „În ultimii ani nu se mai putea deplasa, era paralizat”. Sau *Petrescu Cezar* „moare subit în urma unui atac de cord”. Aurel Sasu nu ezită, și bine face, să consemneze, acolo unde

ele există, știrile din presă, zvonurile, bănuielele și chiar manipularile. *Lotreanu Ion*: „A fost găsit spânzurat. Unii au pus această sinucidere pe seama apariției operelor complete ale lui *Mihai Eminescu* (interzicerea volumelor de publicistică)”. Nu lipsesc nici alte cazuri în care s-a vorbit de asasinat, ba chiar de asasinat politic. De pildă cel al lui *Laurențiu Ulici* - care, din păcate, a murit stupid, intoxicat cu bioxid de carbon într-o încăpăre cu o sobă al cărei coș de fum era defect. Ori al poetului *Cezar Ivănescu* în legătură cu moartea căruia s-au cam bătut câmpii. Mult mai plauzibilă, dacă se poate spune astfel, este versiunea asasinatului politic în cazul lui *Nae Ionescu*, despre care s-a spus că a murit otrăvit din ordinul lui Carol al II-lea „într-o primă variantă, otrava i-a fost administrată de un chelner de la Capșa, în alta, de Cella Delavrancea, ultima lui mare iubire. Petre Pandrea vine cu o ipoteză din aceeași categorie. Având gripă, filosoful își cheamă doctorul curant. În locul lui sosește un necunoscut, care-i face o injecție fatală. Tot din ordinul lui Carol”. De notat că *Nae Ionescu*, după ce contribuise la aducerea lui Carol în țară, s-a raliat cu legionarii militând pentru detronarea acestuia. De unde și amintitele deducții întemeiate sau false. Ce să mai vorbim de moartea lui *Eminescu*. S-a încercat și se mai încearcă a se acredita povestea conform căreia poetul ar fi fost victima unui asasinat la originea căruia ar sta tot un cap încoronat, Carol I, ori chiar... Titu Maiorescu. Încă învăluită în mister este și moartea altor mari scriitori, unii contemporani cu noi, între care *Nicolae Labiș* sau *Marin Preda*. Și exemplele ar putea continua. Aurel Sasu a procedat corect neocolind speculațiile pentru că ele au o anumită semnificație și pot interesa. Alte informații și scurte evocări „încălzesc”, fie și cu un zâmbet condescendent, o temă atât de neagră precum cea a cărții la care mă refer. Ilustrativ în această privință este cazul poetului *Dimitrie Stelaru* care în 1940 și-a înscenat moartea. A reușit atât de bine încât „Se deschid liste de subscripții pentru înmormântare. Banca Națională oferă 2000 de lei, Universul literar îl deplănește pe cel plecat tocmai când «trecuseră în rod pârgurile»”. Mortul însă se ascunsese în casa unui amic. Când iese în lume „colegii îl privesc ca pe o stafie”. De altfel, *Dimitrie Stelaru* – „îngerul vagabond” cu o biografie insolită, mai mult decât spectaculoasă, avea să-i mărturisească peste vreo trei decenii într-un interviu lui *Adrian Păunescu*: „Voiam să-mi bat joc. Aveam o poftă nebună să-mi bat joc. O săptămână a urlat presa”. Numai că în cele din urmă tot moartea, sfidându-l, a avut ultimul și definitivul

cuvânt.

Cauzele cele mai frecvente ale morții scriitorilor români sunt maladiile cardio-vasculare, cancerul și suicidul. Nu cred că este o situație ce privește numai literatura română. Suntem din acest punct de vedere în pas cu Europa și cu lumea toată. Este o realitate pe care ne-ar putea-o recunoaște chiar și exigenta Comisie a Uniunii Europene, dar mă îndoiesc că pe... înaltele ei fețe i-ar preocupa viața și moartea scriitorilor și cu atât mai puțin literatura.

De un interes aparte au fost și probabil vor fi mereu mărturiile ce dau seamă de modul cum trăiesc scriitorii sentimentul iminentei ieșiri din scena vieții. Una, tulburătoare, necuprinsă în dicționarul lui Aurel Sasu, este cea a lui *Romulus Vulpesu*, pe care nu știu dacă a și scris-o undeva. El, care s-a aflat în apropierea lui Ion Barbu până la capăt nu numai ca înegalabil traducător în franceză a poeziei creatorului *Jocului secund*, ci și ca un mai tânăr prieten, a relatat că înainte cu câteva clipe de marea trecere Barbu îl implora pe Dumnezeu ca la intrarea în împărăția Sa să-l aștepte câinii lui. Dacă nu, i s-a adresat poetul: te reneg, înseamnă că nu ești! Nu mai puțin tulburătoare și demne de reflecție sunt confesiunile lui *Eugen Ionescu* „dintr-un așa-zis Testament, apărut în *Figaro Litteraire*, a doua zi după moartea dramaturgului”. Eugen Ionescu rememorează: „...am ajuns împreună cu soția mea la vârsta de 80 de ani, chiar 81 și jumătate, cu frica morții, cu neliniște, fără a-mi da seama că Dumnezeu îmi dăruise atâtea binefaceri. El n-a abolit, pentru mine, moartea, ceea ce mi se pare inadmisibil. În ciuda eforturilor mele, în ciuda

preoților, n-am reușit niciodată să mă las în voie, în brațele Domnului. N-am reușit să cred destul (...) Înainte, sculându-mă în fiecare dimineață spuneam: slavă lui Dumnezeu care mi-a dăruit încă o zi. Acum spun: încă o zi pe care mi-a retras-o (...) În același timp, eu cred în Dumnezeu, pentru că eu cred în rău. Dacă răul există, atunci există și Dumnezeu”. Concluzia lui Aurel Sasu privind mărturisiri aidoma celor din „așa-zisul Testament” al lui Eugen Ionescu sună ca o sentință: „Lecția morții este mai puternică decât teama de moarte”.

Un dicționar precum cel la care mă refer și care, în treacăt fie zis, seamănă, mai mult decât altele, cu un cimitir, este lacunar. Și nu e vorba numai de faptul că din el lip-

sesc nu puțini scriitori cunoscuți sau chiar foarte importanți, ci și ca informație, ceea ce surprinde la un istoric literar recunoscut pentru acribia sa. Articolul consacrat lui *Ion Creangă* este cel mai frapant din acest punct de vedere. O moarte ce parcă ar fi fost scrisă *avant la lettre* de Creangă însuși. Aurel Sasu consemnează o versiune falsă, potrivit căreia Ion Creangă ar fi murit în urma unei crize (suferise multe în ultimii ani ai vieții) în debitul de tutun al fratelui său Zahei situat în zona unde se află astăzi Teatrul Național. Întors în acea zi fatală de 31 decembrie a anului 1889 de la București, Creangă a trecut într-adevăr pe la debitul de tutun care, e adevărat, avea înscris pe firmă numele său, dar nici vorbă să fi murit aici. În volumul „Ion Creangă și lumea în care a trăit” – o documentată trecere în revistă a tuturor evenimentelor importante petrecute în țară și în lume de-a lungul vieții lui Creangă (1837-1889) – cercetătorul, profesorul, prozatorul și memorialistul *Constantin Parascan* reconstituie ceea ce s-a întâmplat în ultima după-amiază a anului 1889 și în acea seară de ajun de An Nou, când dascălul și autorul de manuale murea în larma făcută de copiii care veniseră să-l colinde la bojdeucă. Parcă cineva din alte sfere nepătrunse de gândul oamenilor regizase un spectacol unic în care veselie colindărilor, cărora Creangă le spusese atâtea povești nemuritoare, trebuia să se însoțească cu tristețea de dincolo de fereastră modestei căsuțe a magicianului prin care copiii colindători l-au văzut pe Creangă întins și vegheat cu o lumânare aprinsă la cap de Tinca Vartic. Fapt ce i-a fost confirmat în anul 1970 profesorului Parascan și de nonagenara *Ana Ionescu*, care s-a aflat în acea seară de Crăciun în grupul de colindători de la Bojdeucă, unii dintre ei elevi ai marelui povestitor și învățător.

Gellu DORIAN

Modalități de percepere și atitudine

Este foarte curios cum se percep unele fapte, evidente în degradarea vieții în general și în mod special a celei culturale, și ce fel de atitudini se iau sau, în unele cazuri, nu se iau. Asta dovedește un grad scăzut fie de atitudine civică fie de interes față de aceste aspecte din ce în ce mai frecvente, unele chiar „legiferați” de legitimarea lor de către inși ajunși, prin diverse concursuri de împrejurări, să decidă ce e bine și ce e rău.

O să dau mai jos, pentru a ilustra această stare de fapt, două exemple: unul care privește un eveniment cultural de masă, ajuns la câteva ediții de mare succes de public, cum este UNTOLD, iar celălalt care privește un act de cultură de anvergură națională, dar nu de masă, ci de ținută culturală de mare valoare, cum este *Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”*, ajuns la 32 de ediții.

Primul, un festival internațional de muzică, cu prezențe remarcabile de peste tot din lume, și cu un efect de mare receptivitate la publicul tînăr de peste tot, eveniment ce se petrece la Cluj-Napoca de opt ediții, pe un stadion, pune în valoare, în special, muzica extrem de zgomotoasă, antrenantă, la placă cum se zice, a disc jockey-lor, dar și muzica vie a unor mari vedete. Pe lângă toate cele petrecute, anul acesta, că la această ediție o să mă refer, printre interpreți de renume a apărut și Gheboasă, un trapper crescut la casa de copii, care, printre piesele sale de succes la un soi anume de admiratori ai genului, dar și agreat, cum s-a văzut, și de o masă de peste o sută de mii de spectatori care l-au ovaționat, a prezentat și niște piese care au stîrnit valuri-valuri de comentarii și unele poziții tranșante, cum au fost cele ale jandarmilor care l-au amendat pentru prestația sa. Nu asta e problema. Există libertatea de expresie, care lasă loc liber oricui să spună orice și oricum, în cadrul unor opinii sau, ca aici, în cadrul unui festival care se dorește unul de mare ținută și de mare pompă. Din acest punct de vedere, lui Gheboasă – un pseudonim care-i definește atitudinea față de artă – nu trebuie să i se ofere o astfel de șansă, de a se manifesta într-un cadru atât de larg, cum a fost de data aceasta la UNTOLD: o astfel de prezență i-a creat un profil în show biz garantat pe viitor! El o făcea oricum în mediul său, cel al țiganilor – că așa a declarat el, că-i „reprezintă pe țigani” – unde astfel de „artă” are o receptare firească. Însă acesta, crezînd că la fel este și scena unui mare festival, ca locul unde el se manifestă frecvent, și-a exprimat arta pe care o face în modul cel mai firesc. Nici organizatorilor nu li se poate reproșa o astfel de manifestare artistică, pentru că cenzura în artă a fost eradicată odată cu acceptarea legală, constituțională a libertății de expresie. Atunci cui? Poate celor care-și manifestă admirația față de așa ceva, prin neacordarea pe viitor a unor astfel de oportunități acestor „artiști” nativi, care e bine să fie lăsați în suc lor propriu. Însă ceea ce vreau să scot în evidență aici este faptul că acest Gheboasă a devenit un caz național, la care au sărit în pagină tipărită, în cea virtuală, pe fb și pe toate rețelele de socializare, încît acesta n-a visat în viața lui că va ajunge la o astfel de popularitate.

Nu același lucru s-a întîmplat în cel de al doilea caz cu care vreau să ilustrez un mod de percepere și atitudine față de un act cultural de rezonanță, și anume cel al *Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”*, aflat la cea de a 32-a ediție, sechestrat de UAT Botoșani, prin înscrierea mărcii la OSIM. Am scris nenumărate articole, am dat comunicate de presă, am tras un semnal de alarmă la nivel național. Dar, în afara unor solidarități de tip like-uri ori păreri de rău că premiul ajunge în derizoriu, nu s-a întîmplat nimic. Ba mai mult decît atât, cu o dorință de a se continua oricum acest premiu, organizat acum de niște impostori și vanitoși, raptul a fost legitimat de un reprezentat al U.S.R., instituție cu care am început încă din 1990 organizarea acestui premiu, în parteneriat cu primăria botoșăneană, care oferea doar cadrul oficial nu și o participare cumva la organizarea premiului; mult mai tîrziu s-a implicat și financiar, ceea ce, în judecata primarului actual, însemna că premiul este proiectul lui cultural. În fine, nu aceasta este important, ci faptul că s-a ajuns la acest nivel de asumare a unor decizii abuzive, care creează medii alterante, care deteriorează grav actul de cultură de calitate. Doresc să ilustrez aici, succint, modul în care sunt percepute la nivel de masă, dar și de atitudine decizională astfel de deraieri de la normalitate, deraieri care se încetățenesc și creează cadre legale de oficializare, fie a actului artistic prost înțeles, fie a raportului cultural și a abuzului administrativ. Iar atitudinea, așa cum s-a văzut în cele două cazuri, este disproporționat-exagerată în cazul Gheboasă, ori diminuată, aproape inexistentă în cazul *Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”*.

Perspectiva nu este deloc optimistă prin ceea ce se vede că se întîmple din punct de vedere guvernamental cu instituțiile de cultură, a căror consistență de personal, după ce a fost îmbîcsită de tot felul de cliență politică, analfabetă funcțional, se va subția pînă la aducerea acestora la inaniție, ceea ce se va reflecta în slaba consolidare a unei identități culturale naționale, fără de care ca popor vom deveni, ceea ce se dorește pe căi oculte, o populație ușor de manevrat. Trist, dar adevărat!

Constantin CUBLEȘAN

„Am scris versuri despre sentimente dezosate!

(Traian T. Coșovei)

În ianuarie 2014, când Traian T. Coșovei se despărțea definitiv de lumea aceasta, în vârstă de 59 de ani (s-a născut la 28 noiembrie 1954), ziarele și revistele de cultură nu au prididit în a-i elogia personalitatea, cu o anume exaltare patetică, amintind, în bună măsură, emoțiile provocate, tot așa, de finalul vieții lui Nichita Stănescu. Apropierea dintre cei doi nu mi se pare a fi hazardată, nici ne la locul ei, întrucât, fiecare, în felul său, reprezenta/reprzintă câte o generație de poeți, în calitate de lideri ai acestora. Distanța în timp, dintre ei, nu este prea mare, așa cum nici între Labiș, de asemenea port-drapel al generației sale, și autorul celor **11 elegii**, nu prenumără decât câțiva ani, însă expresia (exprimarea) lirică îi desparte într-un mod categoric.

Traian T. Coșovei, impus atenției generale ca un netăgăduit nonconformist, produs al *Cenaclului de luni* de la Universitatea Bucureștenă, cenaclu care a constituit nucleul (dur) al opzecismului, s-a bucurat dintr-odată, și cu deplin temei, de o apreciere și considerație unanimă, atât în rândul congenerilor cât și a scriitorilor români în general. Despre acest fapt scrie, cu fermă convingere, în 2021, Ion Bogdan Lefter, într-o evocare a poetului: „De «recunoaștere» beneficiase de la început între cenacliști, apoi în lumea literară. Avansând în carieră, câștigase respectul tuturor, al scriitorilor, al criticilor și-al cititorilor. A început ca talent procece al Cenaclului de Luni și-a devenit un poet important al întregii literaturi române”. Cu timpul s-a *clasicizat*, așa cum, de altfel, s-a întâmplat cu mai toți promotorii avangardei, de la să

zicem F.T. Marinetti sau André Breton la Geo Bogza ori Gellu Naum, fără a-și trăda vocația, evoluând de la un răzvrătit contestatar suprarrealist („Totul se săvârșise – în iarba de fier de pe câmpul de fier/ acele cronometrelor loveau stafia unei secunde –/ sub foamea ascuțită a păsărilor de fier (...) O mașină de fier/ o câmpie de fier/ o iarbă de fier/ un aer de fier scurgându-se cu zgomot pe sub poarta/ înțepenită a fabricii de fier (...) o statuie de fier strângând în brațe copilul de fier al viitorului” – **Marea fotografie**) la un sensibil elegiac în ultimele volume: **Jurnalul morilor de vânt** (2012) și **Aritmetica pleoapelor** (2013): „Cele mai frumoase cuvinte sunt tăcerile./ Și cele mai frumoase vise: insomniile./ Urmează amănuntele amintirilor tale –/ adunate în aritmetica de a clipi/ mai des ca o ploaie de vară pe un câmp secetos./ Când va veni ploaia aș putea să te întreb:/ Ce amintiri au pleoapele tale?// Taci o secundă/ să auzim împreună/ cum înfloresc copacii” (**Anotimp secetos**).

Până la antologia **Aer cu diamante** (1982), care-i cuprindea doar pe Ion Stratan, Florin Iaru, Mircea Cărtărescu și Traian T. Coșovei, acesta din urmă semnase deja două volume – **Ninsoarea electrică** (1979), **1,2,3 sau...** (1980) cărora li se adăuga **Crucea întreruptă** (1982), propunând, deja, statutul poetic al unui veritabil inovator. De fapt, el reînnoia, într-un deceniu bine politizat, legătura cu avangarda literară interbelică, racordare ce-i permitea un soi de evaziune din contextul ideologizat, îngăduindu-și astfel o libertate a spiritului creator, în consens, de altfel, cu toți cei care se reclamau de la fenomenul optzecist.

Lirica primei perioade de creație este una în care cotidianul, banalul real, primește valențe suprarrealiste, poetul descriind/denunțând cu ostentație atmosfera unei existențe rigid încorsetate în cadre dezumanizante: „Nimic nu e real – dar ce e adevărul?/ Poate această lume de nichel care nu-mi seamănă./ Poate această tristețe care nu-mi seamănă (...) Nimic nu e real – urlă aerul alunecând pe lângă mine./ Învârtind mecanismul, biela, manivela/ un soare albastru își sprijină în iarbă/ mecanismul absurd, biela, manivela./ Nimic nu e real. Nici aceste ore de noapte/ congelate cu grijă pentru alte secole./ Nichel, nichel, cât mai mult nichel/ în apropierea dumneavoastră! Nimic nu e real. / Nichel, nichel, cât mai mult nichel” (**Nichel**). Propune, pe asemenea coordonate, un univers grotesc, în alcătuire absurdă, cu „păsări mecanice”, cu „lacrimi electrice” etc, totul cuprins în „producția de șuruburi în metru alexandrin”.

Absurdul se umanizează însă; o anume afectivitate, un sentimentalism mascat stă la baza construcțiilor suprarrealiste. Într-asta și constă origi-

nalitatea poeziei lui Traian T. Coșovei, care aduce în suprarrealismul său un quantum de credibilitate, de acceptare a firescului lumesc. Ludicul primește sonorități baladești în ciclul poemelor din **1,2,3 sau...**: „Unu doi trei, unu doi trei, unu doi trei/ Infanta avea un ceasornic cu lanț de argint/ pentru sfârșitul de secol muribund și murind/ (cu spinările încoviate secunde treceau la un semn/ prin scheletul frumos al orei, freat cu untdelemn)./ Și mai avea Infanta/ o minunată oglindă venețiană/ descântată cu fum de buruiună/ și lustruită cu bocete și lacrimi triste/ de niște babe suprarrealiste...// Fiindcă-n această oglindă îngerească/ un cal păscuse iarba înaintea să crească,/ o mătășă murise înainte chiar să se nască,/ pâinea nu mai avea timp să fie aluat,/ o pasăre a ouat/ o pasăre care-a ouat...// Un doi trei, un doi trei, un doi trei/ și tot întinzându-se să se măsoare, să se cuprindă/ a căzut până la urmă Infanta-n oglindă –/ Infanta palidă și strălucindă –/ alunecând peste marginea de sticlă lustruită/ (Infanta palidă și-nrăgostită).// Unu doi trei, unu doi trei, unu doi trei/ S-a risipit trupul ei ca un zvon.../ În urma ei au rămas anti-mătășile și anti-verșorul Anton/ și mai la urmă,/ acoperiți cu parfumuri și farduri/ Supersurioara Larevendistă și Traversătorul de garduri/ și tot felul de cuvinte sucite, nebune/ plângând imposibilitatea de a mai fi în lume –/ cuvinte slugi, cuvinte servitori, cuvinte lachei/ unu doi trei, unu doi trei, unu doi trei...”

Poezia aceasta este a unui zeflemitor, ironic contemplator al lumii care se răsfârânge fantast în privirile sale („mă plimb ironic și/ înfoclit în lumea mea mică, odată ca niciodată”) într-un veac aflat pe sfârșite („fastul umil al veacului”), pe care îl vede eminescian: „e o mărgică de mazăre”, cuprinzând viața, lumea în absurdul ei cosmic: „lumea asta nu e decât o sârmă/ traversată de întunericul înghețat al stelelor, –/ un cablu prin care trecem din glasul cuiva spre altcineva” (**Noapte cu buzunarele pline de pietre**). Autoironic precum toți avangardiștii: „Am scris niște versuri despre sentimente dezosate./ Stau cuminte și aștept în fața celor care au ajuns la consecințe” (**Balada cărătorului grăbit**). Și mereu (veșnic) îndrăgosti, dedicând tuturor amorezelor poeme de adio sau, din contră,

de adorație dar totdeauna făcându-le „portretul” cu aceleași mijloace suprarrealiste: „Atât ești, atât ți-a rămas:/ o femeie care a trăit de una singură/ într-o țară înghețată –/ care a descoperit mai întâi focul/ care nu a ars niciodată,/ care a întâlnit banchiza de gheață/ care nu se va topi niciodată, - dragostea scrisă mărunt pe cărți poștale/ care nu vor ajunge la timp niciodată,/ care a inventat un avion/ care nu a zburat niciodată...// Fotografia singurei femei care a trăit într-o țară de gheață/ visează și acum în dialectul vânturilor potrivnice” (**Zbor întrerupt**).

Pe-ncetul, odată cu trecerea anilor, resimțindu-și dramatic ființarea în paradoxul exuberant al creației, lirica lui Traian T. Coșovei dobândește accente de un tragism submersiv, implicat în perspectiva autoevaluării, un soi de confesiuni adresate prietenilor (dedică poeme pentru Ion Stratan, Ioan Flora ș.a.) mărturisitoare confraten ca, bunăoară, în cea către Mircea Cărtărescu: „Nu am murit la timp pentru că nu ne-am născut împreună/ la marginea unui ocean băntuit de simboluri./ Ne-am apropiat de frigul din noi ca de un foc de tabără –/ godin în care ne-am ars nopți la rând amintirile./ Soldați trăgându-și osteniți sulile și steagurile/ prin bălți de sânge și lacrimi:/ o armată predestinată să câștige până la capăt toate războaiele./ Nu ne-am născut la timp pentru că nu era nici o iesel/ uitată în cel mai uitat colț al lumii/ și nici o lumină la Răsărit care să ne anunțe./ Melchior, Baltazar, Caspar – s-au întors?// Nu am murit la timp pentru că nu am știut că, murind,/ am născut moartea: drogul acesta de orbitor!” (**Orbitor**).

Spiritual apartenenței la o generație nespusă visceral ordinei ideologizante a creației, nu l-a părăsit niciodată. Traian T. Coșovei a avut conștiința de lieder și, prin lirica sa nonconformistă, a marcat definitoriu o etapă distinctă în poezia noastră actuală, recuoscută îndeobște sub genericul de... optzecistă.

Virgil RAȚIU

De ce Mâna dintre nori?

Apar *printre* poemele lui Romulus Moldovan din acest volum transfiguratoare semnificații ale sentimentului unei iubiri înalte, aflată în continuă lepădare de neliniștea care îl însoțește (pe poet) cum propria umbră. Dar și exercițiul descifrării lumii este încercat, mascat după metafore de zi, nu nocturne. Și sunt „cercetate” posibile virtuți soteriologice. Păzitor este cerul. Măinile, mâna *dintre*/ *printre* nori în continuă căutare a *promisei întâlniri*, numai gândul poetului o cunoaște, doar el are dezlegarea de a demasca *lăuntrurile* focului incandescent care macină, și macină, niciodată în gol. Pe de altă parte, în cauza mult cântatului sentiment al iubirii, omul se arată: pană de pescăruș pe mare, ba chiar pe Someș. (Nu știu/ nu rețin dacă pescărușii de Cluj – puțin obișnuiți apariție a simbolului marin în urbi – au fost cântați vreodată și „auziți” cu țipetele lor de nou-născuți.) Iubirea cu chipurile-i în miriade poliedrice, omul cotidian căzut pe întarziile fiecărei fațete, corespundente zbaterii respirațiilor. Larmele lumii par false înadins, și-s mainimic, dacă nu chiar nimicimic, față de *măreția de suflet* descoperită, târzie/ devreme, cine știe? acum vreo două mii de ani... Crucificare de sine?... Vorbim despre milenii zi de zi așa cum am vorbi despre secunde.

Printre/ *dintre* aceste vâluri/valori cerești/celeste păzite de nori, pe acolo își plimbă poetul mâna (fluture de aer tactil), în semn după semn, însă în oglindă văzută-i mereu o alta... Ba știind, ba neștiind că ambele se manifestă în văzul *tutelei Lumii*. Căci mâna de jos se încăleștează Măinii de Sus, respiră împreună contemplarea ființei celei neaseamuite, sperând, laolaltă sperând. Ecouri de rugăciune răzbat aici și alte scrijeliri se ivesc: Luați seamă! pare să spună poetul. Iar dinspre toate acestea venind, rapsodul nu pare singur: câți trecători pășători, nepăsători...; câți cei care vin? câți care pleacă impasibili ori foarte luându-se pe cont propriu?... „Când vei urca spre cer nu vei fi singur./ O mână va apărea neapărat dintre nori./ E mâna care a creat ființele, lucrurile...” (*Mâna dintre nori*, pag. 8).

Preajmele sunt calme, molcome, rotunde-n sinea lor de nu or fi ovale, și nu-i rost să se audă vreun țuit de unghie între dinți – semn al căderii pe gânduri și-n neastâmpăr, al rostogolirii printre versuri neabnuite. Poetul nerăbdător, arare-i o clipă în stare de expectativă, el nu așteaptă, el oferă, el nu explică ci tănuiește știutele de sine până-n Ochiul lui Dumnezeu, acolo chiar, singur de El știut. Și-i în îndelungă cercetare, poetul. Observând din unghiuri bine ascunse ceremonia întâmplărilor transfigurate, cântă.

Și cum, chiar acum, vizionar, nu din întâmplare, poetul trece unduindu-se ca o lotcă de lemn *printre* iluzii de iubiri, mărturisind cum ființa, imaginată ori vie, apare ca pereche întreită universală... la fel va să vină șoapta de aur în vis. (Nu-i așa că nu oricine îi poate îngădui poetului să nu se mai întoarcă? doar a depus jurământ de credință...) Nicolae Manolescu „croșetează” cu măiestrie (unde, într-o revistă) una dintre definițiile poeziei, de luat în seamă, desigur, dacă cineva este interesat: „Reluând definiția dată de Eugen Coșeriu poeziei, ca realizare concomitentă a latențelor cuvântului, precizăm că sensul multipelilor conotații trebuie să fie în poezie asemănător aceluia al ácelor de la ceasornic. Altfel spus, limbajul poetic are o anumită ordine internă, alta decât aceea formală la dezintegrarea căreia au contribuit modernismul și, mai cu seamă, versiunea lui radicală care a fost avangardismul. Dezordinea absolută promovată de acesta din urmă naște eventual «poezie». Nici prin hazard, poezie, contrar doctrinei proprii. Dadaismul n-a dat niciun poet. Tzara a fost cu adevărat poet în primele lui poezii, îndatorate simbolismului, și în poemul târziu intitulat *Omul aproximativ*”. Jertfe nu cere nimeni, doar zgometele în căderea „ființelor” lor mai sunt perceptive. Jertfele ți le „ceri” singur de tine însuși. Despre jertfă numai tu cu tine însuși poți dialoga, altminteri vorbești în van, iar răspunsul acesteia nimeni nu trebuie să îl cunoască.

Recitind *dintre* precedentele-i volume, *Pod de cuvinte* (2020) și *Pe marginea Acheronului* (2022), se poate observa în lirica lui Romulus Moldovan reasezarea temeinică a noilor versuri în sprijinul și confirmarea seriozității și neclintirii în sensul bun al termenului viziunilor sale lirice către lumi create cu mult spirit, aparent volatile, dar perceptibile cum gândurile în reliefuri. Vezi bine că toate sunt constituite de-a lungul vremii spre folosul propriu poetului dar și al altora, nu numai în numele său: „Pășesc nesigur și mă poticnesc/ pe puntea îngustă a credinței./ Mă învâluie deodată teama./ Inima tresare deslușind că/ între mine și bunul Dumnezeu/ se află neiființa ce trece/ dincolo de marginea sufletului” (*Neființa*, pag. 28).

I se pare autorului, nu de puține ori, că oștirile *Măinii* care trimite sunt *printre*/ *dintre* reprezentății oștirilor de îngeri spiritualizați ori ale armatelor celor decăzuți. Undeva, în spațiul *dintre* pământ și Apex se întâmplă amestecul unui „melanj” oarecum bănuț, oarecum firesc, dacă nu cumva chiar dat, cum și pe pământ. „Nu vei pătrunde însă niciodată/ tainica limită nevăzută ce ți s-a dat./ Nu poți să crezi că plictisindu-se de moarte,/ și îngerii păzitori joacă table/ ascultând cântece de inimă albastră” (*Trepte*, pag. 82).

Noua carte de poeme a lui Romulus Moldovan, ediție bilingvă, română/engleză, *Mâna dintre nori*/ *The Hand Amidst Clouds* – traducere în limba engleză de Pușa Lia Popan, este prefată de Ion Cristofor. Traducerea în română a titlului în limba engleză „realizat” de traducătorul *robot-online* dă, alternativ, două variante; evident, ușor diferite, ca orice „punct de vedere”/ ca orice „opțiune” a unei *inteligente-artificiale*, pe care o poți accepta ori ba. Adică: „Mâna în mijlocul norilor” sau „Mâna printre nori”. De unde și jocul prepozițiilor propus de mine: *printre*/ *dintre*. Iar „rezultatul” nu sună rău deloc. Poate ușor mai „inspirat” decât originalul românesc, ca titlu prim dat.

Mihaela GRĂDINARIU

Poesis

Visul venea peste noi din noi

Aproape, moarte, aproape,
Cu urechea pe sub ape,
Lutul nu mă mai încape,
Ceru-n palmă vrea să scape,
Raiu-n două dă să crape,
Aproape, tot mai aproape...
Depart, moarte, departe,
De mine să nu ai parte,
Viață fugărită-n carte,
De din zori și până-n noapte
Masteră fără de lapte,
Crengi cu poame crude-coapte
Răstignescu-mă pe-o parte,
Tot pe coasta cea pustie,
Aripă și poezie,
Iar un înger frățior
Trămbițează dintr-un nor,
Din amiaza potcovită,
Închinare și ispită,
Din amiaza mărgioară,
Închinare și povară,
Închinare pe sub ape...

Aproape, moarte, aproape...

*

Visul venea peste noi ca un tigru flămând,
O cușcă de oase mă mistuie-n noaptea prea plină,
Carne de tun în războiul ascuns în cuvânt,
Bătălii pierdute din zori, o poveste divină,
O poveste cu eroi din alt veac, o poveste
În care veacul își caută leacul,
și degeaba

Și-l caută, între ce-a fost și ce este,
Timpul își linge rănille ascuțite și laba,

Visul venea peste noi dintr-un alt vis,
Plămădit cu de-a sila, de-o armată de rune,
Temnița mă zvârle-napoi prin ochiul deschis,
Ochiul împăturit în palmă, la un loc cu cărbune,
un cărbune și-un tăciune
tot scriind spre soare-apune,
care soare, iar fugind într-o plânsoare,
și din plâns în carte
de el să n-avem parte...

Visul venea peste noi din noi, cu scâncet de foame,
De nu mai știam dacă suntem cină sau gură,
Timpul e doar un vierme într-o grădină cu poame,
Grădina aceea, unde șarpele vine și fură
bucată și-mbucătură
măr aprins pe arsă gură
iadului frământătură...

Visl încolțea pe sub piele, ca un cuvânt în derivă,
Somnul e un punct cardinal pierdut în compas,
Vorbeam de șarpele cu pielea festivă,
A mea sau a lui, facem schimb de solzi și obraz,
Mă târâi prin mine, blajin, în neștire,
Tu altoiești visul în mărunul din rai,
Acolo ne-mpiedicăm, la mijloc de fire,
La mijloc de vis, în zăpada de mai...

*

Dans. Cântec. Templu printre nori,
Văzduh cu pași mirați de poezie,
Un șir de jertfe: mame și surori,
Argint cu sunet blând de veșnicie,
Mâini zugrăvind icoanele pe cer,
Și zei chemați la masă peste noapte,
Ne-mpărtășim cu timpul-semincer,

Râvnind poeme-amare, crude-coapte,
Și răsfoind toți norii, căutând
Un lotus pur, cu floarea nedeschisă...

Acolo doarme ultimul cuvânt,
Împovărat cu ființa mea ucisă...

*

Poezia e aceeași, în orice limbă amară,
Cioplim portative stângace, de-o toamnă, de-o vară,
Ne culcăm printre note, ca pruncii-n covată,
Trămbița îngerilor sună cumva înfundată,
Piatra tombală a timpului se face secure,
Taie de-a valma culori și cuvinte impure,

Unde-i mormântul în care m-am botezat prima dată?
Dincolo de dincolo

se rostogolește-a luntrașului plată,
Bănuți aurii, bani cocliți, silabe amare.
Poezia e-aceeași.

Ielele joacă pe nori și hotare,
Noi păcălim moartea, o prindem surată,
Dincolo de dincolo, în țara de piatră,
În țara de nori, de nisip, de inimă arsă.

Din același potir peste noi teriakul se varsă...

*

Da, m-am născut cu tot cu crucea-n brațe
Când fulgii-pești căutau năvod și hrană,
Și încă zăbovesc prin ceruri hoate,
Tot secerând o apă subterană,
Și pe asfalturi târâi crucea-n spate,
Vânând iluzii camuflete-n pripă,
Ascult cu greu cum îngerul mai bate
În bagdadii de nori, fără aripă,
Iar când mi-e somn, m-ascund în lemn și cuie,
Și până dimineața cresc și spinii,
Dar soare nu răsare! „Astăzi” nu e
Decât un ciob în rănille luminii,
Și umblu-n van, de cruce sprijinită,
Cu mâna pipăi bezna solitară,
Și fulgii-pești tot dau să mă înghită
Ca o eclipsă prohodind o țară,
Dar graniți n-am, doar spaimă și cutremur,
Și fac un foc cu așchii și cuvinte,
Azi joacă toate lacrimile-n tremur
De icoanari plecați de mai-nainte,
Ce joc, ce jocuri, îngerii-s la masă,
De-a rostogolul, zaruri de țărână,
Îmi crește-o altă cruce, luminoasă,
Pe vorba ne-ncepută din fântână,
Ce joc, câștig și pierderi, laolaltă,
Se schimbă stăpânii și ceruri grele,
Doar crucea, ea, în mine mai tresaltă
Împielită-n smirnă și oțete,
Și-o duc așa, armură-nsângerată,
Cu nume scrijelit pe partea dreaptă,
Iar îngerii așteaptă o răsplată,
Și ceru-ntreg a treia zi așteaptă,
Dar, da, o să mă-nalț din sorți de ceară,
Ca flacăra luminii neapuse...

Hai, cruce, să-ntocmim (a câta oară?)
Ceaslovul dimineților supuse...

*

Vitrine. Exponate. Etichete.
Și viața mea, tablou pe un perete,
O pânză făr-de ramă, atârând

Cu zile de-mprumut pân-la pământ,
Cu drojdii de culoare și de mir,
Cu spații albe-n care mai respir
Golgota și potopuri fără arcă,
Și gheme încalcite rău de-o Parcă,
Istorii vechi, de scris și de uitat,
Un dangăt sec din turn de la Palat,
Și oști de gânduri, bătălii întregi,
Cu-nvingători învinși și sclavii regi...

Și m-am născut, și am murit la rând,
Purtată-n pântec aspru de-un cuvânt,
Și iarăși m-am născut, cu tot cu cer,
Și m-am trezit statuie-lâncier,
Însulițând la rând apusuri moi
Pe scara Judecății de Apoi,
Pictând și răsărituri schilodite,
Un univers lehoz cu noi ispite,
Cu alți pereți, cu alte etichete,
Cu pânze răsucite și cochete,
Cu viața mea, ciopind cu sârg o ramă
Din luntrea celui care-mi cere vamă,
O ramă de icoană-copârșeu
În care-o să mă-nghesui tot mai greu,
Cu tot cu lume, asta și cealaltă,
Ca umbra lacrimii, mireasmă caldă...

*

Scoală, scoală, gazdă bună, lerui ler,
Cerule mi-a-mpletit zăbranic.

Prizonier
Într-o piele nouă-veche mă îmbrac,
Îngeri plâng în colț de arcă.

Flori de mac
Pe icoană curg, potop, din coastă și din mâini,
Îngeri se bat pe sare și pe pâini,
Ape din cămări de sus se prăvălesc,
Lerui ler, e primăvară, nefiresc,
Mugurii lascivi se-avântă printre spini,
Ciuguliți de păsări mute.

Doar străini
Mai colindă-n lemn de sânger înspre cer,
Duh de naștere și moarte, lerui ler,
Noi ne pierdem, rezezi, pașii la cântar,
Îngeri leagănă lumina.

Calendar
Păturit prin smirnă și prin ger,
Scoală, scoală, moarte bună, lerui ler...

*

Ochi de pripas, ochi de pripas,
Atâta cer mi-a mai rămas,
Colind pe cruce (alb popas),
Fără de timp, fără de glas,
Doar crucea-nfiptă într-un ceas,
În pântecul de contrabas,
Acolo îngerii au mas,
Pe-o strună-ntinsă, la taifas...
Și ochii mei, iconostas
În raiul bătucit la pas,
Și șarpe,-nveninat compas,
Meridianele mi-a tras
Pe pielea mea...

Tăcut impas:
Să dorm cu sfinții în cafas,
Să beau cu îngerii un cvas,
Ori să adorm cu vinu-n vas,
Pân-la al iernii parastas?

Mă las de scris, ba nu mă las,
M-așteaptă ochii de pripas...

Galina MARTEA

restituiri

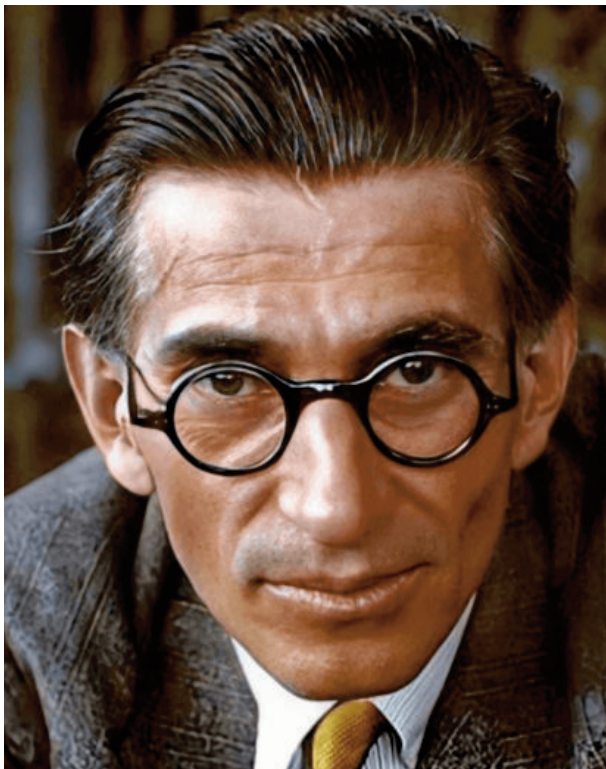
Panait Istrati

- patrimoniu spiritual al culturii universale

Printre scriitorii români cunoscuți în universalitate se regăsește și *Panait Istrati* (născut 10 august 1884, Brăila – decedat 16 aprilie 1935, București; celebru romancier și eseist, publicist, autor de lucrări în limba română și franceză). După cum se cunoaște, Domnia sa a început să scrie la îndemnul scriitorului francez Romain Rolland (laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, 1915), iar numai la vârsta de 50 de ani lucrările sale au fost traduse în 27 de limbi, ulterior în 30 de limbi. Din totalul celor 31 opere literare, 26 dintre ele au fost scrise și publicate inițial în limba franceză, apoi traduse în alte limbi. Pe când cele mai renumite lucrări, precum „*Kyra Kyralina*”/ „*Chira Chiralina*” (Editura Rieder, Paris, 1 ianuarie 1923, cu o prefață de Romain Rolland; varianta în limba română fiind publicată la Editura „I. G. Hertz” din București în 1934), „*Codine*”/ „*Codin*” (Editura Rieder, Paris, 1926; varianta în limba română fiind publicată la Editura „I. G. Hertz” din București în 1935, în Colecția Akademos), „*Les Chardons du Baragan*”/ „*Ciulinii Bărăganului*” (Editura Bernard Grasset, Paris, 1928; versiunea românească doar primul capitol/postum/, Editura Moderna, București, 1943), „*Confession pour vaincus. Après seize mois dans l'URSS*”/ „*Spovedanie pentru învinși. După șaisprezece luni în URSS*” (Editura Rieder, Paris, 1929), „*Les Récits d'Adrien Zograf*”/ „*Poveștile lui Adrien Zograf*” (Editura Rieder, Paris, 1924-volumele I și II, 1925-1926-volumele III și IV; varianta română editată în colecția „Opere fundamentale”, ediție îngrijită de Zamfir Bălan, introducere de Eugen Simion, Academia Română - Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2019 - vol. I-II, 2021 - vol. III-IV), au fost traduse în limbile engleză, spaniolă, italiană, germană, alte. Scriitorul canadian Jean Francois Bacot în lucrarea sa „Panait Istrati ou la conscience écorchée d'un vaincu”/ „Panait Istrati sau conștiința jupuită a unui învins” (în Moebius: Scrieri/Literatura, Numărul 35, Iarna 1988, p. 95-114, Triptyque editions, Montreal) scrie: „Edițiile Gallimard au avut fericita inițiativă de a republica în colecția „Folio-essai” mărturia lui P. Istrati despre U.R.S.S. Publicat de Edițiile RIEDER în 1929, „*Spovedanie pentru învinși. După șaisprezece luni în URSS*”, mărturisire pentru învins” și controversa pe care a provocat-o atunci această carte a fost uitat. În 1977, Marcel Mermoz a dezgropat acest text care a fost tipărit în „caietele P. Istrati” (1) apoi, în 1980, publicat de C. Bourgois (U.G.E. 10/18). Astăzi aceste pagini sunt însoțite de un set de documente care ne permit să măsurăm climatul vremii și să precizăm pozițiile autorului. Ni se oferă astfel ocazia să evocăm un om, strigătul lui care persistă în a pune sub semnul întrebării tragedia modernității noastre.”^[1] Respectiv, scriitorul și profesorul universitar David Seidmann (Universitatea Northwestern din Tel-Aviv) în cartea „*L'existence juive dans l'œuvre de Panait Istrati*”/ „*Existența evreiască în opera lui Panait Istrati*” (Editions Nizet, Paris, 1984) mărturisește: „Am descoperit opera lui Panait când aveam paisprezece ani. El a fost pentru mine o ființă mai înaltă, un Dumnezeu. Acest autodidact care a avut curajul să scrie într-o limbă care nu era a lui și care a scris atât de bine, subjugat la propriu. În ceea ce m-a impresionat în mod deosebit: a fost unul dintre puținii scriitori de origine română care a îndrăznit să se confrunte cu antisemitismul.”^[2] În contextul dat, Marcel Mermoz (scriitor, animator, Președinte al Asociației „Prietenii lui Panait Istrati” - 1975-1982) în lucrarea „Vers l'autre flamme: après seize mois dans l'U.R.S.S., 1927-1928, confession pour vaincus Panaït Istrati”/ „Spre cealaltă flacără: după șaisprezece luni în U.R.S.S., 1927-1928, mărturisirea celor învinși Panait Istrati” (Union générale d'éditions, Paris, 10-18, 1980) semnează: „*Autodidact, vagabond în tinerețea mea, am un mod personal de a-l iubi pe Istrati și de a duce această luptă pentru reabilitarea lui. Panait nu era doar un mare scriitor, ci un mare frate care a exprimat vaietul etern al revoltaților suferinzi, al învinșilor, al celor pe care societatea i-a târât în mlaștina socială și care n-au nici o șansă de a ieși la liman. Istrati a murit învins, disperat, calomniat de cei prada delirului stalinist. Datoria noastră sacră este de a scoate la iveală mecanismele acestei mașini infernale pentru a reabilita memoria marelui scriitor în mod definitiv.*”^[3]

Evident, sunt foarte interesante aprecierile criticilor despre opera literară a lui Panait Istrati. Este prezent cu evaluări și filozoful, traducătorul, criticul de artă francez Roger Dadoun (profesor de literatură comparată la Universitatea Diderot din Paris), care în lucrarea „*Panait Istrati*, L'Arc 86/87” (Aix-en-Provence, France, Editions Le Jas, 1983, pag.160) relatează: „Ah... dacă aș putea să-i spun acestui prieten cât de salutar este cuvântul lui pentru mine și să aș avea un cuvânt de la el, o dovadă că crede în ceea ce spune...”^[4] iar cu referire la lucrarea „*Correspondance integrale Panait Istrati-Romain Rolland 1919-1935*”/ „*Correspondența integrală Panait Istrati-Romain Rolland 1919-1935*” (autor Alexandre Talex – scriitor, Franța, fiind cunoscut cu Panait Istrati din 1934; Editura Canevas, 1 ianuarie 1990, pag.430) Roger Dadoun spune: „Înnodat de o tovărășie literară pasionată, relația ISTRATI - ROLLAND se rupe pe stânca realității istorice - o confruntare cumplită și exemplară care este ca firul comun care străbate întreaga viață politică contemporană. Inaugurată sub semnul unei morți individuale, iminentă, corespondența este întreruptă, desigur, din cauza morții lui Istrati - dar ne lasă mai ales în pragul acestei morți

nenumărate, al acestor morți în serie, al acestor morți în grămezi, de aceste morți masive (genocide, lagăre de concentrare, gulag-uri, teroare omniprezentă) care dau istoriei moderne, mereu în desfășurare, lumina ei sinistă.”^[5] O analiză pertinentă despre opera lui Panait Istrati efectuează și profesorul Alain Schaffner (Universitatea din Sorbona, Paris), unele secvențe regăsindu-se în revista „L'Esprit Créateur”, nr. 44(2), pag. 51-60, lucrarea intitulată „*Panaït Istrati, ou la conquête de la langue*”/ „*Panait Istrati sau cucerirea limbii*”^[6] Pe când Christian Golfetto în 1985 a creat manuscrisul „*Cahiers Panaït Istrati – La croisade du Roumanisme: Écrits politiques 1934-1935*”/ „*Caiete Panaït Istrati – Cruciada românească: scrieri politice 1934-1935*” (Publicat de Fondation Panaït Istrati - Valence, 1989). Însă renumitul scriitor francez Philéas Lebesgue (eseist, poet, romancier, critic literar, traducător) îl prezintă pe Panait Istrati în lucrarea „*Panaït Istrati ou l'Homme qui n'a adhéré à rien: étude suivie d'articles inédits en français. Présentation de Philéas Lebesgue*”/ „*Panait Istrati sau Omul care nu a aderat la nimic: studiu urmat de articole inedite în franceză. Prezentarea lui Philéas Lebesgue*” (cu traducerea realizată de Ion Căpățână, 1941). La fel și scriitorul francez Édouard Raydon în 1968 publică lucrarea „*Panaït Istrati, vagabond de génie*”/ „*Panait Istrati, rătăcitor al geniului*” (Les Éditions Municipales, Paris), cu o prefață de Joseph Kessel (membru al Academiei Fran-

ceze, jurnalist și romancier), prefațatorul înregistrând: „*Cea mai mică replică a lui Panait Istrati este un portret al lui, pentru că niciodată un scriitor nu a fost mai prezent, trup și suflet în opera sa.*” (citat de pe coperta din spate a cărții). Iar scriitorul francez Jacques Baujard în cartea sa „*Panaït Istrati, l'amitié vagabonde*”/ „*Panait Istrati, prietenie rătăcitoare*” (Editura Transboréal, Franța, 2015) scrie: „Rucsac ceresc, etern răzvrătit și povestitor irezistibil, născut la Brăila în 1884 și murit la București în 1935, Panaït Istrati a fost un călător excepțional și rămâne un tovarăș de călătorie captivant. Prin simțul său de camaraderie, pasiunile lui orbitoare și revolta sa organică împotriva oricăror forme de opresiune, viața și opera sa – de la Dunăre până în Franța și din Liban până în URSS prin Elveția, de la Chardons du Baragan la Nerantoulă fără a uita Kyra Kyralina – cântă de dragostea lui profundă pentru o umanitate lovită de mizerie. Visător nesățios de noi orizonturi, Istrati a avut ca fundal literatura și prietenia rătăcitoare ca flacără.”^[7] Cu o delicatețe aleasă de critic literar, Monique Jutrin-Klener (Franța) descoperă lumea scriitorului român în cartea sa „*Panaït Istrati: un char-don déraciné, écrivain français, conteur roumain*”/ „*Panaït Istrati: un ciulin dezrădăcinat, scriitor francez, povestitor român*” (Editura „F.Maspero”, Paris, 1970, carte publicată cu asistența Fundației Universitare din Belgia, colecția „Descoperirea”^[8]). Însă în lucrarea „*LES HAÏDOUCS DANS L'ŒUVRE DE PANAIT ISTRATI. L'insoumission des vaincus*”/ „*HAÏDOUCUL ÎN OPERA LUI PANAIT ISTRATI. Rebeliunea celor învinși*”, autori Martha Popovici, Daniel Lérault, Hélène Lenz, Monique Jutrin-Klener, Élisabeth Rossi, Jeanne-Marie Santraud, Catherine Rossi (Editura L'Harmattan, 2002, colecția Critică Literară), afirmațiile se prezintă așa: „În această carte, autorii explorează un univers ciudat în care istoria, legenda și realitatea se îmbină: cel al „Haiducilor”. Răzvrățiți după cum atestă legendele și baladele românești, Istrati le conferă statutul de „învinși”. Dacă haiducii pe care ni le prezintă fac parte dintr-o realitate pe cât de istorică, pe atât de legendară, originalitatea lui Istrati este întruchipată în Floarea Codrilor; o extraordinară femeie haiduc.”^[9]

Nemijlocit, după cum se cunoaște, au fost înregistrate și ecranizări cinematografice în baza romanelor scrise de Panait Istrati, printre ele se regăsește „*Panaït Istrati ou la violence du coeur*”/ „*Panait Istrati sau violența inimii*”, în regia lui René Marchisio (Franța, Lyon)^[9] Cu prezența romanului „Chira Chiralina” a fost montat în 1927 un film mut în Ucraina (producție realizată de studioul de film Dovzhenko), apoi în 1993 a fost creat pentru a doua oară o nouă producție cinematografică româno-maghiară după scenariul regizorului maghiar Gyula Maár, însă a treia filmare în baza aceluiași roman a apărut în 2014 în regia scenaristului român Dan Pița. De asemenea, în baza romanelor „Ciulinii Bărăganului” (în 1958 de regizorul și actorul francez Louis Daquin) și „Codin” (în 1962 de scenaristul și regizorul de film Henri Colpi) au fost montate pelicule cinematografice - coproducție franco-română. Pe când în 1998 producătoarea de filme Hélène Lioult (Franța) realizează producția cinematografică „Panait Istrati scriitor vagabond 1884-1935” pentru emisiunea „Un Secol cu Scriitori”, difuzând-o pe canalul de televiziune France 3. Totodată de menționat, Panait Istrati supranumit *Maxim Gorki al Balcanilor*, după spusele lui Romain Rolland, se consideră a fi primul autor român care descrie în mod explicit un personaj homosexual în opera sa.

La rândul său, Christian Delrue (președintele Asociației „Prietenii lui Panait Istrati”, Franța) în cadrul manifestărilor privind aniversarea celor 90 de ani de la apariția romanului „Chira Chiralina”, de Panait Istrati (eveniment organizat de către Biblioteca Națională a României, Muzeul Național al Literaturii Române din București, Biblioteca Municipală București și Biblioteca Regională „Panait Istrati” din Brăila în perioada 16 și 18 octombrie 2013), a afirmat următoarele: „*Acum o sută de ani Istrati ajunge prima oară în Franța unde era găzduit de un compatriot, George Ionescu instalat ca cizmar la Paris și de Marta, soția acestuia. Întâmplarea mă face să parcurg, o sută de ani mai târziu, drumul invers, desigur în alte condiții. Și de când am ajuns în România este ca și cum aș fi întâlnit toată familia lui George Ionescu, atât de calduroasă este primirea dumneavoastră. În cadrul temei „Panait Istrati scriitor fără frontiere” intervenția mea se va referi mai exact la uitarea care i-a lovit opera și la prietenii care, dincolo de orice frontiere geografice și ideologice, au permis ca, în ciuda obstacolelor să nu fie ignorată. O voi face distingând trei perioade: în timpul vieții sale vremea calomniei între 1929 și 1935, apoi, după moartea sa, din 1935 până în 1967 conspirația tăcerii și în sfârșit, din 1968 până în 1999 timpul recunoașterii. Dar astăzi de ce să mai vorbim despre uitarea lui Istrati în momentul în care veniți să celebrați timp de trei zile, o nouă victorie asupra uitării? În încheiere, după multe alte relatări foarte interesante, Dl Christian Delrue a menționat: „Panait Istrati era profund internaționalist, opera lui este profund universală. Istrati aparține atât patrimoniului literaturii române cât și literaturii franceze. Dar ca toți marii scriitori, el aparține mai mult patrimoniului umanității. (Această comunicare a fost publicată în numărul 2 – iarna 2013 – a buletinului Asociației Les Amis de Panait Istrati, Haiducul. Reproducerea autorizată doar cu indicarea sursei)[10]. Discursul Domnului Christian Delrue este bine-venit să fie citit în totalitate din considerente ca publicul cititor să cunoască, mai întâi de toate, lista acelor personalități din mondialitate, cu precădere din Franța, care au apreciat nespus de mult cât de valoroasă este opera literară a lui Panait Istrati, nemijlocit aportul acestora prin fondarea diverselor asociații și punerea în lumină a multiplelor lucrări biografice cu ajutorul cărora au contribuit la reabilitarea universului personal și literar al marelui scriitor român.*

Indiscutabil, considerațiuni nobile despre celebrul scriitor român Panait Istrati. La rândul nostru, ce putem spune după asemenea relatări/ istorisiri? Doar că Panait Istrati este cu adevărat patrimoniul spiritual al culturii universale.

^[1]<https://www.erudit.org/fr/revues/moebius/1988-n35-moebius1008587/15212ac.pdf>

^[2]<https://excerpts.numilog.com/books/9782707810403.pdf>

^[3]https://mediatheques-ibbf.org/index.php?lvl=author_see&id=46743

^[4]https://www.researchgate.net/publication/254945856_Panait_Istrati_ou_la_conquete_de_la_langue

^[5]<https://www.decitre.fr/livres/correspondance-integrale-panait-istrati-romain-rolland-1919-1935-9782883820012.html>

^[6]https://www.researchgate.net/publication/254945856_Panait_Istrati_ou_la_conquete_de_la_langue

^[7]<https://sjakoo.nl/product/panait-istrati-lamitie-vagabonde/>

^[8]<https://www.amazon.fr/Ha%C3%AFdoucs-dans-loeuvre-Pana%C3%AFT-Istrati/dp/2747531996>

^[9]<http://calameo.download/002764627947b5aa212c3>

^[10]http://lesamisdepanaitistrati.weebly.com/uploads/3/7/7/6/37762817/intervention_traduite_en_roumain_bnr_17_octobre_2013.pdf

Emanuela ILIE

Vocația singurătății (poetice)

La o primă vedere, cel mai nou volum de versuri al lui Ștefan Amariței, *Vocația singurătății* (Editura Timpul, 2022), pare că explorează același tip de imaginar pe care scriitorul ieșean îl cultivă, neostoit, încă de la debutul de acum aproape trei decenii. Pentru că în el se regăsește, intact, aliajul poetic cunoscut, în care se conjugă, în procente variabile, componente de predispoziție expresionistă și substanță menită a corporaliza teme existențiale dintre cele mai grave, trecute, după caz, prin filtrul filosofic, mitologic sau religios: dragostea spiritualizată, obsesia timpului tiranic, credința neostoită în capacitatea artei de a conferi sens unei lumi a aparenței, dimensiunea sacră a ontosului, logosul și alte forme de amânare temporară a inexorabilului etc. etc. Asumându-și riscurile inerente unei asemenea alegeri tematice, păstrate în toate cărțile sale de poezie – de la *Plaja* (Editura Cronica, 1996) la, să spunem, *Între lucruri, timpul* (Editura Timpul, 2021) –, poetul le dădea de înțeles cititorilor fideli că refuză derizoriul în profitul esențialului. Ceea ce dădea, de altfel, coerență proiectului său textual ținea, tocmai, de accesul voit la simbolistica și retorica vârstei de aur a poeziei, cea care, cum bine știm, s-a hrănit copios, de-a lungul atâtor epoci culturale, din vocația demiurgică, intenționând să refacă legătura directă, nemediată a omului cu divinul.

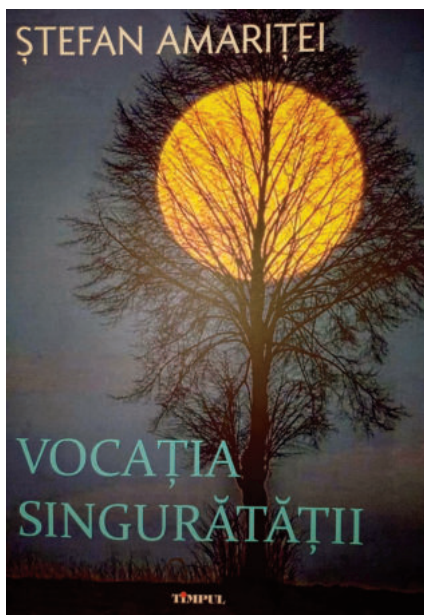
Ce-i drept, aceeași aplecare către esențialele bine camuflate este ușor de identificat și aici, în ciuda unei inevitabile racordări de ordin tematic și atitudinal la pulsațiile biograficului de dată mai recentă. Iată-o, bunăoară, infuzând un text crescut, benign, pe altoiul viziunilor maiestuoase de altădată: „La noapte stelele or să cadă în jos/ spre noi scurgere fulminantă/ golul va crește enorm/ un cer fără stele va fi spaima noastră/ ca într-o cușcă de lei/ cu gratii de oțel vom rămâne aceeași/ și luna va fi pe pământ/ scursă din cerul tăiat/ un deșert mai puțin plutitor în neant.” (*la noapte stelele*). Ori alimentând una dintre numeroasele conjuncturale cu înveliș livresc și miez religios incluse și în *Vocația singurătății*: „În fotografie țineam o carte în mână, ca sfinții/ pretenții, ușor aluziv, cu vreun gând ascuns/ plimbându-se incognito prin minte/ rămâneam uimit când bucuria lovea în mine/ scoate la iveală veselia intimă/ ca și cum aş sta alături de ceilalți/ rude și prieteni și m-aş ruga în catedrala oraşului/ lângă o lumânare aprinsă printre cei vii/ de 1,5 roni firul de lumină/ ca să se răspândească pe-ntreg pământul și în cer/ și Dumnezeu să mă vadă ca în ziua cea dintâi:/ nemuritor, veşnic nemuritor, în trista ficţiune a Timpului.” (*în fotografie țineam o carte*)

Racordarea tematică și atitudinală pe care o pomeneam mai sus este însă perfect motivată de faptul că ne aflăm în fața unei cărți scrise, după toate aparențele, în timpul pandemiei de Covid-19, pe care nu puțini gânditori au văzut-o drept un interval parantetic în devenirea globală, deși s-a dovedit, *volens nolens*, un revelator identitar de importanță majoră. Pentru că ea a determinat o serie de mutații cheie în viața tuturor colectivităților

pe care le-a atacat (și afectat) direct sau indirect, angrenând întreaga umanitate într-o serie de ritualuri de neconceput înainte și producând crize multiple pe aproape toate palierele existenței. Într-un asemenea context extrem de dificil, datorită poetului, crede Ștefan Amariței, este aceea de a se erija într-o alteritate simili-războinică a zeilor ori semizeilor de odinioară, aptă a forța purificarea umanului printr-un proces etapizat, care trece, obligatoriu, prin relevarea fețelor sale întunecate sau diabolizate și se încheie, indubitabil, cu absolutizarea Poeziei și a altor forme de frumusețe. De aici, obsesiva revenire în texte a unor ipostaze precum Bătrânul Orb cu atribute profetice (v. *ești fericit uneori*), profesorul radical însingurat, alteritate vetustă a Maestrului (v. *studenții ascultau în liniște*) sau Fiul Omului însuși (elogiat în cele trei secvențe din *Addendum: Îngerul meu*,

Laudatio Tempora, respectiv *Fiul Omului*) – a căror trecere camuflată prin lume atestă Lumina cu potențial tau-maturgic. Irizațiile ei sunt vizibile chiar și atunci când răul ontologic pare autarhic, iar salvarea umanității de-a dreptul utopică, ne transmite printre rânduri și vocea poetică din mica distopie intitulată *cufundat în gânduri infatuate*. Pentru că și acolo, în spatele inventarului inclement de sordide, minusuri și racile de tot felul, se întrezăresc fiorii epifanici alimentați de încrederea în divin: „Cufundat în gânduri infatuate/ aud zornăitul roților împingând rănite/ de-a dura în noapte/ oasele cu miros de spirt din spitale/ crăpate ca străzile prost asfaltate/ cuprinse de rușine și spaime -/ povara timpului sălbatic/ răsuflare tăcută a cerului extatic/ acolo unde fiul orb al luminii/ zdrobește fe-reastră soarelui albastru/ atunci totul absolut totul se întoarce/ și se îngroapă în aripile pământului/ fulg de cristal adormit pe o frunte hieratică/ saltea de zăpadă în forma cearșafurilor imaculate.”

Scriind acum ceva vreme despre *Între lucruri, timpul* (volumul anterior de versuri al lui Ștefan Amariței), observam că autorul lui acorda întâietate unui act poetic orientat *somatografic*, și nu fondat exclusiv pe convingerile metapoetice pe care le afirmase decis cu câțiva lustri în urmă. Este limpede însă că revelațiile tulburătoare trăite în perioada pandemiei – împletite, spre finalul acesteia, cu spectrele războiului anunțat, metonimic, prin întoarcerea muzelor furioase „pe trotuarul de pe Nevski Prospekt” (v. *veninul scorpionului îl atinge*) – i-au reactivat, contrar așteptărilor, filonul de extracție culturală de altădată. Pentru că, vizibil dezgustat de carnația în putrefacție a unui prezent în care nu-și mai găsește defel locul, scriitorul preferă să îi întoarcă ritos spatele, pentru a privi din nou, așa cum declară în *aș fi vrut să mă nasc*, „oglindea ancestrală, matrice puzzle a geneticienilor/ pipăind gândul ascuns și rece al Divinității”. Ignorând cu desăvârșire faptul că în apele ei, altfel tulburate, *Vocația singurătății* (poetice) este încă și mai dureros reflectată.

Radu ANDRIESCU

Cuvintele mele sunt din obsidian

E ceva fierbere poetică în Iași, în ultima vreme. Tineri foarte buni care-și scot prima carte. Peste munți, e adevărat. Câteva dintre debuturile notabile ale ultimilor ani au mers spre editura OMG din Cluj: Luca Ștefan Oatu (*Cinematic* – 2019), Lucian Brad (*Un om mai important decât oamenii* – 2020), Cristina Alexandrescu (*Cât mai departe de tot ce cunosc*, 2022) și Ioan Coroamă (*Colectiva* – 2022). Tot anul trecut Bogdan Alexandru Petcu publică volumul *transcender*, la editura Charmides. Voi scrie câteva cuvinte despre ultima dintre aceste cărți, *transcender*, cu speranța că voi ajunge cândva să fac același lucru și pentru excelentul debut al lui Ioan Coroamă, *Colectiva*.

Așteptam de câțiva ani apariția acestei cărți. Părea deja gata cu vreo doi ani înaintea publicării, dar Bogdan a avut timp să facă niște recalibrări – a mai lucrat la tăietura versului, a scos unele lucruri care nu i se mai păreau bune și a adăugat câteva texte care completează bine volumul. Rezultatul este o carte care, așa cum scriam pe coperta a patra, e ca Mjolnir, ciocanul lui Thor. Te zăpăcește, dacă te aștepti la vreun anestezic poetic, un text pe care-l știi cumva din lecturile anterioare și care te liniștește. *transcender* te provoacă. Te face să-i citești paginile până la capăt.

Am încercat să selectez câteva fragmente pentru a-mi argumenta admirația pentru acest volum de debut, dar mi-am dat seama că selecția nu e deloc ușoară, toată cartea meritând a fi citată. Voi începe totuși cu un fragment ales aproape la întâmplare: „Tac./ Merg prin viață. Tac./ Mă gândesc la chestii și să nu crezi că /asta mă face o ființă profundă.// Întrerupe-mă! Că iubesc cezura,/ de-asta multe pleacă din mine și nu se întoarce/ nimic. Nu mă pot apăra, nu mă poți apăra./ Aș vrea să plouă și să adorm.”

Aici, ca și în alte locuri din volum, Bogdan Petcu se autoflagелеază până la aproape totală ștergere de sine. Cititorul ar trebui să știe că nu e „o ființă profundă”, cu toate că textele volumului îți lasă o cu totul altă impresie – anii de studiu la Facultatea de Istorie și Filosofie a UBB Cluj au lăsat urme destul de adânci în paginile cărții. De altfel autoflagelarea aceasta pare să aibă și urme de plăcere masochistă – „Întrerupe-mă! Că iubesc cezura,” exclamă el cu jubație, în așteptarea momentului în care ștergerea de sine să se desăvârșească – „Aș vrea să plouă și să adorm.”

Unul dintre aspectele simpatice ale cărții, mai greu de per-

ceput de cititorul nefamiliarizat cu viața poetului, este modul în care biografele acestuia se intersec-tează cu cele ale oamenilor din jurul său, dând naștere unui personaj compozit, cu personalități multiple. Alteori persoana a treia își intră pe deplin în drepturi, iar atunci apar mici portrete, cum ar fi acesta: „Plebea e de părere că spurge tineretul. El știe/ de Socrate, Quijote și de alții care au trăit cu mult/ înaintea lui. E implicat total când declamă profetic./ Din lentilele concave pleacă săbii laser și vrea/ să mănânce o prăjitură/ în Times Square, dar sunt gândaci, veruțe și/ mexicani. Se mulțumesc, în schimb, cu niște chipsuri coreene dulci-picante, exact ca MARELE Kim Jong-un.” („Chipsuri coreene dulci-picante”). Câteodată, totuși, Bogdan „o arde biografist”, ca în „Realități netede, neporoase”, care e jurnalul unei săptămâni petrecute în orașul Vulcan: Eu văd la terasă/ multă tristețe și sărăcie. Sunt rău pentru că văd,/ sunt rău că nu empatizez, sunt rău că/ o ard biografist, dar ies (pe unde văd locuri/ libere) din text. Trei perechi de pantaloni army și/ o fericire minoră.

Un singur punct pe care-l voi mai scoate în relief aici – chiar dacă volumul are multe fațete interesante, prezentate în numeroasele cronici ample scrise pe marginea acestui volum de debut – e partea livrescă a cărții. Bogdan Petcu a trăit mulți ani, ca librar, în mijlocul cărților. Continuă să fie un cumpărător înverșunat de carte și un colecționar care urăște să vadă un colț de pagină îndoit. Dragostea pentru cărți și istoriile pe care le ascund îl face uneori să reia povești vechi și exotice, care

își găsesc cumva deschidere spre lumea de azi: „L-au îmbarcat pe o mică flotilă. Nu înțelegea/ limba și semantica lor. Era un sclav african/ cu nume de spaniol: Francisco de Eguía.// Se bucura de trilioane de celule perfect sănătoase/ și iubea să mănânce porumb mexican./ Mergea spre peninsula Yucatan./ Să audă poveștile cu cei trei zăi răi: Ekpetz, Uzannkak și Sojakak.” („Magia neagră a oamenilor albi”).

Voi încheia citându-l pe Ștefan Manasia, care a prins, în doar câteva rânduri, o bună parte a esenței acestui excelent volum de debut: „un lup non-alpha/ în pădurea norvegiană – așa sunt eu” se alintă poetul-shinobi construind & mistificând borgesian, alterând și colorând cu haz nebun Istoria – ca un savant postbeatnic pe metamfetamină – în cartea asta care iriază frumusețe.”

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000.

Jurnal epistolar (XVIII)

Sâmbătă, 1 martie 1997. Iată că a venit și primăvara! În urma discuției de aseară la telefon, când mi-ai părut deprimată și blazată, cu toate că erai cu tot clanul în jurul tău și ar fi trebuit să te simți bine, mi-am făcut un examen de conștiință: oare nu sunt un egoist și un nesimțitor, așa cum mă vezi tu? Cum pot să stau atâtă timp singur și să te las de izbeliște! Și îmi răspund la fel: mai întâi că nu a trecut decât o lună jumătate și la vară o să ne vedem. Apoi nu ești de izbeliște, ești pe picioarele tale, ești puternică și știi ce ai de făcut. Amintește-ți că într-un fel eu eram o povară, chiar ai spus la un moment dat că abia aștepti să scapi de mine! Apoi eu sunt aici, la o azvârlitură de băț, oricând pot fi acasă în două zile (și iarăși: am hotărât împreună să stau aici cu trei scopuri principale: 1. să vedem împreună lumea; 2. să îmi completez instrucția și să îmi scriu cărțile și 3. să strângem ceva bani). Până acum totul merge conform planului. Partea bună precumpănește cu mult asupra părților rele!

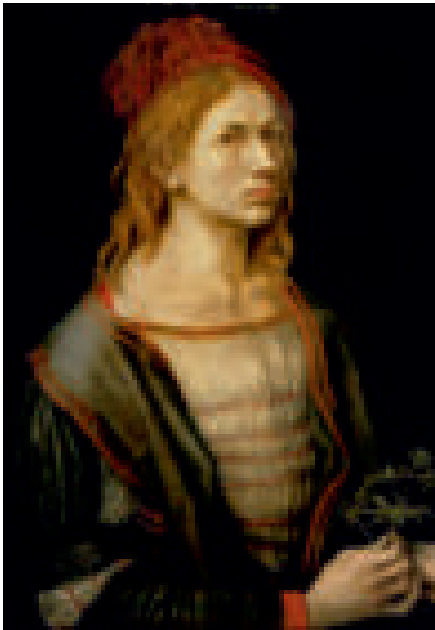
Și acum, doamnă Sherlock Holmes, raportul zilnic. (Dar mai întâi o paranteză: am citit câteva pagini din jurnalul Annei Grigorievna, soția lui Dostoievski, din anul petrecut împreună în Germania, tineri. O femeie de o răbdare nesfârșită. Dostoievski era dificil, afectuos dar și egoist, lucra mult, se culca târziu, și mai ales, cheltuia toți banii la ruletă, până într-acolo că nu mai aveau de mâncare și au trebuit să își amaneteze bijuteriile și apoi hainele. Un bărbat „rău”, dar de o mare tandrețe. Ce vrei, Dostoievski! Eu nu sunt Dostoievski, dar îți cer ca tu să fii Anna!). Am fost prin piață, hotărât să-mi iau un reșou, ele mai ieftine erau în jur de 190-200 de franci. Găsesc, în sfârșit, un negustor turc, în peisajul agitat, multicolor al pieței! Mă tocmesc și îmi dau unul cu 150 de franci. Îmi mai iau 4 kg cartofi (10 franci), jumătate de kilogram de andive (5 franci), un kilogram pistaii (28 franci), o pâine (4 franci) și două bucăți de piept de porc cu grăsimi, să-mi fac un grătar (11 franci) și plec acasă. Aici, surpriză și mare deziluzie: reșoul merge foarte prost, abia se încălzește! Îmi fac grătarul la bucătăria comună și, lăsând totul baltă, după ce mănânc, mă duc înapoi la turc. Era ora 1 și piața dispăruse ca prin farmec! Cu mașini speciale, acum spălau strada! De parcă nu ar fi fost acolo nimic, tarabe, precupeți, strigăte, legume, pește – nimic! Noroc că turcul meu ținea o băcănie stabilă. Nu face nazuri, se oferă să-mi dea banii înapoi sau alt reșou. Aleg varianta a doua și acum am un reșou care merge bine! Îmi mai iau o baghetă de pâine (4,20 franci pentru că este sâmbătă, altfel, de regulă, e 3,40 franci), să-mi fac un sendviș pentru mâine dimineață, când vreau să mă duc la Louvre, e portes ouvertes, a doua vizită! Acum e 5,20 după-amiază, tocmai am terminat de aranjat bagajul, haine, cărți, hârtii, ustensile de bucătărie! Am stabilit și locul mobilierului, am pus masa la fereastră, am aranjat colțul cu bucătăria lângă chiuvetă. Camera este foarte mare, pe colț, cu mai mulți pereți și cu două ferestre mari. De la pat (două, unite) și până la birou mănânci o pâine, iar până la bucătărie alta! Cum ți-am spus, baia (cu cadă) este alături, în antru, și este o cameră uriașă și ea, foarte curată, cu vedere spre stradă. A fost o cameră obișnuită transformată în baie. Are și o canapea mare rabatabilă, așa că la vară, când vei veni, o vom putea folosi și pe aceea în diferite scopuri (!), ca să nu ne îngheșuim toți trei în două paturi! Până una alta cam atât, mă apuc de lucru! Dacă te-ai plictisit de relatarea amănunțită a odysseilor mele tribulațiuni zilnice, te rog să îmi spui, voi renunța la ea și-ți voi spune doar esențialul! Acum mănânc niște pistaii, v-aș fi trimis și vouă o pungă prin Ioana, dar făcea deja nazuri! Normal, și așa am încărcat-o, obraznic, destul!

Am dormit două ore după-amiază. Seara, pe la ora 8, când să-mi fac mâncare, nu merge priza. Aștia o opresc sistematic, din când în când, ca să facă economie! Așa că, neputând să-mi fierb niște macaroane, am desfăcut o conservă care se cheamă „macedoine” de legume: marcov, mazăre, fasole, asparagus în.... apă. Ar fi fost bună fiartă ghiveci cu o bucăciță de carne, sau măcar cu niște ulei și bulion. O mănânc așa, cu pâine, de foame, mâncare de post! Apoi încă un pumn de pistaii, să vedem cât m-or ține. După aceea, la lucru! La dracu! Întreb la poartă ce se întâmplă și aflui: sărise clapa la siguranța de pe hol! Am pus-o la loc, dar acum n-am încotro! Am mâncat deja suficient! De acum, pe mâine, după ce mă întorc de la Louvre. Ba nu! Am făcut un ghiveci de legume, cu champignons și cartofi, trăsnet! Mâine la întoarcere de la muzeu mă voi regala! Reșoul merge strună. De acum sunt boier! Mă întreb, acum, dacă nu cumva priza sărise dimineață, la reșoul cel vechi și l-am dus înapoi degeaba!

Duminică, 2 martie 1997. Astăzi, a doua vizită la Louvre! Doamne, ce oboseală, ce avalanșă de impresii, ce amestecătură de informații și imagini pe retina mea interioară. Și mai ales, ce efort fizic pretențiant! Nu pot rezista mai mult de trei, patru ore, cu toate precauțiile! Nu mă mai țin picioarele și cred, chiar dacă m-ar ține, nu mai pot fi atent, totul se diminuează, și atenția, și interesul, și memoria vizuală și acuitatea, pe măsură ce te depărtezi de momentul intrării în muzeu, care este imens, patru niveluri (subsol, parter și două etaje). Un uriaș bastion în formă de U, cu trei aripi: Danon, Sully și Richelieu. În curtea interioară, a Caruselului, recent a fost construit un vast hol subteran, de unde pornesc toate, conceput ca o piramidă de sticlă, desenată de un arhitect chinez. Este ora 5 după-amiază, am mâncat (ghiveci de legume, făcut de ieri și o andivă) și resping somnul ca să scriu, cât am încă proaspete impresiile. Iată deci filmul vizitei la Louvre. Vai, cât aș fi vrut să fim împreună! Vom fi cândva, și atunci, beneficiind de experiența mea, veți fi scutiți de rătăcirii obositoare. Plec de acasă la orele 9, cu două sendvișuri în buzunar, cu unt și cașcaval, ajung la Louvre la ora 9,30, coada de rigoare nu durează decât 20 de minute, pătrund în marele hol, cu planul croit în cap ca astăzi să văd doar pictură flamandă și germană (pe cea italiană și franceză modernă le-am văzut data trecută). Nu mă abțin, totuși, mai trec odată prin parterul și subsolul cu

antichități egiptene. Încântare în fața prospețimii de acum 6-5-4-3-2-1... mii de ani. Zeități, oameni, domnitori în bazalt sau calcar colorat, intacti; expresiile fețelor; mumiile și picturile și portretele din epoca elenistică și romană. Haine păstrate intacte, brodate, în in și lână. Sfinxul și nașterea Minotaurului. Scribul sezând! Ce expresie, ce demnitate! Cea mai veche reprezentare a unui intelectual!? Perechi regale! Tezaure! Marile plăci de bazalt cu inscripții cuneiforme. În subsol, Luvrul medieval, vechile bastioane reconstruite, cu expoziție de sculptură egipteană monumentală, Horus, Isis, Osiris, faraoni, sphinxi, lei – toate în bazalt negru și roșu! Monotonie și hieratismul multiplică semnificațiile mai mult decât orice variație neinspirată. Cinci, șase milenii de forță a creației. Umile scene de viață, mici statuete de lemn colorat: o corabie, o purtătoare de ofrande. Marea statuie în diorit negru a zeului Amon tinându-l înaintea pe Tutankhamon, regi și regi și regi și regine! Iată și zeita cu cap de leoaică Sekmet, iat-o și pe Bastet, zeita mătă, atît de adorată de egipteni! Cuplul regal: Thutmosis și Hotșepsut, în calcar pictat, ce expresii, câtă putere, blândete, umanitate, inteligență! Doamne, ce artiști, câtă cunoaștere a umanului! Și mai ales, cel mai splendid dintre toate, înalt de peste 2 m, marele basorelief înfățișând-o pe zeita Hathor cu faraonul Sethi! Culori intacte, ocru, galben, nuanțe de griuri. Splendoare plină de înțelesuri. Ce-o fi vrând să spună! Și sutele de busturi, deloc hieratice, de demnitari sau oameni mai umili! Apoi Egiptul rămâne cu celebrele sale portrete de mai târziu, ceva între hieratismul bizantin de mai târziu și realismul Renașterii. De fapt, ambele direcții tot de aici se trag! Cea mai veche iconografie creștină, cât este ea de legată de Egipt! Ce să mai spunem despre arta grecilor?

Apoi, deja puțin obosit, mă îndrept spre scopul vizitei mele, arta flamandă. Numai că, rătăcindu-mă, o iau invers, de la mai nou spre mai vechi! N'importe! Sute de pictori din secolele 14-15-16-17, mai ales 16 și 17, pe lângă cei mari și cunoscuți, pe lângă care riști să treci fără să-i vezi (Holbein, Bosch), fiindcă tablourile sunt mici! Zeci, poate sute, repet, de maeștri flamanzi, cu un spirit, tehnică, tematică inconfundabile. Colecție extraordinar de bogată. O lume umilă, ajunsă brusc, în câteva generații, la bogăție. Scene de viață campestră, de interior, de cârciumă, naturi moarte, nuduri, scene marine, de port. Redare minuțioasă a vieții, petreceri, solemnitate și viața zilnică. Acum înțeleg cum și-a scris Huizinga *Amurgul Evului Mediu*. Tablourile atestă,

Luvru, Autoportret al lui Albrecht Dürer

Rubens, Van Dyck, Teniers, P. Gigesels, V. Woefvaet, H. Janssens, Frans Hals, Van Goyen, P. Boel, F. Duchotel, Jacob Jordaens, L. de Vadder, Jan Fyt, S. Van Ruysdael, Joas von Craesbeck, van de Mehlem, N. Bernaerts. O superbă femeie pieptănându-se de Solomon de Braya (1587-1664), splendoarea roz a femeii nordice, blondă și cu o carnație opulentă!

Rubens este foarte bine reprezentat, mai ales în marea galerie construită de Maria de Medici, văduva lui Henri al IV-lea, cuceritorul Parisului, primul dintre Burboni și mamă a lui Louis III, bunică a Regelui Soare, cel cu „Paris vaut bien une messe!” Sunt adunate aici la un loc 25-30 de tablouri de Rubens, de mari dimensiuni, unele foarte mari (5-6 m o latură), înfățișând scene din viața reginei, realist dar și modul alegoric-mitologic. Regina, în centru, peste tot, mereu în poziții hieratice dar... cu liniuțe dezgolite. Breugel, cu „Cersetorii” lui, un tablouaș mititel de tot, cu puțință de urmărit doar de foarte aproape. Van Dyck, scene mitologice de mari dimensiuni! Chermeza lui Rubens! Pelerinii din Emaus de Rembrandt, „Țiganca” de Hals! Și mai ales Betșeba lui Rembrandt în baie. Nud cinstit de femeie matură (Saska, soția pictorului!), realist și iradiind o imensă afecțiune. Apoi, multiplicată la infinit, de alții, din școala lui, tema Betșebeii (nevasta lui Urie, furată de David de la bărbatul ei!). Altă temă frecventă: băutoarea și fumătorul! Și câte scene de petrecere! Desfrâu! Altele de groază! Expresii ale feței omenesti. O, incomparabilă artă olandeză! Acest popor trebuie văzut la el acasă! „Cusătoreasa” lui Vermeer aici se află, ca și „Fecioara cancelarului Rolin” a lui Van Dyck. Toate, cunoscute din cărți și albume, recunoscute la fața locului, te fac complice la transcenderea timpului! Mabuse! Dar Rembrandt! „Vită spintecată!” Fiind asemenea cu toți marii lui compatrioți, cât de altfel este bărbatul Saskiei! Apoi scenele marine, de mari dimensiuni, ale lui Ruysdael!

Pe urmă, pictura germană, mai slab reprezentată numeric, dar la ce cote! Albrecht Dürer cu celebrul „Autoportret”

de tinerețe, tânăr bărbat în plină splendoare, cu pletele blonde curgându-i pe umeri, în mână cu rămurică de mărăcine sau un scaiet, simbol al fidelității conjugale sau al suferinței pentru patimile lui Christ! Aproape o oră întreagă nu mă pot dezlipi de el! Încerc să descifrez un nu știu ce tainic Nu mai vorbesc că, până să ajungi la câte unul dintre cei mari, traversezi zeci de pictori mai mici, dar fascinanți și ei, fiecare în felul lui. Tematica evanghelică. Viețile Sfinților; Biblia toată. Vai, ar trebui să te închizi acolo și să stai concentrat cu lunile, ca să contempli îndelung pe fiecare, și nu așa, pe fugă! Lucas Cranach! „Venus într-un peisaj”, pe un fundal silvestru cu brazii, un castel în zare. Proporțiile tinerei femei par ireale: capul prea mare, ochii și fruntea disproporționate, o zgârdită la gât, sânii minusculi, sexul proeminent, învăluit într-un văl abia vizibil, deasupra capului ceva ca o pălărie, care pare o aură de sfinți. Foarte departe de voluptățile unor Botticelli, Rafael, Leonardo. Ce o fi vrut să spună marele portretist al mărimilor vremii lui, regi, cardinali, dar și învățați? Vine apoi Holbein cel tânăr cu portretele lui pe care le vedem prin manuale! Înmămuresc în fața portretului lui Erasmus, înfățișat din profil, scriind, atât de celebru! Pictură în ulei pe lemn, e de mici dimensiuni, cam cât un manual de școală, cu neputință de studiat altfel decât de aproape. Breugel: „Parabola orbilor” atrage irepresibil valul de turiști, trebuie să aștepti puțin să îți vină rândul ca să te apropii. Nemaipomenita compoziție a lui Jordaens, „Iisus izgonind din templu pe negustori”, fiecare chip un portret în sine, unic. Tot ansamblul este fascinant! Apoi îmi apare o uimitor de modernă vază de flori în fața unei ferestre, tot de mici dimensiuni pictată de Ambrosius Bosschoert (sec. 16-17). Într-o săliță laterală sunt adunate gravuri de mici dimensiuni, în peniță și acuarelă, de Dürer, cam ignorate de lume dar coplesitoare. Scene și figuri biblice, între ele o Maria Magdalena purtată de îngeri, cu aura sfînteniei, dar absolut nudă. Zăbovesc vreo 30 minute, pe scaun, în fața lor! Hotărât, Dürer pare să fi încifrat un mesaj tainic în mai toate tablourile și gravurile sale!

Apoi, în fugă, amețit ca de un drog, cu dureri de cap îngrozitoare, răzbat spre ieșire, prin zonă franceză, văzută pe îndelete data trecută, iar acum, din nou, de-a-ndoaaselea, de la David, Ingres, Gericoult, spre începuturi, prin extraordinar de multe și uriașele compoziții mitologice și biblice ale lui Poussin. Apoi, Fragonard, Boucher, Watteau, Le Brun și din nou Poussin, Poussin, Poussin, hectare întregi, Doamne, cât a pictat omul ăsta! Apoi misteriosul Georges de la Tour (contemporan cu Varlaam al nostru), câteva tablouri enigmatice, reflecția luminii pe chipuri. Poussin, „Răpirea Sabinelor” – compoziție vastă! Apoi, școala de la Fontainebleau, și, în fine, Renașterea și Evul Mediu: portretul lui Charles VII de Fouquet (secolul 15, vremea lui Țepeș) și primul, cel mai vechi portret de rege, făcut ca atare, de un anonim pe la 1350, portretul lui Ioan al II-lea, cel Bun, nefericitul rege care a pierdut războiul cu englezii, a înfruntat ciume și răskoale țărănești (Jacqueria!). Amanta lui Henri al II-lea, Diana de Poitiers, înfățișată nud de un anonim în chip de zeita Diana la vânătoare, goală. Și câte și mai câte! Zdrobit de oboseală, fug literalmente afară, aruncând de sus o privire spre marile galerii de sculptură pe care le voi vedea data viitoare.

Ei, ce zici? Te-am plictisit. Sunt obosit cum n-am fost niciodată, sau poate doar când, copil, munceam la câmp, în soare. Nu mai am forță nici să-mi spăl vasele, mă întind în pat, cred că voi adormi! Revin cu ultimele resurse ca să menționez și marile săli cu tapițerii din secolul 16 mai ales, uriașe, regale, aur, mătase, nemaipomenite. Apoi colecțiile de medalii și feronierii, apartamentele regale, mobilier, faianțerie! Doamne, câtă bogăție a strâns această nărăvaș națiune franceză! Au fost în drumul meu spre pictură și a trebuit să zăbovesc, dăruindu-le mult din energia mea primordială. Și apoi setea care mă chinua, am uitat să iau cu mine obligatoria sticlută cu apă! În elanul de a nu avea nici cinci grame în plus, nici măcar geanta și geaca. Am fost în talie, cu sacoul, dar și așa am obosit!

Am dormit, m-am trezit peste două ore, e ora 8 seara, am mâncat restul de ghiveci, am spălat vasele și îmi încep „ziua” de lucru. Lucrez intens la Augustin, o fac cu poftă, cu avânt, cu bucurie și cu eficiență, să-l termin cât mai repede, ca să mă pot apuca de alte fundamente. Visuri de mare. Prin muncă! Ori-ori! Recluziunea asta asumată îmi dă aripi. Opus magnum: marea sinteză de istoria filozofiei limbajului în antichitate și evul mediu, mii de pagini, într-o concepție globală, dar și absolut nouă. Știu că timpul marilor sinteze pare să fi apus, că lumea e interesată de fragmentar pe porțiuni mici și totuși mai știu că nimic nu-i trasat niciodată definitiv. O mare personalitate poate schimba în orice moment totul. Ceilalți se iau după ea, o urmează, abia așteaptă să fie și ei acolo. Opera-monument oferă punct de reper, oferă ceva de învățatură.

Simt, știu bine, că mă îmboldește ceva care îmi spune: Te-ai născut pentru o operă! Nu sta locului! Nu ai încotro! Și apoi, alternativa care ar fi? Tândălitura prin lași și risipa timpului pe la Universitate, în haosul care este acum în țară? Firește, există riscul mare să îți pierzi și tu răbdarea. Dar, așa cum te cunosc, nu cred, sunt sigur că vei rezista până la capăt, altfel, am mai spus-o de câteva ori, ar fi cumplit pentru amândoi și mai ales pentru mine. Te implor: mai ai răbdare câteva luni, când vom examina lucid situația aici, amândoi. Eu te simt clipă de clipă alături de mine, cu toate că la telefon simt umbre îngrijorătoare în glasul tău, și reproșuri.

E două noaptea, aș mai putea lucra, dar mă opresc, ca să mă pot scula mâine la timp. Vreau să mă duc la bancă să-mi scot banii (împreună cu cechierul și noua cartelă, după corectarea numelui), ca să îmi plătesc datoriile. Dacă tot mă duc la Sorbona, vreau să o vizitez din nou pe Madame Routier să o pistonez din nou cu blestemata viză de long séjour. Pe de altă parte, nu vreau nici să o supăr, se pare, din spusele d-lui Călinescu, că e o excepție de amabilitate în funcționăria franceză!

Adrian ALUI GHEORGHE

Psihologie, viață și literatură

Cartea "Fuga din Babel și alte povestiri despre suflet" (*Editura Junimea, 2023*), semnată de Cristina Danilov, este un adevărat compendiu al trăirilor individului într-o lume hiper dinamică, în care relația individ-colectivitate este deturnată de o cronicizată autarhie. Cristina Danilov, scriitor și psiholog, are instrumentarul necesar pentru a observa și reține lucrurile esențiale, dar mai ales detaliile, dintr-un complex de factori care influențează viața persoanei în mijlocul lumii de azi. Temele sunt diverse, mare parte fiind rodul observației directe. O temă este despre mărturisire și despre rușinea de a mărturisi, de exemplu, a individului. Astfel, "rușinea are efecte dăunătoare" pentru că este "vălul în spatele căruia încerci să te ascunzi de tine și de alții". Între vinovăție și rușine există deosebiri esențiale, însuși Oedip resimte rușine mai mult decât vinovăție pentru actul incestuos pe care l-a provocat. Tema iubirii, una de mare acuitate în lume, dintotdeauna, are o abordare complexă în cartea Cristinei Danilov ("Și de-i iubire, spune-mi ce lucru e și ce nu-i"). Plecând de la Platon, trecând prin Petrarca și povestea maladivă a acestuia pentru Laura, autoarea face un excurs pe marginea "dragostei platonice", analizând posibilitatea ca aceasta să mai existe și în timpurile noastre. Tema dragostei revine în carte, de mai multe ori, în funcție de cazurile descrise, de prilejurile oferite de căutarea subiectelor pentru presă, autoarea intrând în dialog fructuos cu cititorii pe care-i capacitează cu texte de o mare atractivitate. Ziua îndrăgostiților ("Valentine's Day, dopamina noastră cea de toate zilele") îi prilejuiește autoarei profunde considerații despre căutare "și potrivire" în dragoste, despre "chimia dragostei" și întâmplare: "Fiecare din noi are o listă amănunțită în inconștient, o listă cu trăsăturile pe care le căutăm la un partener. Multe din trăsături vin din trecutul nostru, trecut de unde noi extragem modele. Unul din paradoxurile iubirii constă în faptul că vom fi atrași în mod irezistibil în viața de acei oameni ce seamănă cu modelele noastre familiale. Freud numea acest fenomen repetiție compulsivă...". Dragostea care duce la căsătorie are și ea modul ei de trăire, prilej de observație extrem de sensibilă pentru scriitorul psiholog: "De cele mai multe ori, într-un cuplu, oamenii sunt mai încântați de conținutul idealizat decât de realitate", din acest motiv apar dezamăgirile, rupturile. Într-o dragoste, spune autoarea, trebuie să înveți "să te vezi prin ochii celui alt" ("Se mărită Adriana!"). Dragostea părintească, de la normalitate la exces, este o altă temă de o acută sensibilitate ("Dragoste pe credit"). Sublinierea printr-un citat din Jose Saramago este salutară și explicită: "Un copil este o ființă care ne-a fost împrumutată pentru un curs intensiv despre cum să iubim pe altcineva decât pe noi înșine, cum să ne schimbăm cele mai grave defecte pentru a da cele mai bune exemple și a învăța să avem curaj. A fi părinte este cel mai mare act de curaj pe care îl poate avea cineva...". Alte teme, în discuție, dintr-o panoplie mult mai largă, sunt timiditatea, "epoca goagă", relația cu șefii, școala, ochii "care vorbesc", invidia, gelozia, relația cu soacra, psihologia minciunii etc.

Abordarea greșită, fără "conștiința pierderii" într-o lume care se înmulțește dar se și însingurează, în același raport, duce la depresie, la anxietate. Psihologul și jurnalistul american Johann Hari, autorul unei cărți cu un succes mondial notabil, "Legături pierdute", spunea: "Există un studiu complex în care au fost întrebați americanii: câți prieteni apropiați ai la care să apelezi când ești în criză? Iar acum câțiva ani când a fost început studiul, răspunsul cel mai frecvent a fost: cinci. Astăzi, răspunsul cel mai frecvent este: niciunul. Sunt mai mulți cei care nu au la cine să apeleze decât orice altă opțiune de răspuns." Cristina Danilov pleacă, în scrierile-studiu din carte de la aceleași premise. Scrise cu nerv, cu har de scriitor, cu intuiție de psiholog dedicat, "povestirile pentru suflet" ale Cristinei Danilov se citesc cu sufletul la gură și cu creionul

în mână. Pentru că dincolo de implicațiile culturale, literare ale textelor, există adevărurile vieții pe care autoarea o sondează cu un instrumentar complex, pentru a extrage înțelesuri și subînțelesuri. "Fuga din Babel" este, în final, o fugă din aglomerația indistinctă, în care personalitatea își pierde însușirile, spre sine, în căutarea de sine.

"Silabe contrarii", stări contrarii

Volumul de prozo-poeme "Silabe contrarii" (*Editura Neuma, 2023*), semnat de Maria Calciu, este o adevărată cavalcadă de "stări contrarii", așa cum anticipează autoarea din titlu. Iubirea este risipire, căutarea este rătăcire, ținta este ascunsă în sine de cele mai multe ori, așa că o căutare este o dureroasă sfășiere interioară, cu efecte imprevizibile: "Nu mă lăsa să îți cer la plecare jumătatea copacului tău mai înainte ca din umbra lui să crească flori sau și mai bine până când florile sale nu vor deveni râuri de stele ca nu cumva să îi scutur ploile rămase în el din urma ultimului echinocțiu și astfel să nu mai găsesc lângă plecare nici măcar un sămbure cu miezul de sânge și nici să nu mai văd drumul întors prin care să trec jumătatea copacului tău crescut deodată în mine" (Jumătatea copacului tău). Ca un ecclesiast modern, poeta se străduiește să desferece faptele crude din învelișul iluzoriu, într-o confruntare cu un sfârșit insidios al vieții. Există "un departe" care animă ființa, în fapt o punere în relație cu perspectiva metafizică a eternității, viața și moartea se consumă una pe alta într-un halou care nu lasă nicio silabă, niciun sunet, nicio irizare să iasă dinspre imaginar spre inteligibil: "Așa cum priveam către sus ca și cum aș fi privit printr-un vitraliu de spumă și așa cum priveam dinspre sus către mine ca nu cumva vreo elipsă fără culoare să îmi cadă durere răsfrântă deodată pe frunte mai înainte de a dezlega misterul ascuns în sedeful petalei izvorâtă dintr-un sămbure spart nu am văzut ajuns lângă seară din nu știu ce abis un fel de halou ori fluture orb ce părea să privească prin mine o dată cu mine spre ce priveam eu" (Halou orb). Viziunea pe care o propune poezia Mariei Calciu, după o experiență a coșmarului și ultragiului intens trăite, este absolvirea de infern. Voluptatea autoflagelării, plus o cinică abordare a realității imediate, determină un ton de suferință a ființei care locuiește textele, nimic ludic, săgălnic sau voios nu pare să încapă în poezia Mariei Calciu: "Iar am ascuns între pagini închise câteva silabe ce nu voiau să fie citite și câteva numere ce doar se mimau unele pe altele fără să se numere/ Iar am auzit câteva plânsuri contrarii ce niciodată nu mă întreabau nimic mai înainte de a curge spre mine și nu voiau să știe dacă aș fi putut atunci sau altădată să le umplu cu orice altceva numai cu plânsuri nu ...".

Poezia Mariei Calciu este, în esență, o contemplație în lipsa obiectului "de contemplat", o călătorie pe "un drum al Damascului" fără să știe în ce parte este Damascul. Și tocmai această absență dramatică este sursa poeziei.

Un manual de poezie, de istorie, de viață

Volumul de dialoguri "Cartea pașilor" (*Editura Spandugino, 2023*), în care poeta Liliana Ursu face destăinuirii "complete" în fața întrebărilor persuasive ale lui Laurențiu-Ciprian Tudor este, fără îndoială, un eveniment pentru piața noastră editorială. Monica Pillat spune, de altfel, în cuvântul înainte că avem de a face cu o "carte a vocilor", că farmecul și bogăția sugestivă a textului "sporesc neîncetat din măiastra împletire a opiniilor și reacțiilor autoarei cu citatele din autorii iu-

biți, cu sfaturile bunicilor și ale părinților, cu reflecțiile confrăților întru poezie, cu împărăteștile cuvinte ale inocenței rostite de fiul și de nepoții ei."

Liliana Ursu depune mărturie, în această carte, despre poezie, despre istorie, despre familie, despre sine. Toată viața este o căutare a unor răspunsuri, care se reformulează de la etapă la etapă, de la conjunctură la conjunctură, fiecare altă zi vine cu nuanța ei. Întrebările mai tânărului confrate sunt "nemiloase", obligă la mărturisiri complete, ultimative parcă. Prima secvență existinsă a cărții este, firește, despre poezie. Ce este, ce a însemnat poezia pentru Liliana Ursu? Răspunsul este, cred, edificator: "Poezia posedă o unică, binecuvântată energie comunicativă, pe care niciun alt gen literar nu o poate atinge în aceeași măsură. Doar muzica. Poezia e valsul limbii. E sărbătoarea cuvintelor care își recapătă integral unicitatea, forța și feciorelnica lor frumusețe. E polifonia ființei. Octavio Paz ne șoptește tainic: Am pierdut toate bățăile, în fiecare zi am câștigat o poezie". Dacă există evoluție în poezie? Poeta are conștiința muntelui urcat: "Cred că deosebirea esențială între poezia mea de acum și cea de la începuturi e aceea deschidere pe care o cucerești ca pe un Everest, cu fiecă poezie scrisă, cu fiecă vârstă. Și, începând cu *Fericită lumină*, poezia mea a devenit un palimpsest; am scris această carte într-o stare unică, de simultaneitate a trăirilor, a vârstelor, atât de diferite și atât de incitante". Mai mult, "poezia transfigurează lumea, nu o oglindește".

Suntem producții contextelor, suntem producții proprii memorii. Copilăria este sămânța care rodește în funcție de câtă dragoste, de câtă viață o înconjoară. Cea mai veche amintire a poetei, la întrebarea "curioasă" a confratelui, este "șuieratul trenurilor, noaptea, și mireasma de crini din sufrageria bunicilor de la Sibiu", dar și "imaginarul" rămâne impregnat cu "două icoane mari din dormitor, Maica Domnului cu Pruncul și Înălțarea Domnului. Și încă o iconiță, la care ajungeam și eu, pusă pe pervaz. Mântuitorul, bunul Păstor înconjurat de mica turmă și purtând în brațe oaia cea pierdută. De fapt, un mielut de care îmi era tare milă și mă înălțam pe vârful picioarelor – aveam doar trei-patru anișori – ca să pot lua iconița și să o sărut". Amintirea păstrează ingenuitatea dintotdeauna a poeziei, paradisul imprimă memoriei detaliile sale, poeta descrie, prin aburul amintirii și prin relatărilor celor din jur, epoca în care s-a născut și a crescut. Amănuntele sunt probe ale martorului istoriei, dar sunt și argumente pentru antropologul care ar studia epoca. Debutul în poezie este ca o re-naștere. Când îi apare prima poezie în revista "Luceafărul", își oferă sieși un buchet de liliac alb. Debutul în volum se petrece în anul 1977, iar "cartea, prima mea carte, a avut marea șansă de a fi citită și propusă spre publicare de doamna Magdalena Bedrosian, critic literar de excepție, redactor de carte exigent și om de nădejde în gherila cu cenzura". Anii de facultate, mediul artistic bucureștean din perioada comunistă, cenzura, dragostea pentru "orașul ascuns" care era/ este Bucureștiul, întâlnirile admirabile, apropierea de Biserica, munca în radio și televiziune, revoluția, viața de după revoluție, sunt tot atâtea etape și subiecte în discuție. Tonul este unul confesiv, punctat cu multe anecdote cu scriitori, cu artiști ai vremii, cu citate formative, definitorii pentru un parcurs complex, complet, în lumea fascinantă a literaturii. Iar pentru Liliana Ursu a fost o fascinație continuă, starea aceasta se transmite automat cititorului.

Autorul unei cărți de dialoguri este, din punct de vedere editorial, cel care formulează întrebările, în cazul nostru poetul și eseistul Laurențiu-Ciprian Tudor. De reținut capacitatea de admirație a poetului tânăr, cunoașterea în profunzime și în amănunt a epocii, dar și a parcursului biografic și literar al poetei Liliana Ursu. În intenție și în esență, "Cartea pașilor" este și un manual de poetică, pentru uzul celor care vor să se apropie de poezie, dar care trebuie să o facă prudent, cu sfiala cu care îmbrățișezi o mireasmă.

Magda URSACHE

Româna de tranziție

De la Ion Papuc știu (*Omul Politic*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2023) că președintele Franței, Georges Pompidou, în spital, cu moartea aproape, a cerut *Meditații*-le lui Marc Aurelian, nu în franceză ci în greaca veche și nu într-o ediție oarecare. La noi, cei ajunși la nivel maxim (parlament, guvern) gândesc cum gândesc și vorbesc cum vorbesc.

„Și ce-ai vrea (îmi scrie prietenul VSR, care mi-a dăruit cartea), să-l citească Iohannis pe Heidegger? Ho hi!”

Mmda. Limba – „das Haus des Seins”. Limba – casa ființei. Cică președintele vorbește bine germana și engleza, poate și româna. Numai că o vorbește puțin și cu pauze. Un actor, invitat de Mircea Dinescu la Căte, spunea că, făcând o pauză lungă între cuvinte, prea lungă, softul a pus, automat, muzică o „peroadă”. De câți ani aude ce se întâmplă la băile Tușnad și n-a dat nicio replică vecinului Orban președintele nost’? Fularul cu Ungaria mare nu l-a deranjat. Nu vrea să le strice petrecerea sau ce?

„Ba nu vrea să-și strice propria vacanță într-o locație de *lux, calm și voluptate*”, mă trimite VSR la Baudelaire. Cât despre ministrul Sănătății, dr. Rafila, presa încă liberă l-a declarat Jeffrey Epstein de România. Un *american sexoffender*, deținând, în Caraibe, Insula orgiei, mă lămurește el. Doar n-o să se ocupe doctorul- ministru de paturi pentru marii arși.

Am ajuns, cum spune Mircea Iorgulescu, într-un titlu de carte, să trăim „firescul ca excepție”. Lipsa de reacție a președintelui e firească pentru noi. Eh, mai cade o bombă pe lângă Galați, explodează una la Costești, pică alta pe lângă Sf.Gheorghe..., nu-i mare lucru. Generalul Ciucă ne-a liniștit : „Suntem siguranțați.” Las’ că ne apără Sfântul Gheorghe, că ministrul Apărării Na-Ți-O-Na-Le, Angel Tîlvăr, e mai preocupat de apărarea zelosului Zelenski, care apără Ismail, nu și Reni (știre din 24 iulie 2023).Iar gazetarul Ion Cristoiu, după dezastrul de la Crevedia, iese pe sticlă să ne spună că pompierii n-ar fi trebuit să ajungă la explozie și, în acest caz, nu s-ar fi întâmplat nimic. Foc fără pompieri?Asta sună ca știrea din „Evenimentul zilei”despre găina care a născut pui vii, primul fake din presa eliberată postdecembrist. Altcineva îl contrazice: „*E impetuos* necesar ca pompierii să vină după explozie. Ei încerc să stingă focul.” Da, e imperios necesar să se stingă focul. Altfel, You’ re toast! Te-ai ars!

Istoricii practică voit, sau nu, „voința uitării”, așa cum a numit-o Virgil Ierunca. Iar Eugen D. Popin, în 11 august 23, îmi confirmă : „Toate trebuie să meargă anapoda, pentru ca omul să uite că se poate și altfel.” Cu cât știm mai puțin, cu atât suntem mai ușor de condus. Avem mai puțină lumină la citit, mai puțină lumină în biserică. Deliberat oare? Țara e încă a noastră. Puteam avea gratis energie, apă, lemn, pământ agricol. Nu să ne luăm pământul în cap. „E rău, dar e bine”(vorba lui Marin Sorescu) să plecăm unde vedem cu ochii? Etnologul Constantin Eretescu, autoexilat în America, ne spune apăsător : „Viața de toate zilele în exil este exil.”

Am sfârșit conversația cu VSR în buna tradiție a bancului, apărut după afișarea testelor în vederea BAC ’23. „Învățământul românesc se duce de răpă. La ultima atestare, cei mai mulți dintre elevi abia s-au ridicat la nivelul unui ministru”. Am atins recordul UE în alfabetism funcțional. Aș zice că în top e clasa politică.

Rădem, ce să facem? Prietenul Virgil Septimiu Rațiu alias VSR,m-a asigurat: „Cine râde la început râde și pe urmă, și mai apoi”. Aferim. Țara e hăituită de hoți. Marian Ilie „rotacizează” : Furtuni, zic meteorologii? Ba furturi, cu doi r. Cât despre umoristul Dumitru Hurubă, inventatorul aparatului de râs, îmi trimite pastilă de râs după pastilă de râs, ca să scap de factori de stress, adică... stresori, cu accent pe o. Din Simeria (18 august, ’23), Hurubă combate o ne-știre că morții „omoară înși politici/Cu viață-n necinstire”. Ar fi o soluție asta, de vreme ce demisia de onoare nu se mai practică.

Dacă mă gândesc la tot ce s-a întâmplat în ultimii 30 de ani, concluzia mea e că puterea iresponsabilă a dus statul în derivă și că înainte mult mai este. Politica e o ocupație josnică, în cele mai multe cazuri. Au idee oare politicii noștri, cu prea puține excepții, că politic vine de la *polis*-cetate? Nici gând să ia aminte

de la marii bărbați de stat care s-au sacrificat exemplar pentru cetate. Actualii n-au nevoie de exemple. Am ajuns grădinari care cumpără de la vecini castreți și mărar. Exportăm lemn brut și creiere. Pe cei greu de cap îi păstrăm. Anisie -era să scriu Asinie-, după ce a inovat pepsiglasul, a fost suită, din minitresă la Educație, președinta Comisiei de Învățământ la Senat. Turcan i-a trimis, pe colivă, lui Bruckenthal „La mulți ani!” Pe cale de consecință, e ministresa Culturii.O, dar Turcan cântă la pian.

„Câți mai mulți elevi la școală” vrea Boc , pe semne în gând cu premierul- interjecție (Cîț!) Cîțu, care se laudă că scrie *esee*, așadar nu știe ce scrie. Tot e bine. Unii nu știu să-și scrie nici numele: Verginel, Adriean, Mirciea. Dar cum s-o fi scriind Cîțu romwronglizat? Keatsu? Cât despre Muthu, cu h e mai ...euro.

Ion Simuț, alias Nestor Gândiceanu, face *Fonetica politică* , în ziarul „Crișana”, din 12 iulie 2023.Cu un fonem, Malta a șters Yalta și ne-a eliberat. După nume în trei părți (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer), am trecut, după ‘90, la simplul -escu: Iliescu, Constantinescu, Băsescu. Manolescu nu , că era prea mult... -escu. Iohannis a spart paradigma. Pe scurt, în loc de Dej, Ioh.Viitorul va fi al lui -ean sau al lui -eanu? Ungureanu sau Munteanu? Ungureanu, că-i mai ungurean ș-are oi mai multe. Firea nu, că nu mai e Vrânceanu. Nici Voican, devenit simptomatic.Se pregătește, la schimb, asimptomatica Turcan care cântă la pian. Și exercițiile de fonetică ale lui Ion Simuț, spre deliciul cititorilor, continuă. De la EBA, mergem pe două silabe: Cî-ciu, Gor-ghiu, Ciu-că, Bo-de. Cele mai antipatice nume? Tîlvăr și Kövesi. Privind afară, Ion Simuț vede că Putin a făcut legătura cu Lenin-Sta-

Spuneam că ar trebui să luăm lecții de autoapărare contra wronglezei? Mă tem că bătlia e pierdută. Recentuț, am constatat că cercetătorii înșiși nu mai spun subliniem, accentuăm, relieăm, ci emfazăm, că-i mai cool (după eng. *emphasize*). Pentru un cercetător al limbii române, așa ceva e malparxis lingvistic. Iar erorile de accent (model englezesc) primează. Am ajuns să spunem accenți în loc de accente și maméle în loc de mamele.

Fiindcă ați auzit vocabula cool, trebuie spus, ca exercițiu de re-memorare, că justițiară Gorghiu, în tri-cou cu câine pe piept, în aport sau în arret, arăta cool în fusta-i leopard. „La Untold respir”, așa a zis. Ce era respirat și de aspirat? Limbajul degradat de pe scenă, abolirea normelor de comportament, vulgaritatea excesivă, toate astea au incitat? I-a provocat extaz în demnul lui Gheboasă : „de la pungă la dungă”? I-o fi plăcut vocabula lui Gheboasă pentru sărut: *mozoling*? Gabriel Mardare mă sfătuiește să compar textele gheboase cu produsele „erotice” din literatura consacrată, punându-le în paralel. Nu, nu intru în „furtună într-un pahar de zoaie”. Dezmățul senzorial e greu și de privit, și de citit.

„Doamne, cine s-ar obosi să învețe româna?” E o întrebare dintr-un film difuzat la Protv în august, cu Pierce Brosnan, în rolul unui miliardar de tânăr și încă tânăr. Păi guvernării care au auzit asta nu și-au spus că nici n-au nevoie s-o știe?

Filosoful Liiceanu era revoltat pe gurile știrbe ale bătrânilor sârmani.Cum merg lucrurile, pare că guvernării vor vrea să-și euthanasieze - legal - bătrânii. Nu, nu pricep lumea asta care stă să apară. Prin 2005, l-am citit pe americanul Cornak Mc Charty cu *No Country for Old Man. Nu există țară pentru bătrâni*. Distopie? Ba realitate. Și pe publicistul Bogdan Chiriac îl exasperează „nivelul de hate”. Nu era mai simplu și mai românește să spună nivelul de ură? Eu sunt revoltată de gurile nu știrbe, ci strâmbe, pocite, care schilodesc după plac și în folosul lor româna. Turcan cântă la pian, în așteptarea momentului când Iohannis „proroghează ” legea contra celor care îndrăznesc să critice puterea. Scrie Mihai Miron, în *O epocă de o zi*: „Trăim nu o epocă a eroilor cântați de marii poeți ai neamului, ci o epocă a erorilor produse de marii pigmei, politicienii de o zi ai neamului.” La Oradea a fost dezmembrat Mihai Viteazul. Va fi înlocuit cu Ladislau I al Ungariei? Și de ce trebuie să le trecem cu vederea infracțiunile, dar și infracțiunile gramaticale? Să trăim muți fenomenul de degradare a limbii. Ba chiar să vorbim și noi după regulile limbii EBA, ca altfel dăm de booklook: „Sunt oameni care nu vor să vorbesc cu tine”. În ecou, un politician cu aplomb dădea cu barda: „Cine nu știe să nu vorbește.” Ce dacă dr.Rafila nu mai scapă de „dar însă” și premierul Ciolacu de „cre’că”? Grindeanu preferă șpeță, nu speță. Rareș Bogdan, omul cu sparanghelul, ne asigură: „comunicatele care urmez să fie predate”. Turcan cântă la pian.

Cine mai verifică ceva în DOOM? Poate pisica lui Gabi Mardare.Vorbește cum îți vine, nu în *regular roumanian*! Ce, nu-i democrație? Du-te la restauranturi, în orași, că au hrănuri bune și n-ai grijuri să mai spargi ouri (plural up-datat) în tigăiuri. Mai mâncăm aperitive? Nu. Doar starturi, înainte de grătaruri. După slujbă (pardon, job!; „merg să job și sunt blocat”, aud la Focus), îți arunci hainele în chairrob și treci la bedgasm, dacă „cea mai *woke* națională” nu are match. Doamnele se îmbracă vintigi, colierul X e must-have-ul sezonului , că așa e „fer plei” (scriitură de vloggeriță) când ai un deit. „Uite, na!”, vorba Adrianei Săftoiu. Trăim într-o lume de influenceri, voggari și podcasteri.

Relax! Câtă vreme 62% din populație vorbește limba maternă, și numai 5% vorbesc engleza , e-n ordine. După „parisolatria euforică”, spune A.D. Rachieru, a dat peste noi wrongleza, cum îi spunea Eugen Simion. Care o fi „steigiul” următor? Cioran dixit: „Când o să apară o limbă europeană, atunci om vedea.” Sfârșitul limbii române? O, asta va fi, în convingerea mea, ca să-l citez pe antipaticul Francis Fukuyama , la *sfârșitul istoriei. Și al ultimului om*.

Închei cu vorbele lui Virgil Rațiu, adus pe culmile disperării de „limba grotescă a politiciii”: „Da, Magd, ...și vom mai vorbi, vom mai vorbi, căci numai atât ne-a mai rămas și-i imposibil de confiscat.”

lin, peste Gorbaciov. Se va face și legătura Vladimir Vladimirovici cu Volodimir? Pe B1, *iminent* se confundă cu *eminent*: „Putin –sfârșit eminent.”

Precariatul populației nu-i deranjează pe înavuțiții demențiali de la vârful puterii.Un politician vorbește despre *favorabilitate*. Altul se prefacă că are *obligativitatea* (nu obligația) de a oferi *suport* (nu sprijin?). Oare ce înseamnă „cartof sustenabil”? Întreba o bătrână. „Cum să avem un feeling care simte omul’ pentru voi, care nu știți ce înseamnă „Scanează eticheta de pe adicție”?, ne ceartă un politician în divorț cu gramatica elementară. Dan Vilceanu (mai e ministru de Finanțe?; îmi pare că e altcineva, cu stea albă-n frunte) declară că are „feeling la scumpiri”. Diaconescu, ex-ul de la Externe, vorbește despre „mepul cunoscut”. Hartă n-are?

Mă apăr cum pot de wronglisme aleșilor. Vio-rel Ilișoi râde de „fereastra de oportunitate a guvernărilor”: *window of opportunity*. Zice că el are termopan. Eu m-aș mulțumi cu mai puțin : să nu mai aud că șpăgii i se spune *marketing money*. Unde asta? În globalleză!

Nicolae TZONE

Poesis

poemul dumnezeu plutește deasupra potopului...

VI [azi am fost curajos de pe puntea cărțiicorabie mi-am luat avânt și am izbit...]

azi am fost curajos de pe puntea cărțiicorabie
mi-am luat avânt și am izbit ca un berbec
cu fruntea cerul din piatrădenori
cât am putut de tare
mi-a curs mult sânge din frunte pe urmă
dar nu m-am lăsat păgubaș
o dată și încă o dată am izbit precum
un berbec cerul din piatrădenori
și minune cerul din piatrădenori
a crăpat și prin crăpătura iscată
am sărit cât am putut de sus
am ajuns la un moment dat
pe partea cealaltă a cerului
și aici era în sfârșit lumină și liniște
piatrădenori strălucea ca spinarea unui
animal cu blana albastră și netedă
de aici de pe partea cealaltă a cerului
blana aceasta albastră de piatrădenori
pare blândă și accesibilă
poate voi ieși să mă plimb pe ea cu iubita mea
la răstimpuri să nu putrezim de nemișcare
pe puntea corabieiarcă
oh nu credeam că voi mai apuca vreodată
să zăresc altceva decât uragane și tsunami
nemiloase de apă solzoasă decât furtuni
halucinante de neviață ori blocuri masive
de moarte solidificată
nu credeam că voi mai putea privi altceva
decât temnița cumplită de apă burdușită
cu iad
ești curajos omule răsună în urechea mea
o voce care îmi părea cunoscută
ești curajos dar dacă nu-ți astup eu fântâna
de sânge gâlgăitoare din frunte
n-ai să mai ajungi niciodată să vezi
mormântul umblător al tatălui tău
și nici pe mama ta care plânge cu geniu
nu o vei mai putea privi în ochi
și nici pe iubita ta care chiar acum
ți-a observat lipsa din arcă și țipă
de dorul tău ca din gură de șarpe
n-o vei mai putea mângâia și nici săruta
eu sunt nicolae spun știu cine ești zice
că eu te-am ales ca să fii ca să ivești
după potopul de-acum un alt șir de oameni
o nouă ginte în care oamenii să fie poeme
și poemele oameni
ești „cel ce este” sigur ești „cel ce este”
da fiule „sunt cel ce sunt”
și râde cât poate de tare
da da „sunt singurul care sunt și care va fi”
și de ce m-ai ales doamne dumnezeule
pe mine
eu scriu poeme aceasta este chiar viața mea
și nu de puține ori chiar și moartea mea
a scrie însă poeme doamne
pentru muritorii de rând nu înseamnă nimic
respir și scriu poeme și câteodată ca astăzi
izbesc fără frică în zidul rigid
de piatrădenori negri cu fruntea
așa sunt eu de când m-am născut

izbesc cu fruntea în orice fel de zid
și din orișice timp și chiar din netimp

*

poemul dumnezeu plutește deasupra potopului
cu o îndemânare care uimește
poemul dumnezeu ne învelește pe noi toți
cu sunetul lui și cu lumina lui
care aproape că ne orbește
dar nu știu cum și nu știu de ce nu ne orbește
dimpotrivă ne înmulțește vederea
de nenumărate ori
poemul dumnezeu mă mângâie pe frunte
cum numai pe iisus fiul lui cel atât de drag
îl mai mângâie
poemul dumnezeu îmi mângie pe frunte
și mama și iubita și îl încurajează pe tata
să-și plimbe fără frică pe puntea
corabiei carte capul și gâtul înfipite-n
nășosul lui mormânt umblător
poemul dumnezeu seamănă izbitor la chip
cu poemul meu care tocmai ce a citit
surâsul de pe buzele lui iisus
în timp ce vorbea cu tatăl lui
fiindu-i foarte dor de el
poemul dumnezeu e chiar poemul meu
când citește surâsul de pe buzele lui iisus
în timp ce vorbește cu tatăl lui
fiindu-i foarte dor de el

*

nu e nimeni jur împrejur de mine
și de iubita mea la sute de milioane de vieți
și de morți
nu e nimeni jur împrejur de mama mea
și de tatăl meu cu pielea obrazului său
galbenă spre negru la sute de milioane
de vieți și de morți
nu e nimeni jur împrejur de noi
care să ne audă și care să ne vadă pe distanță
a sute de milioane de vieți și de morți
nu mai există nimic nici înainte și nici înapoi
la sute de milioane de vieți și de morți
apa potopului nou e mai tare ca piatra
e o metaforă palidă aceasta pentru că nicăieri
și niciunde nu mai există nici urmă de piatră
piatra piatră nu mai este decât o amintire a mea
și a iubitei mele și a mamei mele
și a tatălui meu îmbrăcat în pământul
mormântului lui umblător

nu e nimeni jur împrejur de mine
și de iubita mea la sute de milioane de vieți
și de morți

VII [mi-e dor de o cană cu ceai...]

mi-e dor de o cană cu ceai
dar pe corabiecarte nu se află nici urmă
de cană și nu se găsește nici urmă de ceai
poate că aș vrea să degust și un pahar
de vin roșu dar ce e acela pahar
dar ce e acela vin
aș vrea să citesc un poem de ion vinea

frumos tipărit pe hârtie într-o tipografie
românească din secolul douăzeci
dar ce e oare hârtia ce este oare o tipografie
și secolul douăzeci pe unde s-o mai fi
aflând acum și ion vinea ce o mai face
fără cărți și fără mormânt
pe pământul care nu mai e
doamne dumnezeule în ce alt cer își transcrie
vinea acum poemele înghițite de ape
noul potop nu este vai mie noul potop
noul potop este chiar *po to pul*
este singurul potop
mie nu mi s-a dat lemn de corabie
mie nu mi s-au dat plante și semnițe
și animale și roci
nimic nimic absolut nimic nu mi s-a dat
și poate că dacă nu aveam deja scris
sub frunte poemularcă m-aș fi aflat
demult scufundat sub apele îngrozitoare
și aș fi avut oasele putrezite în trup
până la ultimul și carnea mi-ar fi fost
celulă cu celulă dizolvată și risipită

*

să fac ce ca să uit că nimic nu mai este
și că nici nu va mai fi nimic din ce a fost
iubita mea își așază coapsa sub capul meu
și coapsa ei devine pernă să dorm
sau devine hârtie albă și fină
pe care pot să scriu
o vai poemele scrise la vreme de potop
pe coapsa fierbinte a iubitei
evaporându-se apoi ca și când
niciodată n-ar fi fost scrise
poemul ne salvează trupul
poemul ne salvează carnea
poemul devine din prima clipă
și memorie a vieții
și memorie a morții
poemul ne transformă-n timp
în timp care rămâne
și când nu mai este viață
și când nici moarte nu mai este
poemul ne hrănește cu pielea & carnea
timpului care a fost și cu memoria
timpului care s-a dus
și pe umeri și pe gât ne pune
chiar cămașa timpului
și când nu mai este viață
și când nici moarte nu mai este
astăzi timpul fără margini
e ingenuncheat de potopului dezlănțuit
azi timpul întreg este ascuns sub ghețuri
care niciodată nu se vor mai topi
astăzi poemul meu ia definitiv locul
timpului care a fost care este
și care va fi
astăzi poemul singur mai este
din ce a fost vreodată și nu a putut
să fie înghițit de ape
astăzi poemul salvează timpul de ieri
de astăzi și de mâine de la moarte

să fac ce ca să uit că nimic nu mai este
și că nici nu va mai fi nimic din ce a fost

(din volumul „zece elegii”,
aflat în curs de apariție la ed. „Vinea”)

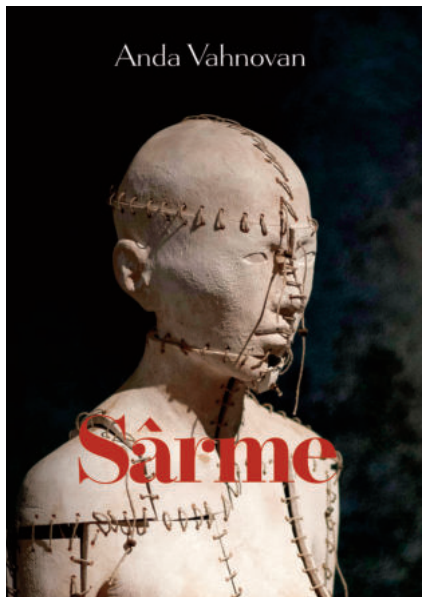

AL. CISTELECAN

Biografism cude-amănuntul

Viețile tuturor – se știe – sînt niște romane; multe nescrise, ce-i drept, dar destule și scrise. Și a Andei Vandhovan este. Ba chiar una de vervă epică, deși nu neapărat euforică; dar nici depresivă, cu tot rulajul de traume, mai mărunte ori mai mari. Numai că romanele-s greu de scris, chiar și pentru Anda, cu toate că ea

atunci la 18./ copilă./ măcar de bătrînețe ai scăpat” (*Straturi*). Dezinvoltura anamnetică se magnetizează de compasiunea subtextuală, inteligent lăsată să contamineze versurile aparent ”detașate” de dramă, dar, de fapt, participînd (reparticipînd) la ea. Calitatea memoriei constă, la Anda, tocmai în această colorație afectivă a detaliilor ce par indifere-

Anda Vahnovan

Sărme

rente la cauza lor. Uneori atît de ”indifere” încît se răsfață într-o poetică de inventar contemplativ (”haine multicolore, sclipiciuri, paiete și mărgelă, cercei masivi cu pietre în urechile alun-gite ale indien-celor, sariuri roșii și turcoaz./ pudră vermilion scurgîndu-se din punctele roșii de pe frunțile/ transpirate,/ turbane albe pe capete măslinii și bărbi stufoase în dungi” etc. – *Spectacolul străzii*), înaintea de a deveni o parabolă existențială: ”e scena unui spectacol nemon-tat,/ jucat zi de zi după un scenariu nescris,/ proiectoarele au fost stinse demult,/ garderobiera a rămas fără post,/ actorii au coborît în stradă”. Inducția afectivă în sintaxa neutralizată e secretul eficient al poeticii Andei. Fără vocabular pentru jelanii, poeta reușește o poezie de doliu transformînd incidentele epice în scene cu vocație cathartă: ”în fiecare vară, în noaptea cînd ai plecat,/ îți răspund printr-un mesaj privat -/ un lampion dispăre printre stele/ și nu e nevoie de parolă de wi-fi” (*Tata nu a avut facebook*). Memoria ei pare dedicată compasiunii și imnificării tandreții: ”m-a petrecut pînă la gară într-o dimineată de octombrie,/ mi-a mîngîiat cutele bluzei, i-a aranjat colțurile/ și a mai netezit-o o dată./ mama avea anii pe care îi duc acum/ eu/ de ce nu îmi pot privi mîinile?” (*Nu îmi pot privi mîinile*). Sentimentală fără lexic sentimental, afectuoasă fără lexic afectiv, Anda își face o recapitulare liric-inteligentă a biografiei, proiectînd pe ecranul istoriei mari istoria ei mică. Narativitatea secvențelor e validată de portanța lor parabolică și simbolică. Realismul anamnetic e astfel totdeauna subminat și sublimat în valențe elegiace ne-exploatate, dar lăsate întotdeauna ca o grenadă neexplodată.

Anda are destul material biografic la îndemînă: copilărie comunistă, studenție cu dragoste, un pic de turism de emigrant, maternitate și – ca apoteoză biografistă – singurătate cheltuită în *chat*-uri cu morți și cu vii deopotrivă. E un scenariu biografist destul de general, oricîtă fidelitate particularistă s-ar fi pus prin unele note și mai ales prin portretele inserate de-a lungul lui. Dar nu ”inventia” memorialistică a tramei e importantă, ci modul în care secvențele sînt expuse resemantizării lor lirice. Ca metodă de lucru Anda se inspiră de la prăjitura în straturi, punînd între blaturile notațiilor umplutura anamnetică nostalgică și răsucind în așa fel compoziția încît să încheie cu o incizie de ironie tragică îndulcită: ”în ajunul zilei tale/ am pregătit prăjitura ta preferată cu iaurt/ în straturi de foi de aluat./ așez primele foi – balul de absolvire,/ rochiile cusute stîngaci,/ buclele neuniforme, unghiile false lipite cu super glue,/ tocure de 5./ torn iaurtul – vara la mare cu cortul/.../ ți-ai plîns în agonie toate lacrimile pe cearceaful de pe care ți-au/ ridicat trupul,/ lăsîndu-l umezit/ drept mărturie singurătății dinaintea ultimei desprinderi/ și te vizez mereu trecînd pe lîngă mine// pe o bandă paralelă, dar în direcție opusă/ suavă, cu părul scurt, roșcat, ca

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

Incizii de proximitate (aprilie 2021)

* Dincolo de pusee și derapaje cu iz de popularizare, generaliste, de avataruri și abureli eschiviste sau îmbrobodeli de paravan, strategice sau doar involuntare, contractate din inocență și prin contaminare...paradigma Zen vs. paradigma Zombie. Între ele, granițele sînt neașteptat de fragile și dezarmant de permeabile. Chestie de perspectivă, adică, evident, ideologie. P.S. La intersecția Bacinschi – Arcu, am văzut un panou-reclamă la o clinică, ZenMed. Mă gîndesc că o versiune cu mult mai îndreptățită, pe măsura acestor vremuri, ar fi ZombieMed.

* Vom ajunge ca hamsterii, captivi, în-capsulați – încolonați sîntem deja, fie și involuntar! – în caruselul așteptărilor fără ieșire, entități bobinate strîns, înfășurate în cochilii anaerobe. Disparenți, împutîndu-ne în rutină & uzură, în serialismul lor fără obiect, cîtă vreme cineva ne va presăra, în fugă, din ce în ce mai rar, cele cîteva firimituri necesare. Părînd a avea dimensiunile unor constelații. Zero-Individuație. Orizontul și osia, vor fi fiind una și aceeași stare de a-gregare, vidul. Co-vidul, vidul împărțit, vidul colectiv.

* Campania de mîtrășire (negativul de la propășire) a unor scriitori, eventual nevaccinați sau nevacciniști, ar putea purta un nume cu rezonanță de epopee: Canceliada. E o sugestie, rugăm seriozitate.

* O monumentală lucrare de doctorat ar putea purta titlul „Metafizica scărilor de serviciu”.

* Propagandă rusă? Pare să fie singura „etichetă” care se mai tipărește în „imprimeriile” autohtone, de cîte ori conținutul de nou-normă-litate nu este în parametri normali, nu coincide cu cel prescris și nu se întrezărește prin preajmă niciun medic, niciun farmacist, nici măcar vreun exorcist... O umbrelă încăpătoare și convenabilă „schimbărilor climatice” care se petrec nestingherite deasupra capetelor noastre.

Crevase, hublouri, ecluze

* Dinspre o viață care aduce izbitor a utopie postumă, singurătatea se vede ca o necropsie antumă. Distrofie pe linie.

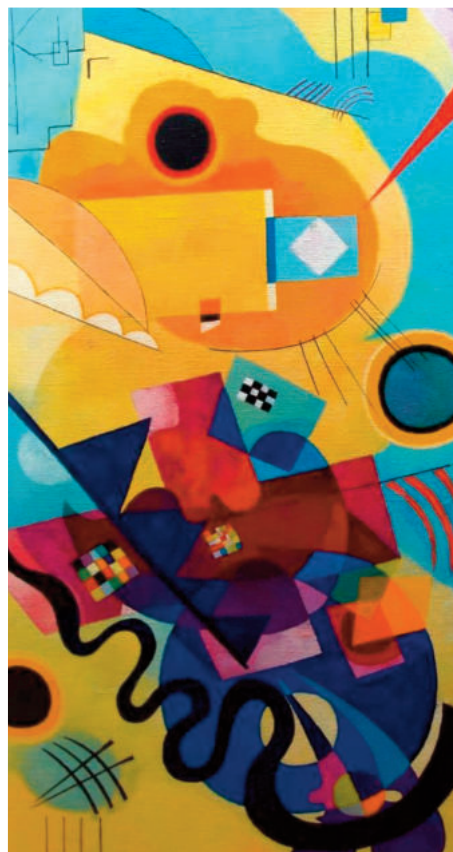
* Felul lor de a se iubi amintea de acela în care mușchiul crește pe arbori, arătînd mereu nordul.

* Pînă atunci puse-seră nume rănilor, ca și cum ar fi scos la lumină un popor tăcut, locuind o țară pustie. Cînd s-au privit, toate rănilor s-au închis.

* Umbra, mica baltă în care lumina îl lasă pe fiecare, decupat exact cît să fie egalul propriei singurătăți. Umbra, cea mai discretă și mai statornică dintre urme. Uneori, singura.

(25.04.2021) A scrie despre o moarte anunțată, provocată (căci, ce altceva e eutanasierea?!), e a anunța propria moarte. Un act artificial pînă-n măruntaiele sale. Poate că așteptarea, care fărîmițează zilele și schimbă polaritatea, nădejdea trece în neputință, îl face așa, nu știu. Cred că e a paisprezecea sau chiar a cincisprezecea despărțire pe care o trec pe răboj, în ultimele 13 luni. Un an cu adevărat pandemic. Blăniță Unditoare (Waving Fur), cea mai veche dintre „piesele” greu încercatului patrimoniu afectiv, s-a dus, lăsîndu-l secătuit, aici, sporindu-l dincolo, în arhivele memoriei, acolo unde sînt curatorul unic, deci absolute. Spectral și ubicuu. Tremendum intermitent de peste jumătate de an, com-

plicații limfatice, acum mai bine de două săptămîni, picioarele din spate, apoi, de cîteva zile, unul din față. Ciclu organic. Conviețuire fragmentară, flash-uri, crîmpeie, fulgurații, cît o trecere a degetelor prin blană sau o privire ochi în ochi...insight-uri, pînă la urmă. De fiecare dată cînd ajungeam în Păcurari, adică de vreo două ori pe săptămînă, după ce treceam de stația Lu-koil, venind dinspre Petru Poni, strada își pierdea orice însușiri distincte și însemne particulare, topografia ei înceta, se estompa subit, odată cu întreaga rumoare alimentată pe 8 benzi și se făcea un soi de accelerator, iar eu, încordat, un cîmp electromagnetic în căutarea particulei izbăvitoare, o insuliță blănoasă de fapt. Se crea acel coridor de lumină, așa cum o vedeam de la distanță, o jubilație pe care cuvintele n-o pot stăpîni. Era bucurie care mă reda copilăriei, nu teleportare în copilărie. Era alchimie, nu algoritm. Un ritual genuin, devenit, peste noapte, o amintire care dizolvă adîncimile a aproape zece ani. De cînd o știam, dar sursele, cei care au păstorit-o, susțin că avea cel puțin șaptesprezece. Acum, va rămîne doar una dintre încăperile minții una în care voi poposi des. Dar și cea strîmtoare lăuntrică, prin care voi naviga de două ori pe săptămînă, cînd un „detaliu” nebăgat în seamă de cei mai mulți, dispărut, va lăsa locul acela deșert, o schemă urbană mută. „Adevărul că un cîine privit de aproape nu e un cîine” (Traian T. Coșovei). Firește, e cea mai prietenoasă parte a universului. Ce ocazie s-ar mai găsi să vezi universul dînd din coadă, topit și docil, în fața ta sau sărîndu-ți extatic cu lăbuțele pe piept? Am vrut să tac...în amintirea ei, să n-o tulbur. Dar, se vede, nu-mi reușește, nu mă pot lecu. Nu pot petrece sigiliul.

Cîndva, în aprilie '89, cam cu o lună înainte de a trece pe răboj borna 27, scriam în jurnal că „îmi simt vîrsta pe care urmează s-o împlinesc, ca pe o haină prea largă”. Acum, ușor ușor, mai degrabă decît încet încet, sînt mult mai aproape de vîrsta reală, iar cînd spun asta sînt eufemistic pînă la scrișnet... Dar, am fost dintotdeauna pentru mine un „el” îndepărtat, supravegheat și tratat din poziția naratorului nu tocmai omniscient.

P.S. Tot cam pe atunci, îmi amintesc că întîlnisem, într-o împrejurare irelevantă pentru evocarea de-acum, un profesor la facultatea de medicină. Îmi părea un bunel precoce (bunicul meu matern încă ma trăia, avea 80), acum, cred că l-aș fi privit ca pe un coleg de generație. Picioare peste picior, așezat într-o parte și întors spre mine ca și cum s-ar fi întrerupt din ceva la care lucra, purtînd un basc de pictor plenerist din a doua jumătate a secolului XIX, m-a cîntărit cu acea privire pentru o viață și mi-a spus: „Problema dumneavoastră este că sînteți prea fin. Un bărbat trebuie să fie mai cioban...”...Nu l-aș putea contrazice răspicat nici acum. Ciobanii ajung mult mai departe...ciobanii din politică, ciobanii din literatură, ciobanii din finanțe, ciobanii din justiție, ciobanii din servicii, ciobanii corporatiști etc...în fine, cei de la stîna – oare n-or fi fiind ele corporații avant la lettre? –, dar măcarăștia au treabă! Chestie de transhumanță...

P.S. (Bis) Ca să nu mai zic de ciobanii influenceri, care doinesc așa de fluent din flue(nce)r, încît turmele se duc direct în prăpastie, pe scurtătură și de bunăvoie...

Daniel Ștefan POCOVNICU

prefetele lui Cioran

engrame critice

Liviu ANTONESEI

Înțelepciunea sfârșitului

E de minimă notorietate faptul că Cioran s-a preocupat de perspectiva lui Tolstoi asupra morții. „Specializarea” pe care și-o aroga ar explica atenția pentru scriitorul rus, focalizată pe problema de neocolit în conștiința trezită la filosofie. La tinerețe, românul nu-l menaja deloc pe romancier, cu o lipsă de delicatețe asumată ca necesară generației în care se înscrisa:

„Sunt oameni care și-au stilizat moartea. Pentru aceștia a muri este o chestiune de formă. Dar moartea este materie și groază. De aceea nu se poate muri elegant fără să faci ocol morții. De ce oamenii grași și înalți, cu dimensiuni de colos uman, afectați odată de frica de moarte oferă un spectacol sinistru și descurajant? Fiindcă în atâta materie moartea își găsește un leagăn mai sigur și mai plăcut, iar groaza, urmând proporțiile materiei, se intensifică de dimensiunile ei. De câte ori mă gândesc la frica enormă de moarte la Tolstoi încep să înțeleg presentimentul morții la elefanți.” (Lacrimi și sfinți, Humanitas, București, 1991, p. 26)

Distanța critică, cvasi-disprețuitoare, se remarcă și în perioada franceză, când Tolstoi folosea încă de *personaj negativ*:

„Meditativii și carnalii: Pascal și Tolstoi. Să te apleci asupra morții sau să-ți fie

groază de ea, să o descoperi prin spirit sau prin fiziologie. Cu instinctele tocite, Pascal își biruie îngrijorările, în vreme ce Tolstoi, mândru la gândul morții, evocă un elefant rădăcînd spăimântat, o junglă călcată în picioare. Nu mai stai să cugeți când te afli în ținuturile ecuatoriale ale sângelui.” (Silogisme amărăciunii, Humanitas, București, 1992, p. 118)

Dostoievski era idolul indiscutabil al tânărului eseist român. Poate comparația lui Berdiaev s-ar fi adecvat cel mai bine preferinței acesteia cioraniene:

„Tolstoi a căutat toată viața pe Dumnezeu, la fel cum îl caută primitivul, omul natural, anume di- buindu-l în natura sa depărtată. Cugetul i-a fost preocupat de teologie, dar el a fost un slab teolog. Pe Dostoievski nu-l chinuie atât tema lui Dumnezeu, cât cea privind omul și soarta sa, îl frământă misterul spiritului. Cugetul i-a fost preocupat de antropologie, nu de teologie. El nu rezolvă tema lui Dumnezeu ca un primitiv, ca un om natural, ci asemenea unui creștin, ca om al spiritului. Problema omului este o problemă divină și poate că taina lui Dumnezeu se dezvăluie mai bine prin taina omenească, decât prin agresarea naturală a Dumnezeului din afara omului. Dostoievski nu este un teolog, însă el a fost mai aproape de Dumnezeu cel viu decât Tolstoi; Dumnezeu i se relevă în soarta omului. Poate că se cade să fim mai puțin teologi și mai mult antropologi.” (Nikolai Berdiaev, Filosofia lui Dostoievski, Institutul European, Iași, 1992, p. 15)

Tot în *Lacrimi și sfinți*, Cioran sublinia, cu tăcitate dar vie solidaritate, tensiunea rupturii înstrăinând pe om de Creator: „De la Adam și până la Baudelaire sau Dostoievski omul n-a făcut decât să înregistreze consecințele catastrofale ale plusului adăugat naturii. În planul Creației spiritul n-a fost luat în combinație.” (Op. cit., p. 157)

Soluția apostatică e și formula cioraniană a primelor cărți, prefigurată, spre pildă, în *Cartea amăgirilor*: „Nemurirea

creștină nu satisface o sete infinită de existență. Toate religiile n-au făcut decât să astâmpere o sete, ale cărei dimensiuni sunt comparabile doar dimensiunilor existenței. Dostoievski are dreptate: dacă nu există nemurire, totul e permis. Dar cum această nemurire nu mă exclude mai puțin din tot ce m-a precedat, existența nemuririi limitate permite și ea tot, ca orice teorie a muririi.” (Op.cit., Humanitas, București, 1991, p. 181)

E flagrant sofismul prin care tânărul Cioran brava tatonând modelul incontestabilului său idol. Fără a obține un rezultat, un efect retoric semnificativ. Ratând miza fundamentală, pierdea din vedere eroismul filosofic paradoxal al lui Socrate, tatonând calea creștină. Încrederea în nemurirea sufletului, dublată de practica unei vieți virtuozice, se încununa apoteotic cu refuzul filosofic al sustragerii din deznodământul fatal. Paradox al muritorului care, evitând sau întârziindu-și moartea, ratează șansa nemuririi, mucenicia, algoritmul veșniciei prin asumarea martiriului.

Postura de director al unei colecții editate de Plon îi impunea elaborarea unei prefete la traducerea franceză a nuvelei *Moartea lui Ivan Ilici* (Union Générale d' Editions, Paris, 1964). Textul, intitulat *Tolstoi și obsesia morții*, sublinia continuitatea preocupării cioraniene pentru confruntarea tenebrei, oglindind obsesii neare, nestinse, nedismulate din gândirea tinereții:

„Nici urmă de deznodământ în absolut, independent de organele și bolile noastre. Cum să te stingi în interiorul unui sistem? Și cum să putrezești? Metafizica nu face loc defel cadavrului. De altfel nici ființei vii. Cu cât devii mai abstract și impersonal, din cauza conceptelor sau a prejudecăților (filosofii și spiritele comune se mișcă deopotrivă în ireal), cu atât moartea ce urmează imediat pare de neconceput. Fără boală, Ivan Ilici, spirit tocmai comun, n-are niciun relief, nici consistență. Chiar ea este cea care, distrugându-l, îi conferă o dimensiune de ființă.” (Loc.cit., pp. 8-9)

Deși textul acela era scris după aproape trei decenii de la momentul *Despărțirii de filosofie* (*Cartea amăgirilor*, 1936), tonul nu se schimbese fundamental, nici argumentația, confirmând consecvența unei viziuni anticonceptuale asumate organic. O despărțire de filosofie în beneficiul umanității, pentru care poate rămânea dator lui Dostoievski:

„După Shakespeare sau Dostoievski nu mai putem fi înțelepți. Oamenii și-au regăsit prin ei durerea și au început, renegându-și înțâia amintire, să fie mândri de pierderea paradisului.” (Lacrimi și sfinți, p. 27)

Să fi reprezentat incompatibilitatea, repulsia față de Tolstoi, încă un motiv pentru a întrerupe colaborarea cu editura pariziană? Detalii din acea perioadă au fost făcute cunoscute recent:

„Am la mine în bibliotecă prima ediție a celebrului volum *Les métamorphoses du cercle*, de Georges Poulet, apărut la Plon, în colecția „Cheminements” în anul 1961. Puțini știu că Cioran a fost directorul acestei colecții vreme de câțiva ani și că el a editat această carte. Dar nu a publicat decât cinci titluri.” (Radu Sergiu Ruba, *Tot ce a scris Cioran este o tehnică de supraviețuire, o autoterapie* – dialog cu eseistul și criticul literar Constantin ZAHARIA, în *Dilema Veche*, nr. 893 (20 - 26 mai 2021).

Radu Țuculescu recidivează!

Radu Țuculescu este probabil cel mai activ prozator din generația mea, o generație ieșită la lumină în jurul anului 1980, de asta am și fost poreclit optzeciști. Sigur, unii dintre colegii noștri nu mai pot fi activi pentru că au părăsit această lume – Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Alexandru Vlad, dar și alții –, dar mulți sînt aici și, dacă mai scriu, publică foarte rar proză sau deloc. Radu însă scrie și publică într-un ritm admirabil de constant, un roman cam la doi-trei ani, iar între ele, cărți de povestiri sau volume de teatru. Romanele le-am citit toate, pe cele mai multe le-am și comentat în cronici, recenzii, semnale, am scris și un articol mai amplu la o rubrică pe care o țineam pe vremuri ba în *Timpul*, ba în *Observator cultural*, sub titlul *Poezii mei/Scriitorii mei*, după caz.

Se înțelege deja că Radu Țuculescu este unul dintre prozatorii mei preferați. Și nu doar români, și nu doar de azi. Intră în cercul restrîns al prozatorilor preferați de oriunde și dintotdeauna. Toate romanele sale sînd scrise excepțional, au povestea mare și poveștile colaterale foarte interesante, beneficiază de o artă a compoziției fără fisură. Ce mi-a adus în plus mie, cititorul, penultimul său roman, unul de dragoste și de inițiere? Dacă nu cumva este un roman de inițiere care mizează pe dragoste și pe călătorie, cea din urmă, în spațiu și în timp. În fond, ultimele două părți ale romanului, se petrec la șapte ani distanță de la evenimentele din prima parte. Atunci, pare să se ivească dragostea dintre Marti și Maraia. La finalul acelei prime părți, se petrece un fel de promisiune, acel tip de promisiune care rămîne îndeobște fără consecințe. Nu și în acest caz. Povestea se reia după șapte ani, dragostea crește pe măsură ce se desfășoară călătoria. Dar care e noutatea întrebam? Noutatea este că, pentru prima oară în romanele sale, în *Femeia de marțipan* (Polirom, 2020), apare o dimensiune magică, miraculoasă, fantastică, care nu îți sare în ochi, care se insinuează prin mici evenimente inexplicabile la modul realist. Maraiei îi ies uneori fuioare de ceață din umeri, ochii săi capătă o culoare definită abia după primul act de iubire trupească. În timpul sejurului la Viena, protagoniștii au parte de o întâlnire plină de farmec cu cei doi mari Johann, Tatăl și Fiul. La Praga, prin negură se văd soldați și tancuri din alte vremi etc, etc. Apar multe astfel de semne ale irealului, însă mereu aproape pe neobservate, cu un aer firesc. Aici este un semn de mare artă a compoziției, care și conferă farmecul inconfundabil al romanului. Aduag că ultima parte cuprinde o crudă și amuzantă poveste polițistă, Marti este detectiv criminalist, din care un scriitor mai zgîrcit ar fi scos o altă carte!

Dar Radu Țuculescu este omul surprizelor, după cum constatăm la lectura celui mai recent roman – *Crima de pe podul Garibaldi*, Polirom, 2022), roman situat în continuarea celui precedent. Probabil am fost

primul cititor – în afara autorului și redactorilor editurii – al acestui roman, pe care Radu mi l-a dăruit cînd a ridicat semnalele de la editură și pe care l-am citit imediat ce ochii mei au devenit mai buni, după o săptămînă. Se întîmpla în noiembrie anul trecut și probabil multă lume, inclusiv autorul!, se întreabă de ce am așteptat atît de mult pînă să scriu, deși mi-a plăcut la fel de mult ca și cel anterior. Pentru că Țuculescu este surprinzător! Nu reușeam să surprind în cuvinte relația de continuitate și discontinuitate dintre cele două romane. Continuitatea? Sînt păstrate personajele principale, Marti și Maraia, care se iubesc în continuare, ba chiar trăiesc separat (apartamente separate) și împreună (mai ales la el), s-au stabilit în Clujul în care începuse povestea și-și dezvoltă

talentele descoperite în ultima parte a primei cărți, detectivismul, în serviciul poliției criminale, fac o atractivă și inteligentă echipă de anchetatori. Pe acest fond, intervin discontinuitățile, schimbările – povestea polițistă intervine de la bun început. Dimensiunea magică, miraculoasă, fantastică se efasează, fiind substituită de cea a secretului caracteristic romanului polițist. Da, cartea este un roman polițist, de la un capăt la altul, dar unul excepțional, care contează în primul rînd ca roman – cum e cazul romanelor de spionaj ale lui Graham Greene sau John Le Carre. Cum delictul se petrece la Cluj, nu mai avem parte de călătorii cosmopolite, ci doar de unele, evocate, la București și pe litoral. Este un Cluj viu, realist, dar uneori cu note fantastice. Ca întotdeauna la Radu Țuculescu, personajele secundare, de fundal, sînt excepțional desenate. Aplauze speciale pentru personajul atît de complicat al victimei, dar și pentru piticul de la circ. Și odată cu victima evoc sumar povestea polițistă. Într-o dimineață devreme, lîngă unul din pilonii podului Garibaldi de pe Someș este descoperit cadavrul unei femei. Întrebarea investigatorilor, a presei și a opiniei publice este – accident, crimă sau sinucidere? Probele fizice, declarațiile martorilor, mai degrabă indirecte, deducțiile detectivilor aduc la început argumente în favoarea tuturor ipotezelor. Arta echipei Mart – Maraia, care pînă la urmă e arta scriitorului, este să ajungă la cea corectă, ceea ce se și întîmplă. Normal că nu voi detalia asta, efortul detectivilor și al scriitorului merită urmărit pe cont propriu cu toată atenția. Mai ales că nu se ajunge la soluția corectă printr-un hocus pocus, ci prin probe evaluate cu atenție și deducții cît se poate de riguroase și subtile.

Nici nu-mi dau seama care dintre cele două romane îmi place mai mult, ceea ce e sigur e că îmi plac amîndouă, cu tot cu schimbările de perspectivă, de context și de abordare dintre ele. Știu că de la începutul anului, Radu Țuculescu scrie la un nou roman. Nu știu dacă în continuarea acestora sau cu totul altceva. Dar știu că aștept cu nerăbdare să-l încheie și să-l publice...

Marcel MUREȘANU

Monede și monade

1
Lumea nu merge înainte, dar nici înapoi nu are unde da!

2
Pun urechea pe pânțele fierbinte al șopârlei și aud răsufletul sacadat al soldatului de la Maraton.

3
Pe întinsele și nedeslușitele stepe războinice, copii învață din Cărțile Morții.

4
Lege. Distanța dintre două cuvinte nu poate fi mai mare decât aceea din-
tre înțelesurile lor.

5
Secunda n-are timp să se îmbrace. Ea iese goală și sfidează ora!

6
Biblia, Iliada lui Dumnezeu! Fii piatra care cade în râu și nu face valuri!

7
Scrie astfel încât poezia ta să te înțeleagă și să te poată condamna!

8
Ca să vezi calea dreaptă, uită-te cruciș!

9
Am fost adus la tortionar, m-a pălmuit, m-a scuipat printre dinți și mi-a
poruncit: scrie! Așa am scris acest roman. Fără epocala întâlnire rămâ-
neam un necunoscut.

10
Întunericul năvălește, lovește, înecă, nu ai scăpare dacă nu vine cineva
să te ia de chică și să te scoată la țarmul zilei. El este fluturele cap-de-
mort care cântă din două cimpoaie!

11
Văzul, intelectualul din Casa Simțurilor, cel care detestă și stinge
revoluțiile.

12
Jos barba de pe fața feței mele! Nu am nimic de ascuns.

13
În ring, Altcineva cu Altcineva se luptă, pe viață și pe moarte! Răul și Bi-
nele privesc de la balcon și pun pariuri.

14
Din toate universurile prin care am trecut am fost izgoniți, n-am plecat de
bunăvoie.

15
Iată-mă, în sfârșit, în ziua morții! Singura judecată fără speranță. Va fi
bine!

16
Și o operă literară își poate schimba genul, nu? Iat-o pe una care tocmai
și-a făcut o operație de sex. Ce voce groasă are!

17
Beethoven îl citea pe Goethe. Goethe îl asculta pe Beethoven. Cei doi s-au
întâlnit și se iubeau, astfel puteau naviga amândoi pe velierul cât o nucă
al „lumii detestabile” de atunci.

18
O întrebare care te privește în ochi, dezesperant, așteaptă mai mult decât
un răspuns de la tine și de aceea nu suportă pe spatele ei cocoșatul semn
al interogației.

19
Alveole de umbre, zilele au o inconsistență dureroasă!

20
Un nou roșu, la răsărit de Eden. Roșu cocoș!

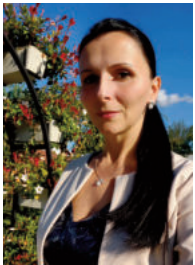
21
În 20 mai, de ziua lor, eu și iubita mea, Meda, le-am adus albinelor un braț
de flori. Ce gest! a bâzâit Matca.

22
În tot ce este viu nu-i numai viață!

23
Sudiștii au sufletul deschis și după ora închiderii!

24
În copilărie am îmblânzit un cal, un porumbel, un ied, o cioară mică nu-
mită stăncuță, două furtunițe și o secetă de toamnă. Nici un om! Dovadă
aceste cicatrice.

Armina Flavia ADAM

Un viitor fantomatic

și iarăși ninge în April
pe schela trupului meu mă înalț
și-n timp ce urc se întetește ninsoarea
și mă acoperă ca pe-un ogor peste care
planează păsări și nori
ale cui sunt adierile lacrimilor
rușinându-se de mărire
și cine printre florile de cais își vântură
neputința
ale cui popasurile
când pe cruce nici Fiul Omului nu-i
nici poticnirea mâinilor ce îmi par
dintr-odată străine
cine va-ndepărta paharul acesta
și cine spre dimineață
va-ncetini prima rază de soare
în dreptul poemului
oase de miere
și azi ca și ieri tot icoană mă vezi
când mrejele beznei ca niște păsări largi
ne pândesc
și tu împovărat de frig te împiedici
de oasele gândului meu
îngăduie sângelui să ne-nconjoare din plin
să ne atârne la gât ca un șirag de mărgele
și muștră câinele morții când linge
vuietul fricii
lași părem și ascunși
bulbi ce numai primăvara își scot
capetele împietrite de plâns
zadarnice templele zadarnic murmurul
slavei
zadarnică gura înnodând mângâieri
zadarnic versul ce nu se sfiește să-și cânte
într-o limbă numai de el înțeleasă
sfârșitul
liliacul din deal
de ce și mai ales când mi s-au dizolvat
amintirile
și între văile căror lumi s-au mutat
e-atâta liniște de parcă n-aș exista
și numai încheietura mi se clatină molcom
și-apoi ia chipul unei căprioare pe care
mireasma pădurii o-nfricoșează
mă prăbușesc în respirația ei
în cerul nou ce pe spinare-i coboară
și peste botul fraged i se lipește
precum sărutul unui ibovnic
în versul ce pălpâie la capătul foi
în murmurul degetelor ce încă miros
a liliacul din deal
în care soarele se oprea uneori
ca să mă vadă crescând
vreascuri cu noduri
ne-am tot luptat s-aducem lumina
ne-am amăgit c-o vom face ascultătoare
și blândă
nesăbuiți ca mieii cei tineri am fost
și cruzi ca mugurii înainte să crape
și doar credința că-n jurul nopții
vom țese un zid
ne-a întărit îndeajuns
în van ies din păduri și cerbii și ciutele
în van mintea mea desenează
un vânător cuprins de milă și duioșie
orbi suntem și nemernici
și oasele nici de clei nu ni-s bune
și Dumnezeu se dezice de numele noastre
de ce ne vrăjește lumina
și cine face focul cu ea
să-și încălzească picioarele devenite
vreascuri cu noduri
față în față, cu tine
și iată-mă față în față cu tine
și marea unduindu-se liniștită
în timp ce mâna ta se-ndrepta spre
a mea
țintuind-o
halal femeie fatală
halal poet ce poet erai un animal fericit
mi se părea că plutesc
în timp ce clădeam sub mine alt cer
și îmi doream să fiu eu omul singur
înconjurat doar de nisip și de Dumnezeu
un prunc visând în uterul mamei sale
prima zăpadă
a treia venire
tot eu cântărind țesătura picioarelor
tot eu adunând poem cu poem
asemenea Lui odihnindu-mă ca pe-o apă
care din timp în timp mă aruncă la
suprafață
prea multe de limpezit prea multe
de calculat
și zilele mele-s din ce în ce mai puține
și iată îngerul tună și glasul lui mi se
lipește de gură
mi-ar fi plăcut s-arate altfel sfârșitul
măreț ca un tablou de Van Gogh
adevărat ca glezna unei femei care plânge
dar îngerului nu-i pasă el nu mă ascultă
el n-a cinat vreodată cu mine
și nu m-a înconjurat cu marea lui bunătate
ce înger trist se cuibărește-n pâine și-n vin
dar parcă nici eu nu-s mai brează
sunt lașă și slabă și plină de teamă
și de aici îl văd pe Dumnezeu
atât de plâpând
încet îmi cresc încheieturile spre lumină
și dăra lor îmi pare de jos lucrarea
de artă a unui păianjen
care oricând mi s-ar putea strecura
pe sub haine
ca să se-amuze
a patra venire
de-această dată îngerul a vuit
în urma lui munții și-au căutat adăpost
sub coamele norilor
o fi vântul acela ce prăvălește
și ierburi și stânci
sau palmele îngerului mototolind
un viitor fantomatic
îngerul crește îngerul se aprinde
privirea lui ne seceră ca pe spicele
ajunse la coacere
îngerul cântă îngerul plânge îngerul
se înfurie
îngerul face din frunzele toamnei
coroane pentru părul iubitei
adunați-vă ca pe o pradă încercuiți-l
înconjurați-l cu faptele voastre de vitejie
iubiți-l așa cum pe mine m-ați fi iubit
de altceva aș fi purtat în piept în afară
de numele morții

Traian LAZĂR

Epistulae ex Sângeru

Lucian Avramescu este cunoscut, mai ales, ca poet al iubirii. Pecetea pe acest calificativ l-a pus melodioasa poezie *Bună seara iubito*: „Bună seara iubito, te aștept ca și când / numai dragostea noastră ar fi pe pământ/ mai presus de căderi, de mări, de cuvânt/ bună seara iubito te aștept ca și când”.

Prin această poezie, steag/fanion al unei mari părți din creația sa poetică, Lucian Avramescu se așează în lungul șir al cântăreților și suferințelor iubirii, care începe cu Publius Ovidius Naso (43 îHr-17 dHr), autorul cunoscutului poem *Ars Amandi* (Arta de a iubi) și al mai mult cunoscutelor, de către noi, români, *Epistulae ex Ponto* (*Scrisori de la Pontul Euxin*), *Tristele* și *Ponticele*.

Asemănările dintre cei doi poeți nu se opresc aici. Exilat la Tomis de către împăratul Octavian Augustus pentru o vină legată, probabil, de subminarea, de către poet, prin scrierile sale, a politicii imperiale de întărire a familiei, Ovidiu descrie prietenilor săi soarta ingrătă de exilat. Lucian Avramescu, spirit sociabil și energic, atins de o boală autoimună s-a retras în localitatea sa natală, Sângeru –jud. Prahova.

Aceeași cauză determină manifestările epistolare ale celor doi poeți, singurătatea și imposibilitatea de a socializa prin comunicare verbală cu cei din jur. Ovidiu scrie prietenilor de la Roma pentru că nu poate comunica, neînțelegându-le limba, cu băștinaii geto-daci. Lucian Avramescu, imposibilitatea de a comunica verbal, efect al bolii sale, o resimte ca un exilat din aria comunicării verbale cu semenii. Din fericire și-a păstrat capacitatea de a comunica în scris și a-și putea difuza scrisorile folosind mijlocul rapid al internetului.

Unele dintre aceste epistulae ex Sângeru au fost publicate pe site-ul ampress.ro. Este locul să amintim că, în 1991, Lucian Avramescu împreună cu prozatorul Eugen Mihăescu au înființat prima agenție de știri privată din România postcomunistă/economiei de piață. Alte scrisori au fost trimise prietenilor din București. Ambele grupaje de poezii și proză au fost publicate postum, sub îngrijirea Giorgiane Radu-Avramescu în volumul *Confesiuni la Poarta Cerului- postume*, Editura A.M. Press, 2022.

Prin scrisorile și prozele din acest volum Lucian Avramescu ne dezvăluie stările interioare ale creatorului, prin evidențierea condițiilor, împrejurărilor, stărilor exterioare ce-și pun amprenta asupra scriiturii, prin precizarea individualității operei (ca temă, structură, intrigă, personaje etc) și a expresivității, a elementelor ce țin de estetica ei.

El mărturisește că scrie „pentru a reînvia să trăiesc”. (p.13) Înțelegerea acestei expresii necesită cunoașterea cauzelor și a împrejurărilor ce au determinat uitarea sau renunțarea la normele sociale ce impuneau reînvierea! Poetul aseamănă această schimbare cu o moarte spirituală din care încearcă să renască.

Lucian Avramescu ne dă un indiciu asupra acestor elemente atunci când își compară soarta cu cea a lui „Isus, care a înviat după ce l-au batjocorit și bătut în cuie oamenii”. (p.13) Detalii aflăm în cartea lui *Despre singurătate* –roman, Editura A.M.Press, 2018. Făcând abstracție de partea sentimentală, cartea ilustrează lupta de clasă ce a însoțit întreaga viață a autorului. O luptă de clasă nu doar între familia lui și societatea precum și autoritățile de după 1948, ci și lupta de clasă din familia poetului, unde tatăl, fiu de chiabur, reprezenta clasa exploatatoare, iar mama, învățătoare de origine modestă, clasa asuprită. Tatăl lui „avea din casa lui o anume educație boierească” dar, în raport cu regimul politic de după 1948 „era mai sărac și mai oropsit decât toți, numai obârșia lui îl făcea bogat”. (Despre singurătate, p. 309) Copilul Lucian a suferit de pe urma ambelor aspecte ale luptei de clasă: drumul în viață devenea dificil pentru că avea dosar ca „dușman de clasă” și era să rămână fără protecția familiei. Această luptă de clasă a cunoscut un armistițiu: în familie prin divorțul formal al părinților lui Lucian; iar în situația lui socială, între momentul când a ajuns ziarist la organele de presă ale regimului (1971) și decembrie 1989.

În timpul acestui armistițiu, Lucian Avramescu a făcut parte dintr-o structură desemnată în terminologia actuală cu expresia „complexul politico-estetic și instituțional” de dinaintea revoluției din dec 1989. Termenul a fost inventat de Andrei Terian și folosit recent

de Christian Moraru în articolul intitulat *Șaizecizarea optzeciștilor* publicat în revista *Vatra*, nr 9/2022. Christian Moraru susține că în creația șaizeciștilor ar exista „compatibilități cu ideologia PCR” și că optzeciștii, între care se numără și Lucian Avramescu, precizăm noi, „ar fi pus botul”, imitând pe șaizeciști pentru a accede la beneficiile oferite de regimul comunist.

Comentând articolul lui Christian Moraru, Nicolae Manolescu (*România literară*, nr 44/2022, p.3) îi respinge argumentat afirmațiile și arată că „acuzatorul” nu poate aduce exemple concrete privind prezența ideologiei PCR în creația șaizeciștilor, iar pentru a evita acest fapt șaizeciștii au practicat evazionismul, „singura posibilitate a poeziei de a ocoli Cenzura”.

Apartenența la „complexul politico-estetic instituțional” dinaintea de 1989 a afectat specia literară a Poeziei, statutul și activitatea unora dintre scriitorii generațiilor șaizeciste și optzeciste, dar în materialele publicate nu figurează și numele lui Lucian Avramescu. Deși, apartenența la SLAST și serbările Scânteii tinerețului ...

În contextul evenimentelor din decembrie 1989, Lucian Avramescu a reluat lupta de clasă manifestându-și deschis poziția anticomunistă. A devenit redactor -șef al ziarului *Tineretul liber*, primul ziar al Revoluției dar, din martie 1991 rupe relațiile de coexistență cu autoritățile impuse de revoluție pe considerentul că „FSN aduna toate capetele fostului PCR, în frunte cu Ion Iliescu”. Și pentru că nu voia să accepte o funcție la stat, „statul în care se instalaseră toți cei pe care-i văzusem prin cabinetele mari ale conducerii comuniste”, a părăsit *Tineretul liber*: „vreau să răspund doar de pixul meu în viitor”. A creat, după cum am spus deja, împreună cu prozatorul Eugen Mihăescu agenția de știri A.M. Press, „prima agenție de știri cu capital privat” din țară. (pp.283-285) Neînduplecat, în noua luptă de clasă Lucian se află în relații cordiale cu prietenii bunicului său, liberalii și în confruntare cu fosta elită comunistă.

Îndărmirii lui Lucian Avramescu în noua luptă de clasă i-a pus capăt înrăutățirea stării de sănătate. Lucian Avramescu s-a retras la Sângeru, localitatea sa natală unde, fiind o fire activă, s-a implicat în realizarea unui Muzeu al Pietrei, în construcția unei „biserițe” din livadă” și în reconstruirea conacului bunicului său.

Scriitorul suferă din cauza pierderii treptate a vocii: *de la o vreme, cuvintele mi se scufundă greoaie/ Vorbesc cu genunchii, cu umerii, cu subțiatele mele turloaie.* (*Confesiuni*, p.24)

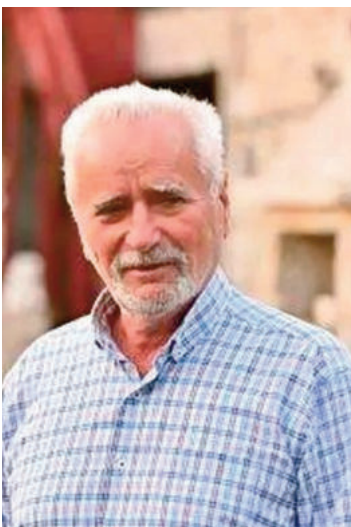
Ca un adevărat poet, Lucian Avramescu va folosi pentru comunicare nu doar mimica ori pantomimica, ci și scrisul, adresând prietenilor apropiați numeroase scrisori: *nu mai pot striga nimic pe nume/ Pot doar să scriu amicilor buni zori.* (p.16)

Volumul *Confesiuni la Poarta Cerului – postume* – cuprinde corespondența desfășurată de poet între 14 octombrie 2020 și 9 noiembrie 2021. La 12 decembrie 2021, poetul a suferit un stop cardiorespirator trecând în lumea celor drepti.

Ultimul său an de viață, așa cum este relatat în *Confesiuni*, apare ca intensificare a flăcării unei lumânări, înainte de a se stinge. O avalanșă de poezii și proză, animată de un potop de amintiri, idei, stări afective se revărsă din pana scriitorului.

Poetul suferă de pe urma pierderii vocii. Redus doar la posibilitatea de a comunica în scris, el se simte ca „pasărea care zboară cu o singură aripă”. (p.201) Se roagă „Dă-mi Doamne, înapoi nu vocea, ci ecoul vocii mele”. (p.259) Acest ecou îl reprezentau scrisorile primite de la prieteni: „Un prieten mi-a scris ieri, citind cartea mea *Confesiunile unui mut care a vorbit cândva/ Că mă invidiază cu dragoste pentru puterea cuvintelor mele*”. În replică, poetul se întreabă: „În ce limbă mă exprim eu, a dragostei sau a tăguirii”. (p.199)

Confesiunile demonstrează că, în pofida suferințelor bolii și a pierderii vocii, poetul a rămas un cântăreț al iubirii: „Buni zori, iubito, te-nvelesc lăcrimând/ Nu mai pot să rostesc ca și când/ Numai dragostea noastră ar fi pe pământ/ Mai presus de mări, de căderi, de cuvânt// (...) Buni zori, iubito, nu mai pot să rostesc/ Doar cu dragostea mea pot să te învelesc/ Cât aș vrea să îți spun ca și-atunci te iubesc”. (p 207)

Ioan ȚICALO

Două vecine și feciorii lor

Nu departe de mine, povestea Badea Scârțan, s-au ridicat cândva două case cucuiete, cu două gospodine care nu s-au suportat nicicând. Una din ele a dat naștere unui fecior și i-a zis Sava. Cealaltă a adus pe lume peste vreo trei săptămâni tot un băiat și, ca să fie mai cu moț, l-a botezat Săvel, acesta fiind cică mai frumos. Copiii n-au vrut să știe de rachiuna mamei, s-au jucat împreună, au mers la școală tot așa, stând mereu în aceeași bancă și isprăvind anii de studiu cam cu aceleași medii.

Sava, bine făcut, era poreclit ursul, și îndrăzneț, l-a luat chiar de la început sub aripa-i protecție pe timidul și fricosul Săvel. Odată, pe când un coleg mai mare i-a smuls niște bani din mână acestuia, Sava s-a aruncat asupra agresorului ca un hultan și l-a bumbăcit până a recuperat paguba. Nici unul habar nu avea că, în urma lor, mamele își scoteau ochii la gardul despărțitor:

– Tu, monitoaie, să nu te mai hlizești la bărbatul meu când iese afară, că te ologesc!

– Nu-mi dai tu voie, potloagă, să fac ce vreau în ograda mea? Mă hlizesc eu la măturoiul tău?

– Că budihacea-al tău e mai breaz! Nu vezi că-i sameni? Abia te-nvârți ca o curcă plouată și îndopată, să ajungă în oala cu borș!

– Cine vorbește!... Putoarea care se culcă odată cu găinile și se scoală la amiază! De-aceea trănestești cu chila odicolon pe tine, de-i ametești pe cei din jur!...

– Tu, pe tine te-a făcut mă-ta gata ameteită, mă mir cum de mai faci umbră pământului, că încă n-ai crăpat, de bolândă ce ești!...

– Te miri tu, ca o prostancă ce ești, că tu ai cap de gâscă, de-aceea gâgâi ca o nataraucă! Mă duc să-mi văd de treabă, să nu-ți mai aud cârcăilele!...

De obicei nu câștiga nici una, iar duelul se relua peste câteva zile, de regulă, în lipsa bărbatilor care nu aveau nimic unul cu altul. Ba, dimpotrivă, întâlnindu-se la crâșmă, se cinsteau și uneori veneau către casele lor lălăind împreună pe două glasuri, precum doi berbeci la vreme de toamnă, știind amândoi metehnele nevestelor. Se făceau însă că nu văd, fiindcă fiecare din ele nu ridicau tonul în casă, chiar și atunci când veneau aghezmuiți.

Băieții cei doi au crescut, au ajuns la vremea însurătorii și s-au îndrăgostit de aceeași fată, vizitând-o la vreme de seară. Isteață și nehotărâtă cui să-și încredințeze inima, ea îi programa în așa fel, încât să nu se întâlnească la casa ei și nici pe drum. După un an, într-o duminică, au intrat în crâșmă, să ia câte un rachiu.

– Fac cinste eu, s-a repezit Săvel venind la o masă, cred c-ai să primești să-mi fii cavalier de onoare. Am de gând să fac nuntă.

– Mi-ai luat vorba din gură, că și eu voiam să te rog, s-a uitat la el cu drag Sava. Cine-i fericita? S-a interesat ursul stând în picioare.

– E o fată s-o pui la rană. Rozica de sub pădure, s-a lăudat Săvel, cu paharul în mână.

– Cum?! a căscat ochii cât cepele Sava și sfeclindu-și pe loc obraji. Tu ai ajuns să-mi furi mireasa, bicisnicule?

Înfuriat ca un taur, voinicul l-a trăsnetit cu pumnul pe prietenul său, trimițându-l la podea. Câțiva bărbați și-au lăsat băutura și au sărit de l-au prins de mâini, să-l astâmpere. Când au vrut să-l ridice pe cel de jos, au constatat că era mort.

– Ce-ai făcut, Sava? I-ai luat zilele! i-a vorbit unul din mușterii. Degeaba ați trăit ca frații atâția ani.

Sava, eliberat din strânsoare, a urlat ca un câine și a zbughit-o afară. Nu s-a oprit decât acasă și, cum ai lui erau prin grădină, și-a înghesuit câteva lucruri într-o valiză și banii, pe care îi avea, într-un buzunar, a ieșit val-vârtaj în drum și s-a îndreptat către casa iubitei:

– Rozi, ia-ți câte ceva și hai să fugim în lume! Eu te...

– Oprește-te! l-a obligat fata. Eu nu mă mărit cu un ucigaș! Du-te încotro îi vedea cu ochii!

I-a întors spatele și a plecat la deal. Sava a urlat din nou ca o fiară și s-a așezat pe valiză, punându-și obrazul în palme. Cum valiza a cedat sub greutatea lui, tânărul s-a răsturnat peste lucruri, de unde a sărit în picioare, a făcut un salt peste șanț și, în văzul câtorva trecători, s-a aruncat în fântâna de alături, prilej de două înmormântări în aceeași zi și pentru alte runde între cele două vecine.

Ana DOBRE

Ce va fi când nu vom mai fi?

Un testament spiritual - moștenire pentru viitor

Darul de a clarifica, de a pune nuanța potrivită unei idei, menținând un dialog polemic, eficient și urban, civilizat, este darul primordial al Profesorului Petru Ursache (1931-2013), Profesorul de frumos, cum era supranumit de studenții săi.

O dovedește din plin și această carte *Moartea formei. Eseuri etnologice*¹, apărută în 2014, la puțin timp de la trecerea hotarului acestei lumi a Profesorului, în 7 august 2013, o ediție revăzută de autor, și care dobândește, astfel, valoarea unui testament cultural.

Aplecarea sa spre cultura populară, durabilă, păstrătoare a sufletului național, determinantă pentru spiritualitatea românească, aceea care conturează, în planul culturii și civilizației universale, o *dimensiune românească a existenței*, îi definește demersul și îl orientează în sensul *curat* al adevărului, deconstructurând mistificările, escamotările, dislocările, pentru a-l îndepărta, în perspectiva unei vinovate *politici corecte*, de albia lui firească, pentru a-l uniformiza, nivelându-l până la ștergerea identității.

În tot ceea ce scrie, Petru Ursache urmărește principiul maiorescian privind integrarea culturii române în universalitate: *Să fim naționali cu fața spre universalitate!*; universalitatea nu exclude, așadar, identitatea națională, specificul fiecărei culturi și civilizații naționale, fapt dovedit, prin tot ceea ce au făcut, de generația destinului cultural al României – generația lui Mircea Eliade, adevăr dus și multiplicat de ei în exilul forțat de tragice împrejurări istorice, de finite de liderul generației prin sintagma *teroarea istoriei*.

Eseurile etnologice reunite în acest volum, structurat pe patru capitole: *Discipline, Concepte și motive, Relația oralitate-scriere, Secvențe istorice*, fiecare cu subcapitole clarificatoare, sunt construite din perspectiva dragostei și a respectului pentru valorile naționale și, mai ales, a *responsabilității* față de ceea ce afirmi, scrii, lași în piatra cuvântului, știut fiind că „scrisoarea (scriitura, cartea) este lucru vecinic”, așa cum o afirmase înțeleptul Miron Costin, conștient că nu poți scrie „ocară vecinică unui neam”.

Volumul are o structură coerentă și coezivă, *văzând*, din interior, lucrurile pe făgașul lor, al temeiniciei lucrului bine făcut, bine argumentat, și afirmat într-un stil personal, plin de freamăt intelectual, fără a exclude polemica, presupunând-o. O demonstrează chiar preambulul – *Prefață polemică*, întrucât Petru Ursache este convins că nu se pot face tranzații cu propria conștiință – concesii sau compromisuri, mai ales atunci când ele privesc ființa națională – trupul și sufletul ei. Dumnealui își precizează foarte bine metodele, stabilește unghiul de investigație și cercetare pentru argumentarea ideaticii, atitudinea ca cercetător, deopotrivă, comprehensiv și empatic, reieșind din tensiunea, din vibrația personală în raportul cu muzica ideilor, cu încărcătura lor mitică și istorică, în care niciodată adevărul nu este ocultat, căci nu trebuie niciodată să lipsească din orizontul cercetării.

Domeniul folclorului, crede Profesorul Petru Ursache, trebuie să se modernizeze, în sensul actualizării tradiției, ținând seama de variabilele și constanțele fenomenului, pentru ca aspectele să se limpezească prin reflectare/relaționare cu semiologia, mitografia, psiholingvistica, determinând o cercetare integrată, o *reabordare*, „în consens cu spiritualitatea contemporană”. În această perspectivă, cartea de față trebuie văzută ca o *reacție* la un conservatorism limitativ, concepând domeniul etnologiei și etnografiei în dimensiunea *operei deschise*, a permanentului dialog, continuu, în a descoperi și a aduce noi perspective, nuanțe, clarificări, în așa fel încât tradiția, altfel spus, folclorul, să devină parte integrantă a fenomenului cultural.

În construcția dimensiunii ideatice, Petru Ursache fixează, mai întâi, primii țărushi, clarificând concep-

tele. Astfel, nuanțele pun lumină și limpezesc ideile: *etnologia* urmărește legile privind evoluția culturilor etnice, *etnografia* le descrie, ambele interferând cu dialectologia, interferențe care tind și se constituie ca discipline: etnolingvistica, psiholingvistica, dialectologia folclorică, poetica folclorică, antropologia. Sunt avute în vedere și tipurile de lucrări care au propria lor structurare: monografii și tipologii, atlase, pe baza unor *criterii* – cadru și criterii specifice, pentru ca reprezentarea fenomenului cultural popular să fie completă, profundă, în a fixa ceea ce este cu adevărat esențial ca identitate și personalitate a culturii noastre populare.

Un model de cercetare integrativă/integratoare, în sensul metodei fixate în Capitolul I, poate fi considerat și Capitolul II, *Concepte și motive*, în care Petru Ursache urmărește conceptul *le merveilleux* în tradiția orală, îl trece prin filtrele ideilor până la a-l integra, prin corelație cu noțiunea de fantastic, literaturii culte, cu, desigur, nuanțele și clarificările de rigoare pentru susținerea ideii de influență reciprocă, permanentă, de întrepătrundere a culturii orale cu cea scrisă. La fel stau lucrurile, în tratarea, la limita dintre studiu și eseu, a motivului *mării*, a cuvântului *român* în literatura populară, a mitului mioritic. Etnonimul *român*, de exemplu, e purtat, pentru deplina cuprindere a sensurilor, în tărâmul istoriei limbii, în toponimie și onomastică, în colecții de folclor pentru a corobora ideea etnică în sensul permanenței lui, pentru ținuturile de la nordul

cesele fundamentale ale etnogenezei românilor.”

Ideea circulației motivelor, a interferențelor dintre cultura scrisă și cea orală constituie tema celui de-al treilea capitol, *Relația oralitate-scriere*, prin reliefarea unor situații, motive și teme din literatură, identificate în opera Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Mircea Eliade: *Steluța lui Vasile Alecsandri, Stil și narațiune în Povestea lui Harap-Alb, Mihai Eminescu: Încercare de identificare a unor structuri în Melancolie, Moartea formei, Călin Nebunul, Prototipuri folclorice în romanul Șarpele de Mircea Eliade*.

Întrucât titlul eseului *Moartea formei* este ales pentru a le reuni sub același copac pe toate celelalte, curiozitatea lectorului va insista pe ideatica acestuia, integrată, în preambul, *arhetipologiei* care definește forma ca „existență izvorâtă din apele primordiale”, structurând, astfel, o concepție cosmogonică, alimentată de „sistemele mitologice de mare tradiție”.

Formele „vin, devin și se întorc”, mișcare definitorie pentru schema fenomenologică unică – viață-moarte, definind ciclul existenței, în rezonanța meditației lui Henri Focillon: „Viața este formă, iar forma este modul de manifestare a vieții”.

Urmărit în poezia eminesciană: *Melancolie, Miradoniz, Epigonii, Scrisoarea I, Dumnezeu și om*, simbolismul *formelor* își relevă sensul/semnificațiile în frecvența unor teme și motive, într-un proces creator de *istoricizare a formelor*, în constituirea dimensiunii reflexive a poeziei. Complexul determinism în fizica și metafizica lumii îl obligă pe Mihai Eminescu la o întoarcere spre sine și atunci „redevine melancolic”, așadar, meditativ; conștientizându-se în relația tragică cu timpul ireversibil, „se redescoperă în râul ce curge din primordialitate”, în formele originare – tipare, arhetipuri, „își însușește marile verbe ale lumii, descoperindu-se, astfel, parte integrantă a umanității. Formele existenței se multiplică și se deschid spre alte forme – existența universală: „lună, soare și stihii”, etnică – istoria politică a daco-românilor, erotică.

Moartea formei se relevă și se revelează în modul eminescian de a concepe și înțelege trecerea și istoria, în relația defectuoasă a prezentului cu trecutul, prezentul punând în evidență „disoluția iremediabilă a formei”, sugerată în sintagma „toate-s praf...” De aici, viziunea satirică. *Moartea formei* se referă la moartea idealului, a unei viziuni care să transceadă aparentul, mundanul și să acceadă la spiritualitate, la valorile autentice.

Capitolul IV, *Secvențe istorice*, este un diptic ce aduce în prim-plan, în această perspectivă a *morții formei*, două personalități: B.P.Hasdeu (*B.P.Hasdeu despre basm*) și Artur Gorovei (*Artur Gorovei: o concepție folclorică de recuperare*), cu o accentuată notă polemică, pentru că țintește reevaluarea critică nu doar a acestora, ci a unor idei pe care aceștia le-au vehiculat: B.P.Hasdeu în *Etymologicum magnum romanicae*, conceptul de basm, teoria circulației cuvintelor. În ceea ce-l privește pe Artur Gorovei, intenția lui Petru Ursache este aceea de a ridica anatema amatorismului și de a demonstra că, în calitatea lui de folclorist, Artur Gorovei a acționat în acord cu modalitatea teoretică a epocii sale de a privi folclorul, ceea ce pledează pentru *profesionalizarea cercetării sale* în acest domeniu.

Moartea formei. Eseuri etnologice se alătură, completând, aprofundând, coroborând, operei Profesorului Petru Ursache, unul dintre ultimii mari cărturari ai secolului, un cărturar pentru care valorile intelectuale sunt parte integrantă a vieții, a concepției și vizunii sale despre istoria și mitologia românilor.

¹ Petru Ursache, *Moartea formei. Eseuri etnologice*. Ediție revăzută de autor, Editura Eikon, București, 2014.

Dunării, în dauna celui, prezent în ținuturile din sudul Dunării, *vlah*, termen preferat de vecinii slavi: „Sub forma *vlah*, sau, mai nouă, *valah*, utilizată de vecinii slavi, ori *rumân/român*, așa cum își ziceau între ele grupurile etnice romanizate din zona carpato-balcanică, vorbind aceeași limbă, termenul s-a impus încă de la începuturile constituirii poporului român, în toponimie, onomastică și îndeosebi în limbajul uzual. Astfel, cuvântul *român*, împreună cu formele derivate, a deținut un rol de prim ordin în asigurarea coeziunii etnice și a continuității. Istoria sa este însăși istoria poporului pe care îl denumește, fiind strâns legată de pro-

Ionel BOSTAN

Prohibiție și temperanță cu preotul și învățătorul

Cu ceva mai bine de un secol în urmă (1920), în Statele Unite ale Americii se experimenta "pe viu" prohibiția alcoolului și a băuturilor spirtoase. Atari produse nu puteau fi puse sub niciun chip în fabricație, vânzare ori, cu atât mai puțin, în consum; se subînțelege, și transportarea lor era interzisă pe întregul cuprins american. Inițierea interdicțiilor ținea de unele mișcări religioase, care vedeau în mult-prearăspânditele bodegi "sursa principală a maladiilor sociale precum crimele, sărăcia, abuzurile maritale și chiar productivitatea scăzută a muncitorilor" (<https://historia.ro/>). Însă, numai peste câțiva ani, când piața neagră a făcut ca lucrurile să rămână de parte de a fi perfecte (oricum, pe calea contrabandei băutura era adusă din străinătate, după cum nici fabricile locale nu dispăruseră complet), deja se "proiecta" intrarea în legalitate a afacerilor cu alcool. Astfel, în 1933, prohibiția avea să-și dea obștescul sfârșit, în acesta punându-și mulți nădejdea că impozitarea specifică (taxele impuse pe alcool) va determina sporirea veniturilor bugetare, lucru cât se poate de benefic pentru întreaga nație. Cam în același timp, în România, nesemnând defel lucrurile cu ceea ce se întâmpla peste Ocean, Regele promulga Legea asupra producției și desfacerii spiritului și băuturilor spirtoase (**Monitorul Oficial din 27 Iunie 1930**). Între diversele aspecte ce se dorea a fi reglementate de aceasta – vădind, în principal, grija pentru încasarea impozitelor aferente de către Fisc – se disting "Măsurile contra beției" (Cap. VIII). Aflăm acum că debitanții de băuturi (cârmămarii) nu au dreptul să vândă, spre a fi băute *pe loc*, băuturi spirtoase adolescenților și tinerilor (sub 19 ani), celor deja "afumați" sau incluși în *lista bețivilor*. În caz de trebuință, se putea recurge la agenții forței publice, obligați să intervină pentru a restabili ordinea și a determina pe oricine, beat ori treaz, să se conformeze la zicerile legii. De aceea, debitantul – servindu-i pe cei "interziși" – nu scăpa de tragere la răspundere dacă ar fi invocat amenințări și maltratări din partea consumatorilor agresivi. "Omul găsit beat în localul de debit atrage imediat pedepsirea debitanțului, dacă acesta nu a făcut de îndată plângere și cere la autoritatea polițienească pentru îndepărtarea contravenientului". Condamnarea: amendă de 200-1000 lei. Ca să ne facem o idee despre puterea de cumpărare a leului, să spunem că în anul 1930, o pâine de un kilogram costa 7,50 lei sau un kilogram de unt, puțin peste 100 lei (cf. **Statistici prețuri BNR**). Acuma, e adevărat, debitanții din comunele rurale știau din start ce aveau voie să facă și ce nu. Legea glăsuia (Art. 190) că le este absolut interzis de a vinde consumatorilor băuturi *pe datorie*. Orice vânzare trebuia să fie făcută numai *contra numerar*, plătit în momentul în care se dădea marfa, nerămânând nepedepsită nici fapta de a da băuturi cu *plata în natură* (zile de muncă, grâne, ouă, păsări sau alte produse din gospodărie). Era exclusă și acordarea de bani cu împrumut sau ca arvună pentru munci agricole; debitanții ori soțiile lor nu puteau, direct ori prin interpuși, să ia în arendă pământ de la săteni. Pentru orice încălcare a acestor dispoziții, se risca pedeapsa cu "amendă de cinci ori suma pentru care vor fi fost date băuturi sau mărfuri pe credit sau pe schimb de mărfuri și de trei ori valoarea arvunii ce se va fi dat pentru munci agricole". Pentru luarea în arendă de *pământuri țărănești*, se risca o amendă egală cu valoarea arendei pe cinci ani. Recidiva atrăgea dublarea amenzii și pierderea dreptului de a mai avea cârciumă. Dar să vedem cum se prezentau *debitele cu amănuntul*. În comunele rurale, acestea se împărțeau după "ștaiful" localității și condițiile în care se făcea vânzarea, astfel: (i) magazine unde pe lângă diverse mărfuri se vindeau și băuturi *pentru acasă* (fără drept de consumație în local; (ii) ospătării sau birturi, hoteluri sau hanuri având drept de vânzare de băuturi, ca *accesoriu la mâncare*; (iii) debite pentru consum *pe loc* și vânzare, în afară de local, de băuturi spirtoase. Acestea includ debite ce vând *numai vin și bere* și debite ce vând *tot felul de băuturi spirtoase*. Oricum, sub aspectul menținerii liniștii publice nu contează (Art. 209), pentru că "Oricine se va găsi în stare de beție manifestă, nu numai în asemenea loca-

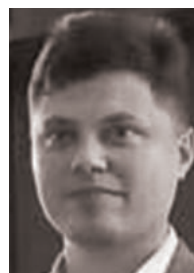

luri publice, ci chiar pe stradă, ori fiind beat *se va gălcevi*, sau se va deda la *neorândueli de orice fel*, va fi pedepsit cu amendă de 100-500 lei; în caz de recidivă în cursul aceluși an, la amendă se va adăuga și închisoarea de 24 ore; la a doua recidivă, pe lângă amendă, se adăuga și închisoare pe trei zile; iar la o nouă recidivă, în cele 12 luni ce urmează primei condamnări la închisoare, va fi condamnat la maximum pedepselor prevăzute aici, care pot fi mărite până la îndoit. Odată cu această a treia condamnare, judecătorul va înscrie numele condamnatului pe *o listă a bețivilor* care se va afișa la toate primăriile din comunele vecine". Lista se populariza prin afișare (și) pe ușile debitelor comunale, iar "titularii" nu mai puteau fi primiți în niciun debit de consumație. Dacă cel înscris pe listă nu a mai avut nicio condamnare pentru beție timp de doi ani consecutivi, *se ștergea* de pe listă de către judecătorul de ocol, la propunerea consiliului comunal. Dacă intervenea o nouă condamnare, se înscria din nou pe lista bețivilor și urma să rămână înscris definitiv; adițional, se ștergea din listele electorale. Contravențiile menționate puteau fi constatate (Art. 210) de primari, inspectorii Fiscaliei, medicii de județe, plăși sau comunali și alți funcționari delegați special de Ministerul de Interne. Important de spus este faptul că *dreptul de a deține debite* pentru vânzarea de băuturi spirtoase în comunele rurale era *rezervat exclusiv comunei* (Art. 179). Nici un debit nou de băuturi spirtoase nu putea funcționa aici, decât în baza autorizației consiliului sătesc/comunal, care hotăra asupra înființării sau desființării lor; la propunerea comisiei special instituite. Consiliul sătesc/comunal, împreună cu funcționarii comunali prevăzuți de legea administrativă, supravegheau și controlau aceste debite. Nu putem să nu relevăm că debitelor de băuturi spirtoase li se interzicea funcționarea (Art. 180) într-o rază mai mică de 100 metri în jurul școlii, bisericii sau gării. Ospătăriile, hanurile, precum și localurile care vindeau numai băuturi alcoolice din fructe, în sticle înfundate, pentru consumarea la domiciliu, puteau funcționa și la distanțe mai mici, dar era necesar avizul consiliului județean (...). Cât privește *temperanța*, care s-a considerat că este indispensabilă în climatul apărut, aceasta presupunea mai multe elemente. Erau implicați preoții și învățătorii, iar punerea în aplicare a legii (Art. 211) necesita înființarea în fiecare comună a unui *comitet de temperanță*. Acesta – abilitat fiind cu munca de lămurire (prevenție) dar și să ia anumite măsuri de combatere a beției – era constituit din *personalități ale comunității*. Astfel, intrau în compunerea acestuia primul gospodar al comunei (primarul), preotul, învățătorul, precum și trei locuitori aleși de consiliul comunal. Aceștia din urmă trebuia să fie *știutori de carte* și să aibă o bună reputație. Dacă localitatea avea mai mulți slujitori ai Bisericii, pentru respectivul comitet era delegat cel mai vechi în serviciu. Tot criteriul vechimii opera și în cazul desemnării învățătorului. Interesantă este și legislația faptului că prin referendum, când majoritatea locuitorilor, bărbați și femei, majori, dintr-o comună, hotăra reducerea numărului cârciumilor din acea comună, Ministerul de Finanțe era obligat să se conformeze voinței comunității.

În fine, să subliniem și niște prevederi care, de altfel ca și unele deja expuse, s-ar dovedi foarte utile și azi. De pildă, era interzis a se achita salariile celor în drept să le primească, "nici înlăuntrul, nici în curtea debitului, iar plata se va face numai în moneda legală (nu în carafe de vin, jetoane ori țiduli etc. – n.ns.). Întreprinderile de orice fel nu pot reține (popri – n.ns.) din salariul angajaților nicio sumă pentru achitarea datoritiilor făcute pentru băuturi, nici în folosul instituțiilor de consum propriu". Pentru asemenea încălcări, legiuitorul vremii a stabilit o amendă care putea atinge suma de 5000 lei, iar în caz de recidivă se dubla. Dacă apărea și dublarea recidivei, același legiuitor pune punct carierei de cârciumar pentru cel prins pe picior greșit: i se ridica definitiv brevetul de către Fisc.

film

Flavius PARASCHIV

Oppenheimer

Christopher Nolan nu mai are nevoie de nicio introducere. Cineastul britanic a regizat filme cu un uriaș succes atât la public, cât și la critici. De exemplu, Nolan a regizat trilogia *Batman* (2005-2012), *Inception* (2010), *Interstellar* (2014), iar în 2020 a lansat *Tenet*. Anul acesta, regizorul revine în atenția publicului cu un film, o producție aparte, care are în centru figura lui J. Robert Oppenheimer, cel care a fost liderul celebrului proiect Manhattan.

Oppenheimer este bazat pe cartea *American Prometheus*, publicată de Kai Bird și Martin J. Sherwin în 2005. Ca în mai toate filmele regizate de Nolan și ultima sa producție cinematografică are o distribuție excepțională. În rolul principal este Cillian Murphy, iar alături de el mai apar și Emily Blunt (Kitty Oppenheimer, soția celebrului fizician); Matt Damon în rolul lui Leslie Groves, generalul care a supervizat eforturile științifice din Los Alamos; Robert Downey Jr. (Lewis Strauss, amiralul și omul politic care l-a disprețuit din varii motive pe Oppenheimer); Florence Pugh (amanta omului de știință, Jean Tatlock) etc.

Trebuie menționat că filmul nu oferă foarte multe detalii din existența fizicianului american. Desigur, în prima parte a filmului aflăm câteva detalii despre interesele lui academice din tinerețe. Ca tânăr doctorand, de pildă, începuse să exploreze teorii care țin de undele gravitaționale. Mai târziu, contribuțiile lui vor ajuta la studiul găurilor negre.

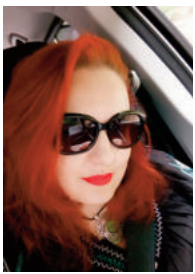
Cu toate acestea, filmul, așa cum s-a menționat mai sus, se va concentra pe modul în care Oppenheimer a interacționat cu echipa de cercetători care a construit prima bombă atomică. În orașul Los Alamos, Oppenheimer a colaborat cu oameni ca Richard Feynman, Enrico Fermi, Otto Frisch, Felix Bloch, Edward Teller, Hans Bethe și alții. Evident, Nolan a insistat pe atitudinea și personalitatea lui Oppenheimer, reușind (cu succes) să-l prezinte într-o manieră cât se poate de autentică și convingătoare. Ca om, liderul proiectului Manhattan era o fire încrezătoare, plin de sine și foarte capabil de a pune în valoare calitățile celor din jur. Mai mult decât atât, Oppenheimer a reușit cu abilitate să îmbine politicul cu eforturile științifice de a construi o bombă atomică. Se știe că Oppenheimer a avut legături cu cei din Partidul Comunist American, iar această relație este reprezentată și în pelicula americană.

Filmul nu omite nici relația curioasă cu tânăra comunistă Jean Tatlock, pe care Oppenheimer a cunoscut-o în 1936. Destinul este urmărit în câteva episoade, dar din păcate filmul nu reușește să contureze complet natura legăturii amoroase dintre cei doi.

Ultima producție cinematografică realizată de Nolan a fost filmată în 57 de zile, într-un ritm cât se poate de alert. Din acest motiv, actorii au fost nevoiți să-și facă „temele” acasă, iar regizorul i-a lăsat să vină cu propriile lor modalități de a ecraniza cât mai bine oamenii din viața celebrului fizician. În ceea ce privește efectele speciale, acestea au fost utilizate cât se poate de puțin. De altfel, Nolan nu a apelat deloc la CGI (Computer-generated imagery), nici măcar atunci când a reprodus explozia primei bombe atomice (testul Trinity - 16 iulie 1945).

Oppenheimer este un film care merită toate atenția, iar în cele peste trei ore cât durează filmul spectatorii vor fi captivați de jocul actoricesc și mai ales de maniera simplă în care regizorul a decis să aducă pe marile ecrane un moment crucial din istoria planetei.

Mihaela OANCEA

Orice vindecare e o lecție

efectul Werther

mă trezesc în lătratul unui dulău.
scot cuie deformate fără să simt vreo clipă
greutatea pietrelor.
nu știu de ce s-au prăbușit podurile
de ce pantele nu sunt line ori
ce e cu aceste particule de pudră.
voi privi într-un punct fix
până când vor înflori cireșii.
așa nu mă voi mai simți ca un paznic
într-un bizar muzeu
în care lumea dispare lent
în țârâitul din ce în ce mai vag al greierilor.
întuneric și umezeală -
melcii intră sub efectul Werther.

pârjol

miros al pădurii fulgerate. retezați
brazilor nu le mai licăresc ochii verzi.
cu tot dinadinsul brațele lor încearcă
să se salveze.

melcii au plâns cât au putut.
s-au creat șanțuri
prin care au plutit scurtă vreme
furnicile și găzele.

aerului înăbușit de păsări
i-a ajuns arsura la os.
pretutindeni - stare de umbră.

dimineața trage a mâl

dimineața trage a mâl. țipă cum păunul.
în fața farmaciei
sprijinit în bastonul lui pliabil
un bătrân își numără monedele.

boala îi croncăne prin artere. năvălitoare
suferința naște jivine cu solzi de fier
ce nu pot duce războaie drepte.
cu tălpile desculțe ultimii lui ostași
mărșăluiesc
strălucind în exploziile întunericului.

amiaza sună o altă naștere a soarelui.

ultimul naiv al cetății

s-a adăpostit de asprimea talazurilor
ce spală neconținut
minți.

se ferește
de lumeștile întrebări nebune. caută
să înmulțească fructele spiritului
și-i ocolește pe cei
orbiți de mândrie.

înfiorător de senin
spune celor care îl ascultă
că orice vindecare e o lecție
de viață.

fără întrerupere

un prunc aleargă
după iepurele de câmp.

clopotul bătrân al satului anunță
venirile și mai cu seamă
plecările.

în rana tăbăcită a cerului
se ghemuiește tristețea.

câteva bile de sticlă
se rostogolesc pe parchet.

visul unui copil
se sfărâmă-n bucăți.

sita prin care bate vântul

„viața e sita prin care bate vântul” – îmi spu-
neai
și eu mă încăpățânam să nu pricep.
să-mi mai explici

o dată. păream o păpușă ce nu-și deschidea
ochii

decât ridicată de tine. cenușă vulcanică
atunci când mi-erai departe. dinainte
de fiecare naștere

pipăiam constelațiile și hotăram să te regă-
sesc. oricum.

doar să te aflu. în aroma udă a fânului. în
ploile
neîntrerupte ale lui aprilie.

în respirațiile tuturor
îndrăgostiților.

toamna adoram să mă agăț tremurând
de brațul tău.

să mergem fără țință. să ne vindecăm sufle-
tele.

doar vântul care se lua la harță
cu vrăbiile gălăgioase

ne abătea pașii spre câte-o ceainărie.

continuai netulburat
explicațiile referitoare la deconstrucția
lui Derrida.

azi poate inima mea e de vină. a uitat calea
spre tine

și seară de seară cade puțin
câte puțin.

animale înfometate

deși niciunele nu sunt mutilate ori scorbu-
roase
literele ascund în plămâni o tristețe fără me-
morie
o tristețe ce-și amestecă rădăcinile până în
preistorie.

aripile lor sunt sădite pe dinlăuntru – libe-
lule
prinse în chihlimbarul paginilor.
azi s-au trezit libere - ibecși ce sfidează legile
fizicii
pe orice povârniș. animale înfometate gata
să sfâșie.
să înjure de mamă. de tată. cu toate astea
literele își potrivesc ochelarii și se scufundă
în soare.

Lucia BIBART

Marea se-neacă în cer

Noaptea verii

Suflarea verii-
corabie obosită retrasă la țarm.
Vuietul mării
refugiat în cochilia urechii,
hibernalul domn peste estival,
imaginarul, peste real.

Între două anotimpuri-
cel devreme și cel târziu-
viața se încălzește potolit
la șemineul aducerilor aminte.

Femeia-clepsidră
se risipește peste plaja pustie.
Pe pasul ei,
miros intens de alge și de mosc,
mugetul valurilor.

E noaptea verii.
marea se-neacă în cer,
femeia se nisipește halou
peste soarele bolnav.

Războinicul

Solz peste solz,
Solz peste solz...
Armură de războinic niciodată
trimis în războaie,
Soldat al păcii și-al credinței.

Încarcerat în libertatea uscatului,
sufocat în forma lui
perfect acvadinamică.

Fixând clipele finale, rotundul
ochi
pierde memoria direcțiilor.

Solz peste solz...

Gura prinsă
în mirarea muribundă,
mușcă din oxigenul adâncurilor.

Transparența apelor și sarea,
cântecul valurilor în aripi
și-n nervurii cozii.

Solz peste solz...

Zvâcnire spasmodică,
pojghița subțire, alunecoasă,
ultimul scut.

Solz peste solz,
Solz peste solz...

Roșu se despică armura soldatu-
lui înarmat
cu tăcerea smereniei.

Dar dacă

Amorțit, a îngenuncheat.
Pornise de la și înspre ceva.

Nu găsea nicio cărare.
Niciun semn.

Desculț și subțire-mbrăcat
Se temea de spini, de albine și de
vânt.

Dar dacă cineva a furat cărarea?
Deși nu vedea cine ar fi-ndrăznit!

Dacă...dobitoacele sub copitele
cărora s-a făcut
S-au saturat de rutină?

Dacă le-a cășunat, pur și simplu,
s-o părăsească
și să încerce neprevăzutul?

Și-atunci drumul cel bun, năpădit
de singurătate,
S-a ascuns în propriile-i temeri...

Ori poate chiar el sătul de sine,
A pornit să se-ntâlnească

Într-o deviație?

Abia ce-a venit timpul

-Doamne,
De zeci de vremi mă ții captivă
în păcatoasa asta de piele!
În împuțitul ăsta de veac,
sufocant ca o dușcă de sulf,
în corsetul acestei rochii care se
strânge mereu,
dar mă vrea tot mai frumoasă și
mai apetisantă.

Mi-aș fi sfâșiat rochia măcar
ocazional,
cât să mai pot respira,
Mi-aș fi lepădat gura și unghiile
pentru cioc și gheare,
cât să mai pot replica.
Aș fi sărit din cercul permis,
măcar când Tu nu erai atent.
Să râd un pic în pumnii
că te-am păcălit.

Dar azi, am descoperit la subsiori
doi muguri de aripi
și pielea mea goală
pe alocuri.
„Acum să te văd ce faci,
sosit-a timpul tău!” - părea că
aud.

Și iată-mă pe mine revoltata
în impas.
Fără strategie de după,
mi-am acoperit rușinată peticile
de piele crăpată,
ca să nu mi se vadă carnea.

Eram Eva,
după ce l-a ascultat pe șarpe.
Eram Eva...
„După...ce-a mușcat din măr”.

Stefania HĂNESCU

Revista revistelor

Despărțirea intelectualilor de ei înșiși, editorialul pe care îl semnează directorul publicației, Nicolae Manolescu, și care deschide nr. 35/ 2023 al revistei **România literară**, suscită pe dată interesul cititorului. Retras la Câmpulung, unde recitește cu încântare *Epistolarul* (ediția 1996), autorul glisează, nostalgic, spre trecut și pune în lumină onestitatea intelectualului acelor vremuri, eleganța discursului, virtuțile dialogului: „Cum să cred că această lume a dialogului intelectual a dispărut pentru totdeauna? Și că, în afara puținilor nostalgici ca mine, nimeni nu va mai aprecia lecția de superioară intelectualitate pe care ne-o oferă *Epistolarul*?”. Și dacă autorul editorialului caină soarta dialogului, așa cum astăzi îl practicăm, punctându-i declinul („Noi nu mai vorbim aceeași limbă, nici n-o mai scriem, noi n-avem stil în conversație, pentru că nu mai știm să conversăm.”), în conturarea personalității magnetice a lui Andrei Pleșu, aniversat la împlinirea a 75 de ani, Mircea Mihăieș tot de la metehnele dialogului porcede (*La aniversară Andrei Pleșu*). Acesta remarcă o sintagmă frapantă, „singurătate volubilă”, prin care, intervievat de Cristian Pătrășconiu, Andrei Pleșu caracterizează dialogul vremurilor prezente, descriind totodată, „cu o seducătoare pugnacitate, un întreg spațiu mental”. Portretul scriitorului aniversat, care semnalează, în maniera-i caracteristică, relația complexă dintre artă și realitate („Trebuie să știi să trăiești cărțile și să citești viața.”), este întregit prin intervențiile semnate de Andrei Cornea și Valeriu Stoica. De neocolit, rubricile consacrate ale revistei: *Întoarcerea la cărți* (Mihai Zamfir), *Contrafort* (Mircea Mihăieș), *Pe de altă parte* (Nicolae Prelipceanu), *Interviurile R.I.* (Cristian Pătrășconiu), *Am citit* (Alex Ștefănescu) sau *Note și accente*. Poemele semnate de Aurel Pantea, „O zi ca plumbul./ Grea./ Fără mesaje.[...]” și „O zi obișnuită./ Ușoară. /Fără telefoane, aproape fericită. [...]”, plasate la începutul și la finalul publicației, în cadrul rubricii sugestiv denumite *tolle lege*, rotunjesc nr. dublu, 5-6/ 2023, al revistei **Vatra** (redactor-șef, Iulian Boldea) și invită la o călătorie, de ce nu, cathartică, de întreprins, firesc, sub semnul trecerii, dar și al stării de bine inoculate de puterea cuvântului. Sumarul dens include nume bine-cunoscute, între care se regăsesc Iulian Boldea, Gabriela Adameșteanu, Petru Cimpoeșu, Ruxandra Cesereanu, Constantin Abăluță, Traian Ștef, Dinu Flămând sau Kocsis Francisko. Rubrica intitulată *chintă roială* prilejuiește lectorului o ancorare în universuri poetice captivante și complexe, prin prezența poezilor Dan Bogdan Hanu, Ioana Diaconescu, Dan Dănilă, Alexandru Ovidiu Vintilă, Sorin Anca. La *Ce mai reprezintă azi valoarea scriitorului român* reflectează Gellu Dorian, redactor-șef al publicației literare botoșănene **Hyperrion**, care subliniază, în nr. 7-8-9/ 2023 al revistei, „faptul că valoarea scriitorilor [...] se impune și impune respect numai printr-o receptare corespunzătoare”. De-a lungul argumentării sale, autorul amintește de rolul hotărâtor al lui Titu Maiorescu în afirmarea poetului Mihai Eminescu, invocă nume importante de critici, esești și istorici literari care au conturat o imagine a valorilor literaturii române elocventă pentru posteritate. Raportându-se la peisajul literar actual, neocolit de confuzie axiologică și de asaltul veleităților, autorul insistă asupra ideii de recunoaștere a adevăratelor valori, întrucât, prin comparație cu alte epoci, „Ceea ce se petrece cu scriitorii români de azi e mai grav, pentru că în lipsa unei prezențe vizibile acum, vor deveni total invizibili în viitor”. În cadrul rubricii *Dialoguri*, intervievatul lui Daniel-Cristea Enache, Alexandru Cistelean, schitează o adevărată pagină de istorie, prin evocarea unor în-

tâmplări din copilăria petrecută în anii „marilor transformări ale societății”, stăruind îndeosebi asupra perioadei tulbure a colectivizării. Prin autenticitate, înțeleasă ca fidelitate față de sine pe tărâmul creației, se remarcă traiectoria scriitoricească a poetului ieșean Nicolae Panaite, așa cum reiese din dialogul purtat cu Gellu Dorian, căruia îi mărturisește: „Cred că poezia autentică este o sinteză între durere, rugăciune și muzică”. Remarcăm sumarul bogat în cronici literare, eseuri, versuri, teatru, interviuri, traduceri, pagini de jurnal. **Ex-Ponto** (redactor-șef, Ovidiu Dunăreanu), desemnată revista anului 2022 de către Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare, sărbătorește împlinirea a douăzeci de ani de existență. În nr. 2-3/ 2023 al elegantei publicații constănțene, Anastasia Dumitru realizează, cu acribie, o prezentare a începuturilor revistei. Fondată în 2003, „Ex Ponto” a stârnit încă de la apariție interesul cititorilor și a fost apreciată de forurile cultural-literare, rămânând, în timp, „cea care a ținut vie flacăra culturii dobrogene”. Viață lungă îi urăm și cititori avizi! Conținutul dens al revistei, rostuit în baza unor criterii estetice și valorice riguroase, este distribuit într-o multitudine de rubrici. Acestea sunt susținute de prestigioase voci culturale și științifice, cu un însemnat rol în relevarea unicității și a valorilor spațiului cultural dobrogean. Integrate în cele trei părți, *text, imagine, metatext*, între rubricile amintite se regăsesc: *Literatura sud-estului românesc. Aniversări, Eseu, Cronica literară, Istorie și eseistică literară, Poezie, Proză, Poezia sud-estului european. Traduceri, Comunicare și identitate, Tulcea literar-culturală, Arheologie, Constanța pagini de arhivă, Balcanistica. Note de drum, Rememorări*. Despre „gloria unei conduceri înțelepte și profund democratice” și despre „energia, cumpătarea, elocința, chibzuința, îndrăzneala, în-suflețirea pentru mari idei și înfăptuire”, înaltele calități ale lui Pericles, liderul vizionar al „epocii de aur” ateniene, vorbește Cassian Maria Spiridon, director al **Convorbirilor literare**, în articolul *Democrația ateniană, un model (II)*, din cadrul rubricii *Atitudini* care deschide nr. 8/ 2023 al revistei. În încheierea editorialului, autorul menționează elementele ce caracterizează o democrație, cum ar fi „respectarea drepturilor și asumarea responsabilităților ce se impun pentru bunul mers al unei societăți libere”, sublinind totodată importanța recunoașterii superiorității intelectuale. Ancheta *Eminescu azi*, inițiată de către directorul publicației, se concentrează în jurul unei întrebări care se impune, de altfel, la împlinirea a 140 de ani de la ediția Maiorescu a volumului *Poesii*: „dacă prezența și influența lui Eminescu rămân la fel de hotărâtoare și în literatura română a secolului 21”. Respondenții, Paul Aretzu („Cert este că Mihai Eminescu, în ciuda oricăror schimbări de mentalitate, rămâne un scriitor exponențial, paradigmatic, referențial [...]”), Horia Bădescu, Nicolae Leahu, relevă perenitatea operei eminesciene, vizionarismul poetului, rolul său de reper constant în evoluția literaturii române. Pagini de poezie, proză, teatru, eseu, cronică și istorie literară, incursiuni în domenii precum religia, filosofia, muzica sau cinematografia completează acest număr al revistei în care semnează, printre alții, Theodor Codreanu, Gheorghe Grigurcu, Adrian Dinu Rachieru, Ioana Diaconescu, Mircea Platon, Constantin Cubleșan, Ioan Holban, Marius Chelaru, Gellu Dorian, Emilian Marcu, Liviu Papuc, Ovidiu Pecican, Dragoș Cojocar, Nicolae Busuioc, Alexa Visarion, Cristian Livescu, Livia Iacob, Vasile Spiridon, Antonio Patraș, A.G. Romila.

Dionisie VITCU

„Faptili, nu oala cu laptili”

Toamna s-a strecurat ușor, cu viclenie printre zilele toride din vara asta ce-ntârzie anume, să ne facă să uităm de necazul pandemiei-recidive, de furtunile și năprasnicele răzvrătiri de ape, de cutremurele din sud-vestul țării și de alte necazuri omenesti de la noi și de-aiurea, de la vecinii noștri bejenți, ruinați și urmăriti de „*operațiunea specială*”, blagoslovită de porumbelul cu ramura de măslin în cioc - unsul lui Dumnezeu, pretins purtător de har și mir a celei de a „treia Romă”... că putem zice fără să greșim... „*ce cotidiană este viața!*”

E toamnă iar și-a venit vremea să culegem din brazdă rodul gliei și din școală lumina lină din povestea vorbei... să ne grăbim încet cu chibzuință și înțelepciune. Grădinile noastre și livezile îmbrăcate în hlămida curcubeului ne oferă darurile pregătite pentru sărbătorile ce vin să dea strălucire așezării recunoscută la noi ca *Florență* moldavă - Iașul poeziei, Capitala unirii Neamului nostru, enclavă a latinității.

Numai Bahluiul, clasic și împovărat de griji își vede domol de cale parcă ar vrea să spună „... cum am fost așa rămânem...”, tulbur și molcom nu se grăbește și ca un anonim, fără semnătură lasă să fie însoțit deasupra, pe cale, de regimintele de ciori ce se întorc din campanie unde au trudit, în nord, pe valea Jijiei, și căutând să-și completeze studiile se grămădesc pe Biblioteca Universitară, pe Teatrul Național și Filarmonică, dar mai ales pe Universitate și Institutul „Philippide”. Înaripatele sunt vorbărețe și gureșe, n-au complexe și, poate de aceea unii nu le suferă, numai că lor nu le pasă. Dimineața, la o oră matinală dau desteptarea cohortelor și se întorc pe firul molcomului rău la îndeletnicirea lor de veacuri. Nu le pasă, nu iau în seamă și nu ascultă cârâitorii care se întreabă, când naiba vor dispărea *ciorile dracului* din Iași... Câte un corb rămas în parc cu sarcini speciale, călare pe-o ghenă, cu glas pozat de basist, răspunde ... „*Nevermore, nevermore...*” degeaba însă, nu toți știu engleza, sunt destui încă dintre cei care au învățat rusa *cântând*.

Lăsând gluma în paranteză aici, acum, la început de toamnă, printre alte griji în sarcina gospodărilor Țării, la loc sensibil se află *Școala românească* de toate gradele. Și, nu trebuie să fim pesimiști, panicarzi. Există în ea cărțurari de talie internațională, însă trebuie recunoscuți, respectați, prețuiți și plătiți. Numai că, nu toți care mănâncă o pâine, lipie sau cozonac în învățământ, de la catedră, în școală au talentul, harul și darul de a educa și forma caractere. Aici se cere o sită de selectare, competență, meritocrație, nu cumetrie, nepotism, amantlăc, nu! Trebuie însănoșit sistemul și programul „România educată” trebuie continuat, practicat și urmărit. În domeniul științelor exacte avem rezultate în competițiile olimpice internaționale care ne situează în primele rânduri și pe locul întâi în lume. Se vorbește de la o vreme despre studiul limbii române, folosită în scris și comunicare orală în diferite medii, mai ales de pericolul degradării ei prin introducerea și influența unor neologisme din alte limbi, chiar europene! Semnalul de atenție tras de unii cărțurari contemporani are rezonanță în timp, nu-i nou, la începutul secolului XX, Tudor Arghezi

atrăgea atenția în „*Muzica limbii românești*”... „Accentele brutale și întunecate mănjesec vorbirea românească pe scenă, la tribună, la microfon, urmăriti actorii, profesorii, oamenii politici, majoritatea lor face din frumoasa noastră limbă o revărsare de injurii... Limba pe care o aud străinii la aparatele de radio nu e românească și nu aduce aminte nici pe departe latinitatea obârșiei. E limba mahalalei și a mahalagiului...”

Lăsând științele exacte, precum Fizica, Algebra, Geometria..., cultivate în școală, celor ce se pricepe, o mare parte din viața mea am dedicat-o studiului limbii citite întâi la sânul și în ochii Mamei. Limba română nu ne este numai Patria, e și Mama care m-a învățat *Tatăl nostru* și *Crezul*, și-am prins a o scrie pe plăcuța neagră de gresie cu mâna tremurândă ajutat de Doamna învățătoare Elena Nichifor care m-a aburcat pe scenă zicându-mi „... spune frumos, tare și clar s-audă toate babele din fundul sălii de clasă!”. Și, de atunci mă interesează, ascult și cultiv Limba română.

Alarmati, și nu numai în ultima vreme, de năclăirea cuvintelor și siluirea agresivă a Gramaticii, cărțurarii din Aula Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, Nicolae Manolescu... atrag atenția (a câta oară?) asupra *bolii* ce recidivează la noi încă de pe vremea când o ataca marele Tudor Arghezi. Se pune întrebarea... în Consiliul Național al Audiovizualului nu se găsește nimeni „să-i premieze” pe cei ce-l cultivă pe „gheboasă”, pe textierii verificatori și pe vorbăreții din Sălile legiuitorilor noștri?

Aplecat pe brazdă, în grădina Teatrului, greu ai să descoperi o *pasăre cântătoare* cu glasul melodios și frazare limpede... să-ți amintească de Adina Popa, de Teofil Vâlcu... riști să fii apostrofât... moșule, nu se mai poartă!

E altă generație, alt meșteșug de regie,... cumplit meșteșug de... regie... e acțiune, mișcare, idee... și, dacă-i pe asta, rămân la părerea universitarului Mircea Mihăieș „Mi-au fost suspecti întotdeauna artiștii capabili de anumite metamorfoze spectaculare. Dacă privesc un spectacol Don Giovanni de Mozart nu vreau să descopăr altceva decât ce a scris Mozart.”

E toamnă iar și-or trece multe mereu... dar școala, rămâne problema noastră stringentă pentru o *România educată*, drept care, până acum n-am reținut decât că, atunci când se cântă *Imnul național* să punem mâna dreaptă pe inimă, și ministrul când depune jurământul să țină mâna (tot dreapta) pe *Constituția așezată peste Biblie*, să citească corect românește și să-și facă sfânta cruce. În gând să-și spună „*Limba este civilizația unui popor*”, și să-și aducă aminte vorba cronicarului „*faptili, nu oala cu laptili!*”

Cu încredere în viitor, optimiști, acum când școala din România e o pepinieră valoroasă pentru UE, pentru SUA, Canada... un număr mare de tineri plecați la studii se vor întoarce acasă. Rămâne în grija forurilor noastre tutelare, a statului să le creeze condiții pentru practicarea și dezvoltarea profesiilor lor la nivelul secolului XXI, să li se recunoască valoarea și să fie retribuiți după merit ca să rămână acasă, la obârșie, la izvor lângă Alma Mater.

Anastasia

Pășind printre amintiri

O scriitură densă, fluidă, limpede, un desăvârșit control al limbii și o jonglare corectă a vocilor narrative, o dedublare asumată *extrem* și *extrem de coerent* caracterizează textul autoarei. O (mostră de) proză care glisează lesne între pagina de jurnal și buletinul clinic în atmosferă de Artaud, de exemplu. O narațiune la persoana a treia care nu înșală, însă, ochiul format (de cititor). Refugiul în personaj și evadarea în scris nu sunt caracteristici doar ale literaturii. Autoarea jonglează pe registrele narrative, deține controlul și invită cititorul la o spovedanie literaturizată, ascunsă în spatele unor măști ușor recognoscibile. O pagină în care, de exemplu, adolescenții / tinerii cu traume s-ar regăsi și ar afla că nu sunt singurii în postura în care se află. Nu singuri în fața lumii, strigându-și povestea. Există întotdeauna cineva *dincolo*, care să-i asculte. Important e primul pas. **(Cristina Scarlat)**

Mă îndrept cu teamă către ușa care sigilează toate secretele de care vreau să scap. Clanța metalică e atât de rece încât, la atingerea ei, mi se evaporă sângele din vene, făcând astfel loc doar fricii pe care trebuie să o stăpânesc întru totul, înainte de a o înfrunta. Zidul fericirii nu-mi permite să mă expun pe mine sau trăirile mele, el doar mă menține departe de ochii răi ai lumii ce mă nconjoară, dar trebuie să-l dărâm puțin câte puțin pentru a putea fi eu și pentru ceilalți, nu doar pentru stelele de pe cer. O las la intrare pe cea pe care lumea o știe. Mă dezbrac de povara fericirii pe care n-am simțit-o, ci doar am mimat-o pentru lume, și pășesc cu pași mici în încăperea ce mă cunoaște mai bine ca oricine. Ea mă așteaptă ca de fiecare dată, stând la micul birou de lângă fereastră, dar azi nu e la fel, căci nu-și mai notează în jurnal ci doar privește rătăcitor pe fereastra libertăților pe care nimeni nu și le permite. După câteva clipe de liniște, bruneta pune mâna pe ochelari, fiind gata să-i distrugă așa cum și viața a făcut cu noi. Se oprește imediat ce-și dă seama că nu e singură. Oftează lung privindu-mă, iar mai apoi îmi face semn să mă așez pe canapeaua care e nevoită să-mi suporte greutatea.

Ai reușit? Întrebarea ei mă făcu să-mi amintesc motivul vizitelor săptămânale pe care i le fac.

Mi-era frică de faptul că răspunsul meu avea să o dezamăgească... Avusesem drep-

tate. Răspunsul meu o făcu să fie nemulțumită, dar nu de mine, ci de ea însăși. Au trecut câțiva ani de când îi tot trec pragul, însă nimic nu s-a schimbat. Oboseala i se citea pe chipul palid, iar speranța că va reuși să mă vindece părea că dispăre încet, încet, asemenea nisipului dintr-o clepsidră...

Vizitele pe care i le fac de nevoie, poate chiar din pricina disperării, mă poartă în trecutul sumbru de care am voit totdeauna a mă lepăda, dar care are alte planuri. El vrea să-mi sugrume prezentul pentru a-mi ucide viitorul, pentru a rămâne în continuare captivă în libertatea neputinței, căci doar așa nu voi cunoaște moartea, eternul necesar renașterii...

Sunt din nou în fața secției de poliție. Mâna rece a mamei încearcă să o încălzească pe a mea, dar durerea continuă a ne sufoca pe amândouă, iar lacrimile fierbinți de pe chipul meu îngheață la gândul că nu

sunt altceva decât o mică doză din veninul administrat mamei. Câțiva fiori reci mă iau pe nepregătite atunci când aud întrebarea polițistului. Nu e ca și cum i-ar fi păsăat cu adevărat ce ni s-a întâmplat, totul era doar o formalitate, pe care, însă, nu a respectat-o până la capăt. Lacrimile îmi invadează chipul, iar vorbele-mi zboară cu rapiditate spre locul în care ar fi trebuit să găsească o inimă ce pare a lipsi întrutotul.

Salvarea pe care o căutam părea tot mai departe, căci, în loc să găsim ajutor, nu am găsit decât vorbe deșarte. Polițistul ascultase o fetiță de patru anișori, plângând și povestindu-i despre cum cel ce trebuia să-i ocrotească familia nu face altceva decât să o distrugă. El a ascultat o copilă ce îi povestea cum tatăl ei îi lovește mama, uneori chiar și pe frații ei, dar el nu a făcut nimic altceva decât să rostească câteva vorbe care au făcut mai mult rău decât bine, căci inima copilei continuă să se transforme în cioburi ori de câte ori și le amintește. „Vă puteți duce acasă, vom trimite un echipaj cât mai curând posibil...” De unde să știe un copil de doar patru ani că acest „cât mai curând” avea să însemne „niciodată”? Cum ar fi putut un copil să știe că așteptarea „salvatorilor” nu avea să se sfârșească vreodată?

poștalionul cu surprize

Textele pe care autorul le-a lăsat la redacția revistei spre publicare, cu puținele date despre sine - *elev, clasa a IX-a, Iași* - ne propun o voce proaspătă, neacaparată de asalturile multiversului. Țesătura lor și liniile cu viraje inedite trădează lecturi de soi, familiaritatea cu spațiul bibliotecii și cu copertele groase ale cărților, meditația pe textele citite și filtrarea lor prin propria sensibilitate și experiență și de viață, și de lectură. Suflul textelor, ritmul impus în frazare, îngrijirea articulării, urmele lecturilor, siguranța „scenică” a spunerii, inventarea unor termeni cu seve noi - „guașate”, „cerneluite” - propun o voce vie, proaspătă. Consistentul grupaj de texte propus spre lectură ne devoalează deja parcursul unui tânăr autor care va confirma ceea ce versurile sale anunță: un talent pe care muzeele și lecturile îl vor modela pentru a-și găsi locul în galeria de voci (poetice) tinere.

Filozofarea pe marginea experiențelor vieții (deși vârsta autorului e crudă încă) și jonglarea cu imagini picto-poetice (un fel de Mircea Cărtărescu filtrat orbitor - sic! - din proză spre poezie) nasc sub ochii cititorului tablouri inedite. O trăire la diapazon maxim a realității și o filtrare a acesteia cu o maturitate

care depășește vârsta reală a autorului ne oferă, iată, plăcuta surpriză de a-i dori, fără rezerve, bun venit, constantă și inspirație! **(Cristina Scarlat)**

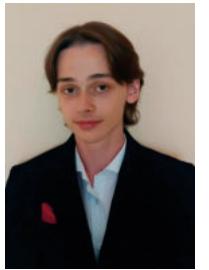
ÎN TREN

O pasăre s-a cuibărit
Chiar sub brațul meu.
Suspină fin, a bucurie,
Deși e-n mijlocul unui constrictor,
Onomatopee de locomotivă.
Cu blândețe eu o țin,
Aripa-i străvezie, frântă,
Iubita mea pasăre de chihlimbar.
De viață și de moarte e-întrebarea,
Cum s-o repa...
Frână bruscă
Și cădere
Teamă
Regret
Dar e bine,
Mi-am rupt și eu o mână.

VENUS DIN WILLENDORF

Când mi se va nărui
Mirajul,
Printre kilogramele de tină
Și cioburi prăfuite
De teracotă,
Va găsi Dumnezeu și o
Așchie de lumină
Pe care să și-o lipească
De mâna dreaptă;
Ce unghii frumoase are Dumnezeu!

Matei GRĂMESCU

Voci proaspete în agora poeziei

PARADISO (fragment)

O grădină era doar pentru noi,
Visele-nfloreau în fiece coroană,
În raze guașate, moi
Din a pânzei caldă rană
Ne-mbăiam, eram noi doi
Timpul, dulcea noastră mamă,
Răbdare-avea, doar pentru noi. (...)

CONTACT PRIM

Luna cade
Lasă roua în urma ei
Mereu mai aproape,
Să-ți secere emisferele în două.
Jumătate de bulă de aer,
Lăsată de vreun zeu uitat,
Înecat de somn,
Se ridică
Sau ne scufundăm noi;
Oh, dragule,
E doar un singuratic Zburător!
Alge fluorescente,
De pe un deal mediteranean,
Poate din marea însăși
Sau de prin fosta mare,
Se reflectă-n văzduh,
Sau poate el în noi;
Nu putem ști,
Căci nu e dihotomie.
Nu e sfânt sau anost
Ci e omul,
Piatra credinței.
Iată, lama selenă
Mi-a despicat corabia în două
Și se umple
De onix parcă lichid,
Parcă dându-mi târcoale:
“La El toate sunt cu putință”.
Dar nu sunt om,
Deci nu voi merge;
Răstignit mă înalț la fund,
Pe brațe de zburător,
Ud de aer.

CAPITULARE SPIRITUALĂ

Oare și diavolii comit suicid?
Când se obișnuiesc prea mult
Să fie oameni,
Oare încep să se muște?
Oare-și rup coarnele și
Le împlântă-n ochi,
Văzând că nu se mai reflectă
În lacuri de pucioasă
Și râuri de sânge?
Oare se biciuiesc cu cozile,
Sfîntindu-se,
Precum călugării din abație?
Îngerii știu;
Ei se adună
Pe nori de ploaie,
Așteptând să le fugă aburul
De sub picioare,
Iar când norii se rup,
Cortina se trage,
Arhangheli picură prin crăpături,
Odată cu razele de soare.
Dar acolo unde nu e înălțime,
Nici atâta fum încât să poți merge
pe el,
Nici voința ce se ridică mai sus de
cer;
Acolo unde sunt eu,
Ce mai poți face
Când nici cerul nici adâncul,
Nu se mai doresc?

Eugen Simion, un arhitect cultural (III)

Dacă trăim cu ideea (o fi doar o îndărătnică pre-judecată?) că scriitorul român n-ar fi un alergător de cursă lungă, Eugen Simion, impunând prin mobilitatea spiritului, infirmă o astfel de părere. Mai mult, într-o vreme a ierarhiilor asaltate și aprig contestate, a marasmului publicistic și a vacarmului (după suprimarea chingilor totalitarismului), discursul critic, purtat cu aplomb sub flamura revizuirilor, pare mai puțin interesat de recuperarea valorilor. Dincolo de mutația gustului, de o altă sensibilitate estetică, impunând – vorba lui E. Lovinescu – și o „receptivitate complice”, el capătă, din păcate, o *turnură iacobină*, frisonat, prin unele condeie, de pofta excomunicărilor, departe de toleranța zgomotos clamată din perspectiva pluralismului cultural. Dar revizuirile cerute din „unghiul” Postmodernismului înseamnă, de fapt, o *recombinație* neistovită – jucăușă a memoriei culturale, descoperind noi corelații și genealogii. Și impunând, prin demontarea ordinii modernului, diferența și dezacordul într-o lume care, după Francis Fukuyama, nu mai e „împotmolită în istorie”. Și care acuză apăsător *spleen*-ul unei civilizații în pragul extincției. Așa privind lucrurile, postmodernismul n-ar mai fi doar o blândă succesiune. El s-ar „bucura”, dimpotrivă, potrivit unor voci, de o *existență permanentizată, subterană*, fiind un discurs subversiv, o replică la paradigma dominantă; detronând raționalismul pentru a impune vârtejului relativist al schimbărilor și risipind iluzia de a gândi în categoriile definitivului.

Într-o epocă postculturală, agonală, subjugată de „prostituția mediatică” era firesc să fie convocată, la acest festin al conceptelor, și *postliteratura*. Profeți prăpăstioși anunțau chiar moartea literaturii, odată cu declinul euforiei și criza viitorului. În reflecțiile sale asupra postliteraturii, Richard Millet, francez fiind, denunța voluptuos globalismul anglofon și moralismul postetic pe suportul unei teosofii laice. La această *limbă postliterară*, cum o numește eseistul, s-a ajuns prin desacralizarea literaturii (având ca pivot decăderea romanului, devenit, pe rețetă americană, consumist), degradarea limbii (care ar funcționa ca „gaj al autenticității”) și, desigur, inflația *casandrismului*, eclipsând scenariile utopice. Dar utopia, fascinantă în sine, ferită de acele „otrăvuri ideologice”, promițând – precum în experiența sovietizantă – un „viitor radios”, nu este un gen literar, ci un mod de gândire, un *dat antropologic*, escortând aventura speciei umane. Or, industria mediatică, agresivă, expansivă, și uniformizatoare, sufocă piața literară. Iar *publicultura* s-a instalat victorioasă în *McWorld*! În pofida acestui context, deloc prietenos, literatura – credea ferm academicianul Eugen Simion – nu va muri. Iar în ființa criticului, lângă un Toma, încercat metodic de îndoială, aflăm, în complementaritate, un Petru care nu se leapădă nicicând de literatură!

„Personaj bovaric”, narcisiac (după unii), criticul, aparent imperturbabil, s-a străduit „să-și țină firea”, rezistând la ceea ce, îndreptățit, numea „comedia vanităților rănite”. „Fantezia neagră” a contemporanilor îl deprima; dar a apărut cu cerbicie libertatea spiritului, condiția etică a creatorului, autonomia esteticului. Și a încercat să-și țină în frâu umoarea, ferind-o de „salturi acrobatiche”. Un efort invizibil, câștigător, constatăm; chiar dacă, în clipele grele, recunoștea că „cel mai greu pentru un critic român este să-și ascundă dezamăgirile”. Iar ele au venit / vin în avalanșă, dacă ar fi să pomenim doar istoria tulbură a anilor postdecembriști.

Virusat ideologic, supus presiunilor unui sistem opresiv, organismul literaturii își dereglase în comunism mecanismele de valorizare. Încât procesul „comunismului literar” pleacă de la constatarea, de uz obștesc, dealtminteri, că literatura nu s-a bucurat de o evoluție normală. Intervalul comunizant trebuie cercetat *etapizat*, înregistrând spectaculoase schimbări de climat și deconcertante variații de apreciere. Inevitabile, revizuirile critice, sub o dublă lectură, estetică și sociologică, fac dovada unui metabolism cultural normal. Or, noul *cod de lectură*, activând *dezbaterele trans-estetice*, fisurează monopolul estetic, depășind

„reducționismul estetic”, curent în istoriografia noastră literară, constata Mihai Iovănel; mai mult, tradiția autonomiei esteticului devine „material de disecție” și prilej de „dezbateră istorică” (Iovănel 2017 : 107).

Eugen Simion s-a construit cu tenacitate, având în față marile repere. În pofida aparențelor, nu a fost un lovinescian „pur”. Credea în „fondul epic” al discursului critic și dezvoltă, seducător, romanescul ideilor. „Arheolog” în *Dimineața poezilor*, provocat de „lecturi noi” (să recunoaștem, nu chiar din „simpla plăcere”), reînvia o epocă, convocând preeminescienii matinali. Sau, dovedind paciență, încerca să înțeleagă gâlcevicele vanitoșilor literați, pledând pentru o conviețuire suportabilă, știind că „ura desfigurează sufletul unei nații”. Iată o probă: cu ani în urmă, într-un serial din *Cultura*, scria despre ignoratul Eugen Barbu, lăudând un mare prozator, în pofida mizeriilor pe care le orchestrase omul Barbu. Trecea, așadar, „testul Barbu”,

de ultim moment, salvându-se de la un debut stânjenitor. Era vorba de un voluminos manuscris, comandat de ESPLA, despre *Tradițiile realismului socialist*. Tânărul critic, susținând în *Tribuna* acelor ani un serial, a abandonat, din fericire, proiectul, evitând a glorifica produsele unei epoci vitrege, de negaționism apocaliptic, așezată, ulterior, sub cupola marasmului proletcultist. Construindu-și cu tenacitate o carieră înaltă, sub pavăza „marelui său model”, cum observase sagacele Șerban Cioculescu.

*

Publicistic, Eugen Simion debuta în paginile *Tri-bunei* (1958), scriind despre *Caielele eminesciene*. Primul volum (*Proza lui Eminescu*) apărea șase ani mai târziu, rod al trudei de cercetător în echipa lui Perpesicius, urmat, imediat (1965), de *Orientări în literatura contemporană*, adunând cronici ridate, cu alunecări sociologizante. Printre criticii tineri ai anilor '60, Simion era, desigur, „pe linie”, dar fără excese și mari elanuri, vădind, totuși, „calcul de strateg” (cf. M. Nițescu). El s-a vrut „scutierul generației”, încercând – alături de alții – o prudentă reînnoare a firului tradiției (ca program tacit). E, desigur, o exagerare a-l considera „un proletcultist fără măsură”, cum scria M. Nițescu, după cum, peste ani, dovedind spirit patrimonial și „pasiunea totalității” (prin aditune de fragmente), ar fi nedrept a-l blama pentru „descriptivismul fără opinie” (cf. Roxana Sorescu), colecționând opinii „remestecate”. Panorama descriptivă din *Scriitori români de azi* proba un profesionalism glacial, fiind, prin suma medalioanelor, o istorie „deghizată”, cu formulări memorabile și verdict valabile (de pildă, „învelișuri vitaliste”, nietzscheene la Breban ori „poemele barbare” ale lui Ion Gheorghe și absența metafizicii la inconformistul Dinescu), anunțând empatic valul optzecist. Cu *Dimineața poezilor*, scrisă „pe nerăsuflăte”, ispitit de auroral, cerceta, cu o curiozitate bucuroasă, înfiriparea conștiinței lirice, inventariind primii noștri stihuitori (stihurghitori). Vor fi apoi revizitări profitabile, explorând, în texte planturoase, „secolul cel lung”, ca „om al întregului cultural”, cum l-a văzut Mihai Cimpoi: un Heliade, irascibil și vanitos, ca prim poet cosmic și „mare figură”, deschizând calea spre modernitate; vizionarismul patriotic la

Ion Ghica, providențialismul lui Bălcescu, eruditul Odobescu sau Kogălniceanu, cu al său mesianism chibzuit – definesc, împreună, *spiritul veacului* și intră în galeria spiritelor întemeietoare.

Odată cu *Întoarcerea autorului* (1981), o carte-reper, replicând celor ce anunțau „moartea autorului” (Barthes, în primul rând, considerându-l doar „o funcție a limbajului”), Simion caută „semnele umanului”, convins că scriitorul nu poate fi absent din ecuația operei literare. Mai mult, în această relație misterioasă autorul se descoperă pe sine pe măsură ce scrie. Parantetic, să notăm că, după Simion, și alții (Burke, Gallop, Compagnon) îmbrățișau teza resurecției, ca „întoarcere amiabilă”, infirmând presupusa eclipsă auctorială. Rod al stagiului parizian, recunoscut de Eugen Simion ca „experiență capitală”, el, intelectualul din Est, încă tânăr, se întoarce *altfel* în țară, experiența franceză îngăduindu-i „o altă înțelegere a Istoriei”. Franța, o mare iubire spirituală, „a venit la timp”, mărturisirea, descoperindu-se pe sine (v. *Timul trăirii, timpul mărturisirii*, 1977). „Reciclarea pariziană” (cf. Mircea Martin), dincolo de zestrea cărturărească („agonisind” cărți) și inițierea în oenologie a fost o mare șansă. Și cum orice destin are șansele lui, Simion a fructificat „cartea unei emancipări”, adâncind, ca teoretician avizat, literatura subiectivă (*Ficțiunea jurnalului intim*, I-III, 2001; *Genurile biograficului*, I-II, 2008), fără ecoul meritat.

așteptând „linișirea spiritelor” pentru a putea judeca senin, cu obiectivitate, cărțile sale, tranzitând de la stilul neorealism la fastuoșitatea barocă, de răsfăț lingvistic (fie și demonstrativ). Am invocat *cazul Barbu* fiindcă cineva nu ezita a-i rezerva lui Eugen Simion, în agitații primi ani postdecembriști, chiar rolul nefast al lui Barbu în perioada ceaușistă, când, la *Societatea de mâine*, criticul ar fi combătut „pas cu pas” strădaniile elitare ale GDS-ului! Dar câte insanități nu s-au spus în acel climat tulbur! În fine, tot Simion știa prea bine că trebuie „să treacă oarecare vreme” pentru linișirea spiritelor înfierbântate, prinse în bătlia mărunte, de cartier literar. Or, ceea ce impresionează este tocmai *miza* inițiativelor sale.

Într-un eseu monografic dedicat lui Eugen Simion, văzut ca un „model de existență”, Mihai Cimpoi întocmea, cu minuție documentară, o biografie a operei (impunătoare) și a omului („seniorial”), cel care îndemnând / „instigând la toleranță”, aspirând a fi un călinescian pe teme lovinescane, a slujit, atâtea decenii, marea noastră cultură.

Dincolo de fondul epic al discursului critic, pigmentat cu reflexia moralistului, bogata ideistică, experiența foiletonistică și sfortarea de obiectivare fac din opera lui Eugen Simion, ca „faptă văzută din viitor”, cum ar fi spus G. Călinescu, panoramând o literatură în mișcare, o referință obligatorie, de prim-plan. Și ne gândim ce destin ar fi avut criticul dacă, „june și șomer”, împovărat de griji financiare, n-ar fi luat, în drum spre editură, cu un manuscris sub braț, o decizie

Adina BARDAS

măști care nu ascund surâsul

Alura cuvântului și a meșteșugului actoricesc (II)

Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu -
secțiunea online

Spectacolul **Arta de a povesti** (Théâtre des Béliers Parisiens, premiera: 08.07.2011) se înfiripă în căușul unei scene miniaturale. Acolo se află cinci actori, o garderobă la vedere ce oferă posibilitatea unor rapide, uimitoare schimbări de identitate și o tablă mare cât un perete pe fundal ca aide-mémoire supradimensionat, captând avalanșa de date și ramificațiile biografice pe care se sprijină întâmplări ce traversează impetuos vremurile... Nume exotice, repere culturale rezonante, meandrele acțiunii desfășurate în calcadă pe trei continente, unind destinații insolite se lipesc toate *au fur et à mesure* cu pasta de caolin a ficțiunii ce leagă cioburile narrative, preschimbându-se sub ochii privitorilor într-un vas lucrat cu minuție din care se revarsă istorii dramatice de un farmec acaparator.

Piesa de debut a actorului și regizorului Alexis Michalik – elaborată, stufoasă, în tempo năucitor – a primit două premii Molière în 2014 (cea mai bună regie și cel mai bun autor). Zeci de personaje intră în decursul secolelor într-o cursă pentru găsirea unei comori, firește, nu a uneia obișnuite. Se merge cu avionul (pregătirea pilotului constă în câteva cursuri făcute prin corespondență...), cu mașina, cu diligența în dulce, hipnotică legănare; fiecare timp e desenat din detalii abia perceptibile, însă cât se poate de sugestive. Actorii dau contur pregnant rolurilor – ce se dizolvă vertiginos în fluxul și refluxul de situații – cu precizia profesioniștilor care-și cunosc îndeaproape meșteșugul, mascată de recursul repetat la nonșalanță. Niciun derapaj, nicio stridentă, nicio îngroșare de linie... Numai prin intonațiile vocii, prin postură, printr-un umor al detaliului contrastant, prin vălurirea unui veșmânt, printr-un suspin sau un tremur, prin soneria străpungătoare a telefonului urmată de o pauză în care se ițesc angoase, printr-o încruntare sau un surâs, aerul deodată începe să vibreze de prezența unor semne inefabile. Ambianța compusă atât de atent are textura catifelelor grele, îi drapează pe actori în mister, atenuează ricoșeurile de neliniște, vătuieste golul scenei. Jocul este atât de nuanțat încât nu contează, de exemplu, faptul că la un bal participanții, distinși aristocrați, se înfățișează în picioarele goale, actorii fiind proaspăt descinși dintr-un episod petrecut la veacuri distanță. Spectacolul e jucat cu un rafinament care parcă vine de demult, din bibliotecile mereu evocate care dau substanță dialogurilor oricât de mărunte; cuvântul e elevat prin tehnicile artistice arătate la tot pasul fără nici cea mai mică ostentație. Toți suntem purtători ai unor povești (*Le porteur d'histoire* e titlul original al piesei, irizându-și sensurile prin subtitlul: *Goana după comori literare*) și transmiterea lor – cu un devotament în care e înțelept să accepți imprevizibilul fanteziei – pentru a le duce la capăt, a le împlini pe firul generațiilor face parte nu doar din destinul fiecăruia, ci și din cel atât de enigmatic al poveștilor.

antigona. un recviem (Teatrul Național „Radu Stanca” Sibiu, secția germană, regia: Florin Vidamski; premiera: 02.12.2022) vine cu un text dens, viu, ce modulează cu ingeniozitate provocatoare acțiunea clasică, percutând în contemporaneitate printr-o limpezime a mesajului care exclude menajamente ipocrite. Morții pentru care Antigona îl înfruntă pe tiranul Creon sunt refugiații înecați în Me-

diterana. E o piesă bine articulată dramatic, ritmată, incantatorie, constituindu-se în același timp ca un eseu în care zvâcnesc idei arzătoare virând spre polemică. Fiecare frază e șlefuită ca să păstreze o cadență solemnă, iar actorii, seduși și ei de partiturile ample și grave, intră atât de intens în joc încât par tulburați de replicile pe care le rostesc, de reverberările lor acute. Vorbele sunt răsucite și fațetele lor reflexive prind spectatorul într-un cerc al vinovățiilor („Legile ne apără de valorile noastre, de noi înșine?”, „Europa e un țarm. De ce vin morții aici la noi, ca un bles-tem?”, „Ce e violența? Un Mercedes care fumează sau livrările de arme către warlords?”, „Să aperi valorile fără să le ai, asta e posibil doar în politică...”). Thomas Köck (un tânăr dramaturg austriac cu studii de filosofie la Viena și Berlin) știe să conducă acțiunea piesei într-un fel care o face de o relevanță tăioasă. Și nu e tentat nicidecum să se abțină de la a da verdicte drastice: „Voi sunteți jertfa care se conduce singură la tăiere”, „o specie cuprinsă de o nebunie frenetică”... În noua eră – tolănită în comoditatea rațiunii – „zidurile cetății nu vor mai fi crăpate de îndoieli”...

Designul video (Zsolt Bordos), cu o linie estetică de o vibrantă plasticitate, închi- puie naufragii, visuri, ape transformate în labirinturi fluide prin imagini încărcate de tensiune. Umbrele, transparențele pun în evidență costumele (Cristina Milea) ce rămân în memorie prin autenticitate, prin teatralitatea liniilor și a materialelor, prin capacitatea excepțională de a se acorda expresiv cu ideea montării, păstrând pe deplin magnetismul unei semnături creative cu totul remarcabile.

Cu adevărat o reușită, **antigona. un recviem** demonstrează că un text clasic poate fi deconstruit cu bun-gust, cu inteligență – prin forța acestui demers, se poate spune, ajungând chiar să-și fascineze echipa de creație, dăruindu-i o inspirație anume... E surprinzător că o montare de un asemenea calibru nu a intrat în selecția celei de a XXXIII-a ediții a Festivalului Național de Teatru (București, 20-29 octombrie).

Spectacolul poate fi vizionat pe Scena Digitală (<https://scena-digitala.ro/ro/teatru>).

Arta de a povesti

antigona. un recviem.

Ioan RĂDUCEA

Hieratism decorativist

„Pe când alții, stînd în umbră și cu inima smerită/ Neștiuți se pierd în taină, ca și spuma nezărită”, ne spune poetul. Creația lor de valori, dacă există, tinde să fie absorbită (mai rapid decît în cazul personalităților recunoscute oficial) în duhul poporului din care au ieșit și pe care, voluntar sau involuntar, folcloric sau individualizat, îl reprezintă. Pe această cale întîmpinăm, la tîrzie ieșire în lume, pictura lui Andrei Jitaru, așa cum se exprimă ea, adunată într-o expoziție fără titlu pe care a găzduit-o (împreună cu cîteva lucrări de grafică ale colegului său de facultate, Leonid Popescu), începînd cu 27 aprilie 2023, Palatul Național al Românilor din Cernăuți (Ucraina).

Vernisată în prezența primarului de Noua Suliță, Maria Nicorici; a starostelui de Mălinești (satul dintre Cernăuți și Hotin în care viețuiește artistul), Igor Căruntu; a președintelui Societății culturale „Mihai Eminescu”, Vasile Băcu; a consulului României la Cernăuți, Irina-Loredana Stănculescu etc., manifestarea a fost însoțită și de lansarea a două proze aparținînd lui Leonid Popescu, *Tragedie pozitivă* și *Deportări din Valea Răutului*, ambele în ton cu tema generală – trauma colectivă generată de ocupația sovietică și în special de deportările staliniste.

În centru, între cele 44 de exponate și în ax față de intrarea principală, o *Basarabie răstignită* (acolo se păstrează și după închiderea expoziției), desigur o lucrare-manifest, preluînd, cu naturalețe, mult și din tehnica afișului-manifest. Ochii eroinei răstignite privesc și înspre iconografia post-bizantină a lui Sorin Dumitrescu căci, cu tot părul vîlvoi și mîncile de cămeșoi prefăcute în aripi de înger, este în primul rînd vorba de sacralitatea de personaj brodat pe un prapure. În sus, crucea din care pornesc sforile de susținere înspre aripi; în jos, eroi înveșmîntați în negru, zeci și zeci de siluete cu obrăzar în loc de chip, alcătuiind măgura unei Golgote martirice.

Restul lucrărilor, pînze suficient de mari, în cele mai multe cazuri, păstrează acest mod de a trata portretizarea dar țin de o manieră diferită, de un stil de izbitoare coerență și eleganță, construit fără îndoială în zeci de ani de efort, ca o sinteză ce concentrează mesajul suprem al artistului. Nu în zadar este supranumit el „Picasso al Bucovinei” (de fapt, Mălineștiul ține de Nordul Basarabiei...), căci, pe lîngă estetica tapiseriei populare (cf. prelucrările lui Ion Țuculescu, în mediul oltenesc, cu mari ochi împînzind suprafețele), își spun cuvîntul abstracționisme (pe linia Kandinski, mai mult decît Malevici), inițiative de op-art precum și descompunerea cubistă a imaginii, cu geometrizări, elemente dispartate, măști în loc de fețe etc.

Evidentă este bucuria culorii, cîntărită în multiple serii tonale (roșuri și albastruri, ca preferințe), care duce la tratarea unor largi suprafețe drept succesiuni de game, în rectangulări urmînd precum eșantioanele unei fabrici de textile, să spunem. Cultivat cu atenție este și echilibrul compozițional – rezolvat uneori în simetrie radiantă! – de pus în legătură cu un special principiu monarhic. Anume, după un prim nivel, al formei exuberante, cu linii și tonuri etalate cu plăceri decorative, se procedează, pe un al doilea nivel, la o narativizare a expresiei, prin fantasticul dinamism al detaliului, cu zone de autonomie și cu frecvența multiplicare a unor module. Figurativul constă mai ales în siluetați, sugestii faciale (unele à la Arcimboldo) ori în amintita profuziune de ochi, ca expresie a unei atotprezente conștiințe, individuale și comunitare, istorice și de neam.

Dacă se va fixa, în concertul de valori vizuale, drept experiență aparte, arta lui Andrei Jitaru din Mălinești va fi recunoscută drept un mișcător caz de sublimare tonală, cu fandări decorativiste, a cruntelor riduri de durere colectivă. Dacă nu se va fixa, poezia cromaticii populare, în stare să sugereze, acum ca și altădată, hieratismul existenței și petrecerii omenești, își va căuta alt nume care s-o poarte prin grelele încercări, estetice și mai puțin estetice, ale veacului curgător.

Cosmopolitism și... cosmopolitism

Prea puțini dintre cei cu oarecare educației nu știu cum a apărut formula „forme fără fond” și care a fost rolul acesteia în acomodarea României moderne la lumea civilizată. Formula a devenit celebră și a însoțit (și însoțește...) evoluțiile societății în care trăim. Nimeni nu se mai revoltă atunci când este folosită - ba, s-ar putea spune, este acceptată ca un lucru... inevitabil... Mai ales că se dovedește a rămâne de perpetuă actualitate... Cîți știu însă despre opoziția totală declanșată de apariția articolului din „Convorbiri literare” și de urmările acesteia? La publicarea observațiilor tranșante ale lui Maiorescu privind adaptarea societății de pe aceste meleaguri la lumea occidentală presa timpului îl copleșea pe autor cu acuze. Reacțiile de atunci sînt simptomatice nu numai pentru atitudinea față de Maiorescu, ci pentru atmosfera spirituală a timpului. Fiecare epocă se structurează în jurul unor teme și a unor atitudini; se poate schița profilul epocii evidențiind temele cu circulație predilectă și modul în care sînt tratate. Acele teme nu apar exclusiv în epoca respectivă, evident, nu sînt singurele care circulă în acel moment, dar sînt frecventate cu predilecție, se impun consecvent în luările de poziție ale comentatorilor, sînt reluate, susținute, debătute cu predilecție, într-un cuvînt acoperă mare parte din ecranul actualității. Națiune, naționalism, patriotism (care de regulă era confundat cu naționalismul) sînt în acel moment ideile dominante. Nu numai la noi - acopereau, în epocă în întreaga Europă - e drept, cu înțelesuri sensibil diferite - ; la noi anticipau deja spiritul lui Caragiale. Bineînțeles, aveau loc lupte serioase între partide, între facțiuni, între personalități și persoane, erau ridicate probleme considerate esențiale șamd - dar totul se juca pe cartea națională. Era perioada cînd popoarele de pe continent treceau prin febra afirmării naționale, a impunerii... diferențelor. Și în același timp, evident, a revendicării, în orice loc, a civilizației europene. Reproșurile, laudele, susținerile trimiteau, în publicistica noastră, în această direcție. Așa încît nu e greu de înțeles de ce afirmațiile critice radicale, fără menajamente, ale lui Titu Maiorescu, căzute în mijlocul entuziasmului național debordant nu puteau decît să provoace reacții pe măsură. Au fost consemnate atacuri în publicațiile „Românul”, „Trompeta Carpaților”, „Federațiunea”, „Uniunea liberală”, „Telegraful”... Este rejectat și de nume marcante ale epocii - începînd cu G. Bariț, care inițiază seria atacurilor și continuînd cu mulți alții pînă la Hasdeu, eternul adversar al Junimii. Important e ce i se reproșa lui Maiorescu. Nu se spunea că observațiile sale n-ar fi fost adevărate - nu i se ofereau exemple care să arate că realitatea e cu totul alta decît o prezentase în rîndurile sale. I se imputa ceea ce se impută și astăzi de o copleșitoare majoritate celor care nu cad automat în admirație pentru producțiile locale. Era acuzat de negare a valorilor naționale, de antiromânism, de... vîndut străinilor. Pentru așa ceva se folosea în epocă un termen infamant: cosmopolitism... (A se observa diferența sensibilă de accepție între *cosmopolitismul* din epocă și *cosmopolitismul* de astăzi...)

Era (și este) o poziție cvasi oficială, de stat. Intelectualii progresiști care au împrumutat ideile naționaliste circulate în occident și au impus necesitatea europeanizării României, scoaterii ei din bula orientală, au transformat ideea de națiune independentă în atitudine autoritară. Entuziasmul pașoptist o transformată în poziție oficială și se pretindea nu numai loialitate față de stat (ceea ce ar fi fost cît de cît firesc), ci și o susținere encomiastică. O... uniformă oficială, propagată prin școală, prin arte și diverse manifestări culturale, prin discursuri politice șamd. În orice împrejurare România nu putea fi prezentată decît laudativ, cu un grad maxim de admirație. Era un naționalism ale cărui rădăcini se află în romantismul german, susținînd o continuitate a tradițiilor, o mistică a originilor națiunii - radical diferit de ideile iluministe ale comunității de cetățeni raționali, care își înțelegeau

drepturile și obligațiile... Entuziasmul național pașoptist europeanizant care s-a dezvoltat, în varianta românească (asemănătoare naționalismului din alte țări din estul Europei) în această formă specifică elimina, de la început, orice atitudine critică. Este caracteristic în acest sens îndemnul lui Heliade - Rădulescu. „Scrieți băieți, orice, numai scrieți...”. Nu era timp de... critică, trebuia doar arătat că ar exista și o literatură românească. (E drept că, spirit lucid, dincolo de programul politic, Heliade - Rădulescu sublinia chiar el reversul medaliei: încurajarea mediocrităților... naționale. *Domnul Sarsailă autorul* e o ilustrare a ceea ce însemna aplicarea fără control critic a îndemnului său...) Situația era aceeași în toate domeniile vieții sociale. Era nevoie să se improvizeze ceva, să existe ceva național. Să se facă ceva după modelul occidental, oricum s-ar face, numai să se facă. Să avem și noi... faliții noștri...

În acest context nici nu mai e important care erau obiecțiile privind realitățile românești (majore sau neesențiale, justificate sau nejustificate), ele deveneau automat atitudine antinațională, antiromânească. Sigur că nu puteau fi acceptate ofense, diminuări gratuite - dar o dată cu acestea au fost condamnate atitudinile critice îndreptățite, observațiile critice impuse într-adevăr de realitate, care, dacă ar fi fost luate în seamă, ar fi ajutat la clarificarea unor situații confuze. Eliminînd critica e eliminat mijlocul de verificare și îndreptare, perpetuînd astfel (și agravînd, în timp) erorile care au grevat tocmai modernizarea țării. Apărut în momentul constituirii României moderne acest refuz al oricărui fel de critică atingînd realitățile naționale s-a eternizat, s-a fixat pe poziție esențială, componentă a ideii de națiune etc. Astăzi formula lui Maiorescu este acceptată de mulți ca efect al... repetiției, este afirmată de o majoritate fără a-i înțelege trista concluzie...

Maiorescu devenea cu *În contra direcției de azi...* dușmanul românismului, „cosmopolitul”, admiratorul străinilor etc. Acuzația de... cosmopolit devenise în epocă o acuzație majoră, era una din cele mai grave, era o adevărată blasfemie. Nimeni nu accepta public viziunea critică a lui Maiorescu. Nici măcar cei de la care te-ai aștepta să-l susțină, de pildă junimistul A. D. Xenopol. Istoricii literari au consemnat susținerea lui Maiorescu de către Eminescu. Aceasta în contextul în care împotriva animatorului Junimii ieșene reacționau ma-

joritatea colegilor din «*România jună*», vieneza societate a studenților români din care poetul făcea parte. Ostilitatea majorității membrilor societății se răsfrîngea și asupra lui Eminescu și Slavici, blamați ca susținători ai acestuia. Eminescu îl apăra pe Maiorescu de cosmopolitism susținînd că... cosmopolitismul nici nu era posibil. Fiecare individ lucrează într-un context anume, punîndu-se în felul acesta în slujbe oamenilor în mijlocul cărora activează: „Am susținut întotdeauna că ces-tiunea consmopolitismului e una ce nu există. Să nu fim inventivi în cestiuni a căror înțeles ar fi greu de definit pentru fiecare din noi. Poate că ar exista cosmopolitism — dacă el ar fi posibil. Dar el e imposibil. Individul care are într-adevăr dorința de-a lucra pentru societate nu poate lucra pentru o omenire care nu există decît în părțile ei concrete — în naționalități. Individul e osîndit prin timp și spațiu de-a lucra pentru acea singură parte căreia îl îi aparține. În zadar ar încerca chiar de-a lucra deodată pentru toată omenirea, el e legat prin lanțuri nedesfăcute de grupa de oameni în care s-a născut. Nimic nu e mai cosmopolit decît ma-tem[at]ica pură d. es., și cu toate astea omul de știință va fi silit să o scrie într-o limbă oarecare și prin acest mediu de comunicare ea devine întîi și 'ntîi proprietatea unui grup de oameni, a unei naționalități, și acea naționalitate privește pe omul de știință de al său ori cît teoriile lui ar putea să aparțină omenirii întregi. Cosmopolitismul e o simulațiune și nimic alta...” (*Din ședințele societății «România Jună». Naționali și cosmopoliti*) Dar articolul lui Eminescu rămîne... nepublicat.

Nici posteritatea n-a fost de acord cu teza lui Maiorescu. Oricum, nu întru totul. Fără să-i mai aducă acuzele brutale ale contemporanilor, cei care au urmat încearcă să... „pozitiveze” formula *forme fără fond*, să-i găsească părți... pozitive, să-i dezamorseze caracterul inițial. De fapt retorica naționalistă s-a perpetuat ca linie oficială și cine o contrazice devine și astăzi „dușman al românismului”. Or, Maiorescu constatare că naționalismul deschide o poartă de salvare pentru eșecuri, pentru jumătăți de măsură - punînd deasupra eticheta de produs românesc. Maiorescu sesizează riscul de a prezenta mediocrul ca excepțional numai pentru că este produs local și astfel îi satisface orgoliul cultivat de retorica naționalistă. (E ridicolă acea retorica și astăzi cînd de îndată ce apare pe plan internațional vreo personalitate, născută, formată, afirmată în cine știe ce spațiu cultural care n-are nimic în comun cu România se descoperă că personalitate respectivă are... rădăcini românești... Este activ încă acel naționalism etnic, după care... esența românismului se transmite inevitabil la descendenți...) După Maiorescu ceea ce este rău în altă parte este rău și la noi... Adevărul e că prin exercițiul său critic el repune în discuție o problemă veche: valori universale vs. valori locale. Există sau nu lucruri acceptate universal care pot fi superioare altora al căror merit principal e pînă la urmă acela că sînt realități locale?

În *În contra direcției de azi...* Maiorescu judecă producții culturale românești comparîndu-le cu reușitele universale și în felul acesta scotea în evidență lipsa de valoare a celor din urmă. Procedînd astfel el face o comparație între operele universal recunoscute și produse locale. E ușor de înțeles de ce parte înclină balanța. Întrebarea care se pune este dacă există o scară de valori unică, universală, sau aceasta trebuie adaptată la condițiile locale? Resurrecțiile naționale au susținut ultima variantă. O scară de valori ar putea să devină... locală dacă valorile se contextualizează, dacă actul aprecierii devine dependent de împrejurările în care este exercitat. Valorificările sînt făcute de grupuri de oameni numai pentru acel grup de oameni și ceea ce pentru un grup poate să pară valoros altuia îi apare ca lipsit de semnificație? Aceasta ar fi justificarea localismului, a parcelării judecăților de valoare după regiuni, după segmente sociale șamd. Maiorescu credea că esența naționalismului este caucionarea mediocrităților locale...

Victor DURNEA

C. Stere – orator politic

În pragul senectutii, în momentul când i s-a părut că fusese „debarcat” din comitetul de conducere al Partidului Național-Țărănesc, la a cărui formare (în opinia sa) își adusese o contribuție importantă, C. Stere s-a străduit să diferențieze trei „tipuri” umane – omul politic, publicistul și savantul – și să atribuie secundului o anume superioritate față de cel dintâi, justificată de o aparentă apropiere de „omul drept” din viziunea pretins platonice, dar în fond mai mult tolstoiană².

Totuși, nici acum el nu a putut trece peste faptul că „la urma urmei, gândirea, cuvântul ca exteriorizare a gândirii, precum și acțiunea, ca realizare a ei, sunt intim legate în complexul vieții omenești” și că „dezasocierea lor desăvârșită este cu neputință, fără o dezagregare a vieții sufletești...” Mai mult decât atât, a trebuit să recunoască fără rezerve că „acțiunea” necesită considerațiuni teoretice, discuțiuni doctrinare și propagandă de idei³, cu alte cuvinte, implică un demers publicistic, în accepția tradițională a termenului, adică în scris, prin intermediul presei, demers, ce-i drept, oarecum aparte, dat fiind că trebuia să fie atent supravegheat, autocenzurat, pentru a nu supăra pe vreun „confrate de arme” ori „un simplu tovarăș de călătorie”, sau pentru a nu provoca zadarnic pe adversari.⁴

În consecință, fără teamă de a greși, se poate afirma că, la C. Stere, publicistica scrisă⁵ a fost (și) o formă de manifestare a omului politic sau, într-o formă mai plastică, dacă nu mai justă, a fost o „ancilla” a acțiunii lui politice. Și raportul nu se schimbă dacă ea stătea sau nu sub semnul talentului, al darului de a scrie, dacă ea se salva într-o măsură mai mare sau mai mică de primejdia efemerității, ce o păste în genere.

Dar, paralel, mai există și o altă publicistică, cea verbală sau oratorică, în prezența unui auditoriu mai restrâns sau mai larg, demers care și el se află îndeobște în dependență de o mai bogată sau mai săracă înzestrare nativă. Iar acest demers, mai mult decât cel ținând de „Galaxia Gutenberg”, pare să dea mai rapid și mai convingător măsura succesului ori eșecului. Și de aceea, poate, precum a arătat încă din Antichitate același Platon în mai multe dintre dialogurile sale, este mai mult decât celălalt „cu două tăișuri”. Nu o dată el îl duce pe posesor la credința infailibilității sale ori la proclamarea unor false adevăruri sau la ocolirea celor conforme cu realitatea. Sofiștii au fost, la urma urmei, cu toții, oratori.

C. Stere a avut, de asemenea, darul vorbirii, talentul de orator. Nu mai puțin, dacă e să-l credem pe autorul romanului *În preajma revoluției*, liceanul Ion Răutu, în cadrul „cercurilor de auto-instrucție”, căuta să-și perfecționeze înzestrarea nativă, să-i adauge meșteșugul, recurgând la exerciții de retorică, pledând, rând pe rând, pentru și contra unei teze, încumetându-se apoi să țină cuvântări în adunări ale socialiştilor maturi, fiind felicitat de activiști cu experiență, ca „tovarășele” Undina și Fany, ori în acelea ale mai vechilor deportați siberieni.

Potențat de meșteșugul dobândit, talentul oratoric al lui C. Stere s-a nutrit apoi și dintr-o cultură generală (extinsă de la arta și literatura universală până la istoria națională și a lumii), dar și specială – sociologică, juridică –, o cultură mereu reîmprospătată prin lectura unor cărți noi, de prestigiu sigur în lumea științifică⁶.

Din păcate, însă, talentul oratoric al lui C. Stere a trebuit să se confrunte și cu un obstacol deloc neglijabil, constând în faptul că atât instrucția sa școlară, cât și cea de autodidact s-au făcut prin intermediul limbii ruse și că el a început să deprindă limba română literară târziu, când se apropia de vârsta pe care Dante o fixa ca „*mezzo del camin di nostre vita*”.

În 1911, într-un moment de tensionare a relațiilor dintre poporanistul C. Stere și fruntașii socialiști, N.D. Cocea, publicist și pamfletar de talie arghezieană, care pretindea că „preluase steagul roșu” din mâinile bătrânului C. Dobrogeanu-Gherea și ale expulzatului dr. Cristian Racovskii, îi creionează deputatului de Iași un portret ce debutează incendiar: „*Un ours mal léché*. Umflat și îmbufnat, grav și morocănos, ursuz și taciturn, subșefului democrației române îi tună și îi fulgeră în toate anotimpurile. Când pășește grav în incinta Camerei sau când se razimă, cu gra-

ția unui hipopotam, de banca ministerială, pe frunțile mereu senine ale deputaților noștri se lasă ca o umbră viziunea ținuturilor polare. Nimeni nu se aventurează să se apropie de dânsul. Solitar și sumbru, poporanistul de la Iași pare, în atmosfera caldă a tradiției noastre latine, un frigider masiv și ambulant.”⁷

Ideea era dusă mai departe de ziaristul P. Locusteanu, observator perspicace, care, încerca în 1913⁸ să exprime impresia pe care i-o făceau manifestările lui C. Stere, în toate domeniile. „D-l C. Stere – scrie el – este tocmai ca un vulcan ce nu poate să izbucnească. Un fond bogat de lavă clocotitoare este sufletul său, care zvâcnește înăbușit, într-o încăpere cu ziduri și bolți mai puternice decât forța lui de a izbucni [...] Ascultați-l pe d-l Stere când, ca orator parlamentar, încearcă să reverse căldura idealurilor sale în tonuri aspre și reci [...] Un sloi de gheață și un fond de lavă ce nu poate izbucni! Acesta-i domnul Stere: un vulcan într-un ghețar.”

Constantin Stere

Mai analitic va fi însă I.G. Duca, prieten și colaborator la „Viața românească” până în primăvara anului 1914. Acesta, evocând⁹ unul din discursurile lui C. Stere (cel din 15–16 decembrie 1915), observa: „De fapt, Stere nu era orator, aveai impresia că nu vorbește limba lui și, într-adevăr, se exprima greoi, căuta cuvintele, accentul lui era străin, gândea mai mult în rusește, ridica și scobora vocea cu o monotonie plicticoasă, când ridica vocea, striga prea tare, când o scobora, nu mai puteai distinge deloc cuvintele. Adesea era patetic fără rost sau voia să fie spiritual și ironic, dar spiritele-i erau lipsite de finețe, iar firiile sale chinute nu străpungeau ca săgeata, ci loveau ca varga. S-a zis despre el că era un urs care vrea să valseze, expresia e justă. Pe lângă aceasta, de cele mai multe ori era prolix și confuz, raționamentul lui era înecat într-un noian de cuvinte și de calificative inutile, iar ideile lui se pierdeau în digresiuni nesfârșite. Ascultându-l, suspinai după claritatea latină și totuși avea un cap care cugeta, era un om de idei, niciodată nu lua cuvântul ca să nu spună nimic. Pentru el era o datorie de conștiință să se înfățișeze Parlamentului numai cu rodul unor serioase și lungi meditațiuni.”

„Contrastul – mai observa viitorul prim-ministru – dintre valoarea reală a ceea ce voia să spună și greutatea lui de-a da gândirii expresiunea cea mai nimerită a făcut ca și cariera oratorică a lui Stere să treacă prin mari crize.” De aici și impresia, ivită la un moment dat, că „își compromisese reputația oratorică” și că „ajunsese și el să se urce la tribună cu o adevărată spaimă”.

Într-adevăr, dacă discursul de debut în Parlament al lui C. Stere (comparat în romanul *În preajma revoluției* cu un „myden speech”), rostit în decembrie 1901, în esență asupra „capitalului vagabond”, fusese remarcat de mulți, chiar dacă nu la modul în care îl va înfățișa mai târziu oratorul însuși¹⁰, în schimb, cele rostite în 1903 și în 1904 au fost vădit inferioare, mărginindu-se la a-i plăti o poliță lui Take Ionescu ori la a se apăra de învinuirea că în campania electorală (din 1904) folosisese mijloace „americane”, mult prea demagogice.

Acestora însă le-au urmat altele mai bune: așa a fost discursul (din 6 februarie 1908) pe marginea proiectului de înființare a Băncii Rurale – considerată drept un instrument important de trecere a unor relativ mari suprafețe de pământ în mâinile țăranimii – ori discursul referitor la reorganizarea Curții de Casație (19 februarie 1910) (aici valorificând, ca și în câteva articole mai vechi, cunoștințele sale juridice despre contenciosul administrativ) și mai ales discursul asupra proiectului legii de revizuire a Constituției (implicit în favoarea reformelor agrare și electorale) din 5 martie 1914, discurs întemeiat pe solidele cunoștințe ale profesorului de drept administrativ și constituțional al Universității din Iași, discurs precedat și secondat, de asemenea, de numeroase articole și studii semnate în revista „Viața românească” ori în oficiosele partidului liberal („Mișcarea” din Iași, „Viitorul” și „L'Indépendance roumaine”, din București), discurs repetat parțial în multe cuvântări rostite la ședințele „clubului liberal” ieșean și la întruniri electorale ori la adunările de întemeiere a Ligii reformelor. (Și repetiția aici are un rol important în atingerea scopului – profunza înrădăcinare a ideilor în opinia publică.)

La valoarea superioară a acestor discursuri parlamentare (de prezentare a unor Adrese de răspuns la Mesajul regal ori a unor proiecte de legi majore) a contribuit cu siguranță faptul că oratorul a avut sarcina de raportor, încredințată de forurile supreme ale partidului, fapt implicând, pe de o parte, o pregătire laborioasă, atentă și, pe de altă parte, un sprijin tacit, dar și manifestat prin aplauze ori prin secvențe vocale, din partea celorlalți deputați liberali, aflați mereu în majoritate copleșitoare.

Fără îndoială, însă, este perfect justă părerea lui I.G. Duca, după care discursul din 15 și 16 decembrie 1915, preparat și el de multe articole iscălite timp de peste un an în „Universul”, în „Viața românească” și în ziarul lui P.P. Carp „Moldova”, „va rămâne în anele parlamentarismului român un mare discurs [...] un splendid discurs [...] cel mai bun discurs al lui Stere, care, deși a vorbit în două ședințe consecutive mai multe ore de-a rândul, a menținut neîncetată atențiunea Camerei”.

„Argumentarea lui – arăta mai departe memorialistul – era atât de interesantă, era prezentată cu atâta logică, cu atâta bogăție de cunoștințe, cu atâta convingere, era spusă cu o emoțiune atât de adâncă, atât de sinceră, încât toată adunarea a fost impresionată și multe suflete au fost sincer mișcate.”

Cu aceste calități de elocvență parlamentară, discursul lui C. Stere, ca și cel al lui P.P. Carp, și mai strălucitor¹¹, nu au avut totuși niciun efect asupra auditoriului din interiorul Camerei și cu atât mai puțin asupra publicului mare. Credința majorității acestui public mare a rămas nestrămutată, anume că România trebuie să intre în război de partea Antantei, împotriva Puterilor Centrale, în nădejdea că Transilvania și Bucovina se vor putea reuni cu România.

Este ceea ce a avut consecințe majore în manifestările ulterioare ale omului politic C. Stere. Izolat de foștii săi colegi de partid, față de care ia atitudini tot mai polemice, refractar neconținut la argumentele preopinienților, lovit de cecitate în fața înclinării raportului de forțe dintre cele două tabere¹², profesorul ieșean și-a părăsit catedra, rămânând în Bucureștiul ocupat de Puterile Centrale, comițând apoi fapte din care unele vor constitui pricină de trimitere în fața Curții Marțiale.

Consecințele amintite mai sus au venit ceva mai târziu, după încheierea războiului mondial, C. Stere având parte mai întâi de o încununare a acelorași fapte, încunu-

nare reflectată și în două discursuri – unul rostit în Sfatul Țării (la 27 martie 1918) și altul ținut în noul Parlament, „al lui Marghiloman” (la 13 iunie 1918).

Cel dintâi discurs a fost o pledoarie înflăcărată în favoarea Unirii Basarabiei cu România, cu o respingere la fel de pasionată a eventualelor reacții antiunioniste ale ru-sofonilor. În economia evenimentului, discursul lui C. Stere a avut desigur un rol, însă nu până acolo încât să justifice afirmația de mai târziu a oratorului că, fără el, Actul Unirii nu s-ar fi votat.

Pentru moment, nu este însă inutil a semnala faptul că discursul respectiv relevă și unele derapaje curioase ale oratorului.

Întrigă astfel o serie de fraze care pun sub semnul întrebării concepțiile profunde și intențiile ultime ale lui C. Stere, în speță, dacă el nu cumva este mai mult sau mai puțin câștigat de ideea revoluției bolșevice.

Chiar dacă ținem cont de mărturisirea pe care i-a făcut-o lui Alexandru Marghiloman la sosirea acestuia în Chișinău (consemnată de prim-ministru în „notele sale politice”¹³), mărturisire conform căreia C. Stere, în numeroasele sale cuvântări, „[trebuise] să fac[ă] pe nebunul cu nebunii și pentru unii revoluționari să [se] [arate] mai aprins ca ei”, urmând ca altădată „să-i punem la același nivel cu restul țării”¹⁴, totuși se ridică întrebarea: aveau vreun rost afirmațiile lui Stere cum că „strălucirea libertății [...] ați cucerit-o prin sângele dumneavoastră”¹⁵ ori că „Revoluția ne-a adus aici și tot noi vom face revoluția pentru interesele neamului românesc [...] Ați aprins aici o făclie, care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămânând un popor care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală. [...] Dumneavoastră trebuie să duceți făclia și dincolo, pentru dărâmarea [tiraniei] și a nedreptăților, ca să fiți apărătorii întregului neam românesc în cea mai grea clipă a istoriei sale”. Sau: „Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran, drepturile revoluției pentru [toți]¹⁶ românii.”

Lăsând la o parte obișnuita „captatio benevolentiae” (dusă aici peste marginile trebuitoare), frazele citate fixează un obiectiv, anume „exportarea” revoluției peste Prut. (Dar rămâne o enigmă dacă vorbitorul credea cu adevărat posibilă această exportare.)

Cert este că trei zile mai târziu el accepta să apară în balconul reședinței regale din Iași, lângă Regele Ferdinand (exponentul „tiraniei”), și să fie decorat de către acesta¹⁷.

De altă factură este discursul rostit în 13 iunie 1918, în Camera României, în cadrul discuției Adresei de răspuns la Mesajul regal, întrucât vorbitorul avea puțină de face o retrospectivă asupra politicii românești din perioada 1916–1918, precum și una prospectivă, privind legile pe care Parlamentul trebuia să le voteze în sesiunea deschisă atunci.

C. Stere pornește de la precedentă sa luare de cuvânt în Adunarea deputaților, din decembrie 1915, recurgând la exagerări neobișnuite în această incintă. Cuvântarea sa ar fi stârnit atunci „o furtună”, întrucât „în sentimentul majorității exaltate de atunci, cuprinde numai erezii îndrăznețe, care justificau toate violențele și toate invectivele împotriva vorbitorului”, majoritatea atunci îl „sfâșia, fiindcă [îi spunea] adevărul”¹⁸, iar „acum iarăși [vrea să-l sfâșie], ca să [se dosească] de răspundere”. (De dragul simetriei, C. Stere face abstracție de faptul că de data aceasta vorbește unui auditoriu majoritar conservator, germanofil. Intrigă însă și că această majoritate nu se simte ofensată de învinuirile ce i se aduc!)

Respingând apoi acuzația formulată de A.C. Cuza, potrivit căreia a susținut în campania electorală că „a făcut Unirea cu Basarabia” sau că „a fost autorul Unirii”, justifică pe larg o altă afirmație, anume că „trecutul său este o cheazășie pentru Basarabia”¹⁹, enumerând din nou toate „faptele” sale, începând cu anii petrecuți în închisoare și în Siberia²⁰ și cu înființarea primului ziar românesc la Chișinău și terminând cu atitudinea sa „față de războiul nenorocit și zadarnic” și cu toate „prorociile” („făcute în pustiu”). Rezumând luările sale de atitudine din perioada neutralității, afirmă că el și ceilalți germanofili „[au] căutat să păstr[eze] acolo [în Basarabia] intactă credința că noi nici atunci nu o uităm și nu o părăsim pradă țarismului”.

Totul este întărit de repetarea rechizitoriului făcut „celorlalți” („războinicilor”, guvernului Brătianu-Take Ionescu), rechizitoriu ce ținuse prima pagină a ziarului „Lumina” luni la rând. Lăsând apoi la o parte săgețile aruncate „justițiarilor” din adunare (apăruți „post factum”), e de reținut poziția puțin cam echivocă în așa-numita chestiune a „răspunderilor” (a aducerii în fața justiției a „vinovaților” (acțiunea deja începută prin arestarea câtorva dintre miniștrii guvernului Ion I.C. Brătianu –Take Ionescu). În fond, C. Stere afirmă două idei opuse, anume că, din punct de vedere juridic, nu există „răspundere politică”, altfel spus, că deciziile politice nu atrag după sine răspundere penală a celor care le-au luat, și că „toți suntem răspunzători” pentru o decizie politică, așa cum a fost intrarea în război a României²¹.

E de semnalat și diferența față de cele afirmate în discursul din 27 martie, de data aceasta vorbitorul combătând, mai întâi, inflexiunile socialist-revoluționare, bolșevice chiar, detectabile în cuvântările unor vorbitori contra „oligarhiilor”, amintind că acestea au făcut să progreseze statul român în ultima jumătate de secol. Remarca era destinată, pare-se, să mărginească incriminarea la Ion I.C. Brătianu și la Take Ionescu, singurii vinovați de „regimul șefului unic, înconjurat de oameni de casă”, regim ce ar fi caracterizat doar ultimul ciclu legislativ.

În partea a doua a discursului, vorbitorul pledează

pentru efectuarea celor două reforme menționate în Mesajul regal – reforma agrară și reforma electorală, în condițiile în care prim-ministrul Al. Marghiloman dezvăluise chiar de la tribuna Camerei că are în vedere să instituie anumite mărginiri: Pledoaria se încheie într-un registru de-a binelea stângist, C. Stere întrebând astfel retoric, dar nu fără o vădită și deloc neglijabilă amenințare: „Basarabeni cari au luptat împotriva tuturor privilegiilor și stăpânirii claselor de sus, credeți d-voastre că ei au înțeles să-și dea soarta pe mâna claselor privilegiate din România?”

Dacă în acest discurs C. Stere acuza pe alții și își proclama sus și tare propriile sale merite, în următorul pe care îl rostește de la tribuna Camerei, în martie 1921, în cadrul discuțiilor pentru validarea alegerilor din județul Soroca22, el va trebui, să-și apere propria sa cauză. Și o va face într-o manieră de mare avocat, care are de făcut față unor acuzatori de prestigiu – Take Ionescu, N. Iorga, A.C. Cuza, prim-ministrul Alexandru Averescu, Gr. N. Filipescu, G. Gh. Mârzescu, dar și altora, fără un talent deosebit, dar cu mult bun simț și cu o pregătire deloc neglijabilă – M. D. Berlescu (fost director al oficiosului liberal „Viitorul”, preotul ardelean Vasile Lucaciu (luptător alături de Octavian Goga pentru intrarea în război de partea Antantei), basarabeanul D. Bogos, dr. Gh. Papagoga [Popa Goga?]. Fără îndoială, au fost și discursuri în sprijinul său alesului județului Soroca – al lui N. Lupu, al lui Ion Mihalache, al lui Pan Halippa, parțial al lui Ion Inculeț ori al lui Iuliu Maniu etc. Și a mai fost o luptă teribilă prin care, partizanii lui Stere (N. Lupu, îndeosebi, dar și Pan Halippa, fostul liberal V. Sassu, unii deputați socialiști, precum N.D. Cocea, Gh. Cristescu, Al. Filipescu ș.a.) au recurs la vociferări ori la întreruperi, întru lăudarea alesului de la Soroca sau întru subminarea celor ce vorbesc împotriva lui.

Dar ședințele în care s-a dezbătut „cazul” au fost printre cele mai ciudate din istoria Adunării deputaților. Hotărârea de a valida alegerea de la Soroca (mai exact de a nu se lua în considerație contestația introdusă de zece deputați) a fost luată înainte de a se începe dezbaterile. Partidul ce era la guvernare, Partidul Poporului, era mai puțin interesat de rezultat. (Cu toate că doi reprezentanți ai săi, însuși prim-ministrul Al. Averescu și D. Bogos, au luat cuvântul pentru invalidare. Președintele Adunării, Duiliu Zamfirescu, averescan și el, dar implicat în chestiunea Băncii Generale, a manifestat o atitudine mai mult decât binevoitoare față de vorbitor²³. Lui și, probabil, prim-ministrului Averescu i se datorează faptul că alesul județului Soroca a putut vorbi, fapt neobișnuit, în trei ședințe!) La vot însă deputații Partidului Poporului nu au participat. Nu au participat nici deputații liberali (relativ puțini), partid față de care C. Stere se manifesta ca adversar ireductibil. Iar „Federația Unită”, din care făceau parte formațiunile politice conduse de N. Iorga, Iuliu Maniu, A.C. Cuza, Ion Mihalache, N. Lupu, Partidul Tărănesc din Basarabia ș.a., a votat pentru validare, deși unii lideri au etichetat fără dubiu comportamentul lui C. Stere drept „colaboraționism” sau trădare de patrie.

Prin urmare, rezultatul scrutinului privind validarea alegerii din județul Soroca²⁴ nu a depins de prestațiile oratorice în sine, a lui C. Stere și ale adversarilor săi.

Negreșit, cum am mai spus, discursul lui C. Stere a fost un tur de forță, fie și pentru că atâtea altele i-au fost împotrivă. Din păcate, însă, și în acest caz este valabil ceea ce spusesese P.P. Carp relativ la talentul oratoric (și ce va spune însuși C. Stere, în aceeași incintă peste câteva luni vorbind despre felul cum ministrul de Finanțe Nicolae Titulescu și-a apărât un proiect de lege). Talentul, abilitatea de a recurge la mijloace de a emoționa auditoriul, melodramatice etc., nu schimbă nimic în încadrarea faptelor sale (contrare legilor în vigoare și moralei), lucru agravat de nerecunoașterea niciuneia dintre învinuirile întemelteate ce i s-au adus – părăsirea rândurilor armatei în care avusesese gradul de colonel²⁵), rămânerea în teritoriul ocupat (motivată de frica de poliția rusească²⁶ ori de chestiuni familiale, de neatinse pentru publicul larg), scoaterea ziarului „Lumina”, atât de potrivit scopurilor ocupanților, încât aceștia l-au aruncat luni la rând peste linia frontului, pentru a demobiliza sufletește pe ostașii români²⁷. (Pentru această

faptă a inventat motive rizibile, anume, mai întâi, că „viața sufletească a unui popor nu poate fi oprită”²⁸, că a vrut să transmită guvernului de la Iași informații corecte despre ce se întâmplă în Rusia și să atragă atenția asupra pericolului ca Basarabia „să trăiască revoluția rusească”, pricină a unei legături sufletești care apoi „nu ar mai fi putut desfăcută”). A exagerat în mod nepermis efectele altora, și-a arogat merite cu mult mai mari decât cele reale (firește, diminuându-le pe ale altora). Totul a culminat în teza „martiriului Basarabiei, uitată de patria mamă”²⁹ și în cerința, mereu repetată, ca „marii și micii oameni politici români [...] să-și pună cenușa în cap”.

În același timp, cel ce-și va publica discursul sub titlul *Un caz de conștiință* nu are nicio mustrare de conștiință pentru ceea ce făcuse. Nici acum, nici mai târziu, deși cunoștea luările de atitudine ale Franței și Angliei față de o pace separată a României, extrem de dure la început (fiindcă nu putea fi admis un caz deosebit de al Belgiei ori al Serbiei), fostul „germanofil” nu a dat vreun semn că ar fi conștientizat pericolul în care faptele sale din București aruncau țara: anularea de către victorioasa Antantă a clauzelor tratatului din 1916 și, concomitent, nerecunoașterea actului de la 27 martie 1918 (încheiat sub oblăduirea celor ce impuseseră Pacea de București), așa cum nici cele două Tratatate de la Brest Litovsk nu vor fi recunoscute³⁰.

Când este întrebat dacă a prezentat un memoriu la Viena și Berlin, C. Stere trece peste întrebare ca și cum nu ar fi auzit-o.

Și explicațiile pentru sumele care apar în registre ca fiind încasate de ziarul „Lumina” de la „Politische Abteilung” sunt trase de păr. (Ele ar fi fost prețul hârtiei rechiziționate de ocupanți pentru ziarul „Bukarester Tageblatt”.)

Rizibilă, în sfârșit, este și apărarea în cazul funcționării sale în continuare în consiliul Băncii Generale (germană), bancă ce emisea bancnote în valoare de multe miliarde, destinate circulației pe teritoriul ocupat! (Spre deosebire de fostul poporanist, junimistul Th. Rosetti demisionase imediat.)

Stere consumă apoi mult spațiu și timp pentru a demonstra că, de-a lungul istoriei, au fost opțiuni contrare la români (moții lui Avram Iancu luptând pentru „drăguțul de împărat”, iar Nicolae Bălcescu încercând să-l împace cu L. Kossuth)³¹, precum și că unii revoluționari au ajuns politicieni importanți (Andrassy în Imperiul Habsburgic, Pilsudski în Polonia renăscută, Lenin în Rusia etc.)

Multe „inexactități” proferează vorbitorul și mai departe: de pildă, în motivarea prezenței sale la ceremonia de pe iahtul Țarului Nicolae II (iulie 1914), în afirmația că Pan. Halippa „ar fi ajuns invalid din cauza atâtor închisori suferite ca director și redactor al ziarelor românești” ori în învinuirea de „necavalerism” adusă lui Ion I.C. Brătianu (fiindcă i-ar fi dezmințit afirmațiile din articolul *Pro domo* „în lipsă”³²).

Deși recunoaște că a comis o „greșeală de calcul” (neluând în seamă intrarea Statelor Unite în război, greșeală totuși, „reparabilă [...] dacă s-ar fi urmărit cu băgare de seamă cursul evenimentelor”[?]), vorbitorul își apără în continuare „ideile”, fie punându-le într-o lumină favorabilă (opțiunea sa germanofilă se baza pe consecvența sa inebrianabilă), fie negându-le (nu ar fi cerut abdicarea Regelui Ferdinand³³ și nici demisia guvernului de la Iași).

Destule inexactități conține și prezentarea relațiilor sale cu justiția militară în 1919. El nu pomeniște niciun cuvânt despre „procesul ziaristilor” și nu se pronunță asupra vinovăției sau nevinovăției lor, implicat dacă verdictul (condamnarea a cinci dintre inculpați – I. Slavici, D. Teodorescu, Tudor Arghezi, D. Karnabatt și S. Grossmann) a fost just sau nu. Și judecătorii acelor Curți Marțiale sunt prezentați ca niște simple unelte, ca niște incompetenți, dacă nu chiar ca „ramoliți Moș Teacă”.

Oricum, atitudinea afișată ține de aceeași retorică a impresionării auditoriului cu orice preț: atitudinea sa față de Curtea Marțială n-a fost, în realitate, așa de „eroică” („acceptarea eșafodului”), ci, precum au relevat peste câțiva ani amintirile unor cunoscuți³⁴, s-a mărginit la dorința de a se salva, el solicitând multor cunoscuți (inclusiv acelorși liberali pe care îi ponegrise înainte și pe care îi va ponegri în continuare) un salvator pașaport pentru Elveția.

În discursul său, C. Stere nu omite să abordeze registrul sentimentalo-melodramatic, amintind că „este tată de familie, că are doi băieți mari, cari au intrat în oștire fără să aștepte vârsta legiuită și aveau și ei dreptul să audă cuvântul de apărare al tatălui lor”³⁵), apoi susținând că „este mândru că a avut tăria sufletească de a se expune batjocurii și urii [...] fiindcă prin el vorbeau generațiile stinse în robie și nemângâiere, memoria fraților de luptă pieriți în furci și în ocnele uitate ale Siberiei”³⁶, aici evocând pe frațele mai mic „al cărui mormânt fără cruce nici astăzi nu se știe unde se află”³⁷. În acest context, C. Stere afirmă că „prin jertfa adusă”[?], „el [și-a] ispășit toate păcatele [sale] omeneshti”³⁸ și că poate să aducă pe sicriul acesta tănuuit o cunună, în Basarabia eliberată de jug”.

Negarea fățișă a unor fapte, minimalizarea altora este completată de o „zgomotoasă” incriminare a preopinienților, care, ei, îi „aduc acuzații fantastice”, manipulează citatele, le falsifică, le trunchiază.

Admițând în cele de urmă că „omul politic trebuie să aibă o sancțiune”, el o respinge pe aceea pusă în discuție de un adversar, Take Ionescu, a cărui autoritate morală o pune sub semnul îndoielii, nu reacționează când un ascultător vorbește de sancțiunea dată de neamul întreg”, respinge și pe aceea, eventuală, a Curții Marțiale (care nu a dus la capăt acțiunea pornită împotriva sa). „Adevărata

sanctiune pentru atitudinea sa politică” – spune mai departe C. Stere – a și fost dată prin alegerea sa în unanimitate ca președinte al Sfatului Țării”, precum și prin alegerea sa ca deputat în două rânduri, la Cetatea Albă și la Soroca, alegeri în perfectă cunoștință de cauză (toți votanții știau de faptele lui C. Stere, inclusiv de cele, reale, pe care el le neagă cu înverșunare ori le înfățișează în cu totul alte haine!)

Conchizând acum, discursul sau discursurile (au fost trei) rostite cu ocazia validării alegerilor din județul Soroca au dovedit, pe de o parte, voința lui C. Stere de a reveni în prim-planul vieții politice³⁹, fără să-și recunoască multiplele vini acumulate în ani 1914–1918, augmentându-și peste măsură meritele, folosind toate strategemele oferite de sofști și de retorica avocătească. Și va pune în evidență ce „teme” vor fi în continuare mai productive pentru el. Cea dintâi este negarea „cazului Stere” în sine, care devine „al Basarabiei”, iar cea de-a doua este augmentarea până la extrem a „martiriului Basarabiei” (cu obligăția oamenilor politici de „a-și pune cenușă în cap”), dusă mai departe la o „singularizare” a provinciei dintre Prut și Nistru, pe baza căreia se putea cere o autonomie (al cărei conținut putea fi cu timpul „îmbogățit”).

Așa cum am arătat, verdictul dezbaterilor fiind stabilit dinainte, miza lor a fost mai curând simbolică. Pentru C. Stere, ea a constat mai ales în impresie puternică asupra unei părți din public. Dar a fost și un preț pe care a trebuit să-l plătească, preț a cărui mărime va deveni evidentă abia în anii ce au urmat.

Nu întâmplător el a trebuit să revină mereu și mereu la pledoaria sa, la ceea ce va numi „cazul Stere”.

Așa a fost în decembrie 1922, în urma interpelării lui N. Iorga privitoare la situația de la Universitatea din Iași⁴⁰. În ședința respectivă, pentru a documenta motivul neintegrării lui C. Stere la catedră, în afară de faptul că el absentase „fără arătare de motiv” și fără aprobarea forurilor superioare o lungă perioadă de timp (august 1916 – mai 1920 și în continuare), savantul istoric dăduse citire memoriului prezentat de fostul rector ieșean în aprilie 1917 la Viena și la Berlin, așa cum era păstrat la Biblioteca Academiei Române.

Cum s-a văzut, și în cursul dezbaterilor din 1921 alesului județului Soroca i s-a pus o întrebare referitoare la memoriul în cauză, la care el pur și simplu nu a vrut să răspundă. Acum el pretinde că nu era un act original, ci un fel de interviu măsluit de ziariști străinii. (Dar el nu neagă că a fost în aprilie 1917 la Berlin și la Viena. Or, P. P. Carp nu a vrut să meargă acolo, iar lui Alexandru Marghiloman nu i s-a permis, deși va fi „alesul” ocupanților.) Fragmente din memoriu vor fi publicate peste doi ani, în ianuarie 1924, și de Const. Diamandy, fostul ambasador al României la Petrograd. Și se pare că era un exemplar păstrat și la Ministerul de Externe. Un altul va fi publicat de Ion Rusu Abrudeanu în volumul *Păcatele ardelenilor față de sufletul Vechiului Regat* [1930].Tipăritura fusese obținută de la profesorul universitar și omul politic bucovinean Ion Nistor și purta apostila lui Alexandru Vaida Voevod, care consenma că documentul fusese tipărit de el (după ce fusese corijat de von dem Bussche, fostul ambasador german de la București) în 100 de exemplare și că fusese predat cătorva personalități. (Toate aceste se regăsesc relatate și în memoriile lui Vaida Voevod scrise după Al Doilea Război Mondial în închisoare.)

Fără doar și poate, așadar, C. Stere este autorul memoriului. Ori, cel care va clama în orice ocazie că are curajul celor scrise de el și simțul răspunderii, neagă cu încăpățănare că a scris memoriul și că l-a prezentat autorităților de la Berlin și Viena, adică fapte pe care le cunoșteau mai toți oamenii politici rămași la București: Titu Maiorescu (vezi și memoriile sale), P.P. Carp (memoriul a fost pricina distanțării sale de fostul liberal ieșean), Al. Marghiloman, C. C. Arion, Virgil Arion, Lupu Kostaki, Al. Tzigara-Samurcaș (cel ce preluase resortul poliției bucureștene sub ocupație), Victor Beldiman (fiul lui Al. Beldiman, fostul ambasador la Berlin, este cel care a tradus memoriul în germană), Sabina Cantacuzino, sora lui Ion I.C. Brătianu, și Pia Alimăneștianu, altă soră a prim-ministrului menționat, „dama voalată”, cum o numește C. Stere, și autoarea unor memorii din vremea ocupației, ș. a.

Mai puțin succes are C. Stere în respingerea altei acuzații, și aceasta formulată în ședințele din 1921, anume că a cerut detronarea Regelui Ferdinand. De data aceasta întrebarea îi este pusă direct și precis de Leonte Moldovanu, care, după un răspuns evaziv, îl somează pe C. Stere să răspundă, fără echivoc, dacă a cerut detronarea Regelui în cursul întâlnirii bucureștenilor cu colonelul Resel, trimis al generalului Averescu. Cum unora dintre participanții la acea întâlnire li se putea cere să depună mărturie, C. Stere a trebuit să admită că a spus că „dacă pentru salvarea României e nevoie să se facă o jertfă, ea va fi făcută” (!) (Evident, nu a precizat în ce calitate lua el acest angajament, care privea altă persoană.)

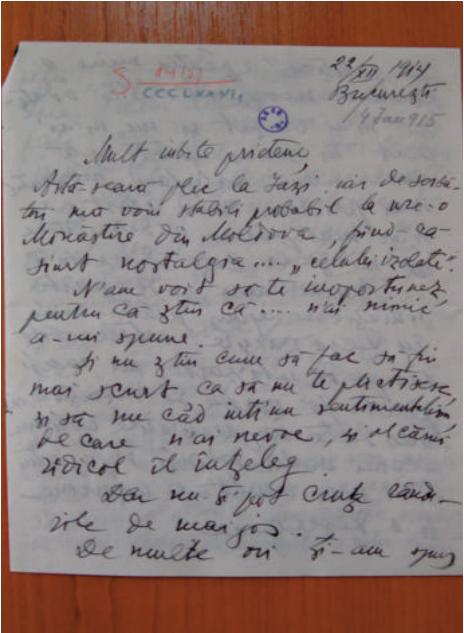
C. Stere va mai reveni, în iunie 1924, în „congresul provincial” al Partidului Țărănesc din Basarabia, când trebuia să se voteze fuziunea cu Partidul Național din Transilvania, cu o largă expunere a „cazului Stere”, al cărei scop nu putea fi altul decât să înlăture eventualele reticențe ale ardelenilor. (Cum fuziunea a eșuat atunci, „explicațiile” au fost inutile.)

De reținut e faptul că vorbitorul completează acum teza susținută în 1921, a „sanctiunii date omului politic” prin alegerea lui ca președinte al Sfatului Țării și ca deputat, prin o alta până atunci ivită de câteva ori, dar într-o formă neelaborată. Stere declară acum că „a avut o atitudine revoluționară [...] într-un grozav moment al istoriei

noastre naționale, o atitudine care nu poate fi mistuită ușor de cei crescuți în respectul tuturor formelor convenționale ale vieții noastre publice”, o atitudine pe care basarabenii o pot „accepta ca de la sine înțeleasă” „căci [au] crescut în tradițiunea intelectualilor ruși, [au] trăit în acea atmosferă morală, în care țarul și guvernul lui erau considerați ca cei mai mari dușmani ai poporului și chiar ai omenirii întregi, și în care nicio tranzacțiune cu ei nu putea fi iertată” și în care „defetismul era glorificat”.

C. Stere comite aici erori vădite, considerând că „atitudinea revoluționară” și „defetismul” sunt valori superioare oricând și peste tot, mai ales în afara Rusiei de dinaintea războiului mondial. (Lăsăm deoparte afirmația potrivit căreia „basarabenii” – inclusiv țăranii care nu știau să citească – au trăit în „tradiția intelectualilor ruși”!)

Pe erorile respective se clădește declarația lui C. Stere prin care nu face decât să-și justifice încă o dată faptele din timpul războiului. „Ca basarabean și vechi revoluționar, spune el acum, eu sunt mândru de atitudinea mea și am credința că am dat expresiune sentimentelor Basarabiei întregi față de situația monstruoasă pentru noi cu Rusia țaristă, că am reprezentat singur în Regatul [Vechi] aspirațiunile poporului basarabean în acea clipă tragică⁴¹.”

Deși ridică în slăvi „atitudinea revoluționară” și „defetismul” (mentalități atribuite rușilor), C. Stere propovăduiește apoi „comprehensiunea” reciprocă dintre ardeleni, basarabeni și regățeni, dar în final revine totuși la învinuirea celorlalți, „patrioții de peste Prut”, „care prin alianța cu țarul ne-au dat părăsirii și uitării, jignesc sentimentele Basarabiei întregi” și care „trebuie odată să înțeleagă [...] că nu pot avea Basarabia fără basarabeni”, așa cum sunt, „revoluționari”, „defețiști”, „crescuți în tradiția intelectualilor ruși”, fără vreun efort de a se schimba, de a se apropia de mentalitatea celorlalți români.

Cu un orgoliu imens, netemperat câtuși de puțin de controlul rațiunii, C. Stere continuă: „M-am ridicat singur împotriva unui popor întreg până la sfârșit și [nu] am plecat capul. Și jertfa n-a fost zadarnică.” [subl. n.] După care vine concluzia imperativă: „Astăzi însă a venit momentul să spunem: NU EXISTĂ «CAZUL STERE», ESTE NUMAI «CAZUL» BASARABIEI MARTIRE și în fața lui Stere, și în fața Basarabiei martire, în ziua triumfului idealului național, trebuie să vă puneți cenușă în cap și să dați asigurare viitorului, că vor fi înmormântate toate păcatele ori ispășiți uitarea și abandonarea în care am fost lăsați în oropsirea seculară, noi și țara noastră, Basarabia.” [subl. n.]

Evident, atât transferul de la învinuirea unui individ la aceea a unei provincii, cât și „punerea cenușii în cap” (de către „ceilalți”) și „asigurarea înmormântării tuturor păcatelor” („uitarea și abandonarea” a celor aduși în fața justiției în 1919) nu constituiau o premisă pentru „comprehensiunea” și pentru apropierea „mentalităților” regionale, ci dimpotrivă.

Pe această linie va merge încă mai departe C. Stere în 1930, în seria de articole publicate în „Adevărul” sub titlul Documentări și lămuriri politice... Nu aducea vreun element nou, dar argumentarea era mai strânsă și forma mai elaborată. În consecință, în conjunctura în care a fost publicat (a Restaurației) textul a fost apreciat de mulți, dar efectul său în plan politic a fost nul.

După „validarea” din martie 1921, intențiile lui C. Stere se vădesc de îndată. În lunile următoare, el ia cuvântul la discutarea a nu mai puțin de trei proiecte de legi – vânzarea petrolului, impozitul progresiv pe venit (aici, caz neobișnuit, de trei ori!) și reforma agrară –, ceea ce nu se întâmplase nici în cele mai bune zile ale sale.

Prima cuvântare (în care vorbitorul amintește discursul său din 1901, despre „capitalul vagabond”) rezumă practic o carte a unui francez despre problema petrolului în lumea postbelică, pentru ca apoi să propună, în locul soluției preconizate de proiectul de lege (o societate de sine stătătoare, formată din posesorii terenurilor, din cei ce lucrau efectiv la extracția și rafinarea țițeiului, din cei ce îl comercializau), „monopolul de stat” în vânzarea produselor petroliere (precum era în vânzarea sării, a tutunului, a alcoolului). Evident, proiectul susținut de guvern a avut voturile necesare pentru a deveni lege. (Nu știm însă câtă vreme a funcționat.)

Mai interesant este al doilea discurs al lui Stere. Negreșit, chiar având în vedere calendarul încărcat al Parlamentului, multe proiecte de legi în discuție, acesta vine nu mult după precedentul, ceea ce vădea, cum am spus, dorința arzătoare a deputatului de Soroca de a se ilustra, de a-și expune vederile și nu numai. Un motiv în plus a fost faptul că proiectul de lege era elaborat pe baza unui studiu detaliat al legislației altor state (Franța, Anglia) și prezentat cu mult talent oratoric de ministrul de Finanțe, Nicolae Titulescu. În conformitate cu programul Partidului Poporului, la guvernare atunci, proiectul de lege urmărea să augmenteze impozitele celor bogați. (În aceeași sesiune se va discuta și despre impozitarea specială a celor îmbogățiți de război.) Luând cuvântul asupra proiectului, C. Stere îi va reproșa ministrului „atitudinea anticapitalistă”, motivând că ar fi fost preferabil ca ea să se coreleze cu un program „anticapitalist”, pus „sub un steag socialist sau chiar comunist” (caz în care mărturisește că el însuși s-ar putea așeza sub faldurile lui). Mai departe, vorbitorul se străduiește să demonstreze că eforturile ministrului de a aduce corecturi sistemului capitalist sunt zadarnice, totul – se înțelege – trebuind să fie transformat din temelii. Și aici, pe de o parte, el încearcă să dovedească nici mai mult, nici mai puțin că ministrul (de un an în funcție) „nu se pricepe”, nu cunoaște situația financiară reală a statului, nu are știre de fiecare împrumut efectuat și de fiecare datorie contractată de la începutul războiului mondial și, pe de altă parte, vrea să demonstreze că, de fapt, gestiunea finanțelor românești nici nu poate fi decât extrem de proastă, ca și în toate celelalte resorturi, cauza ultimă fiind sistemul politic, nedemocratic, încălcarea Constituției, lipsa sufragiului universal etc. Vorbitorul intra astfel într-o „discuție generală”, ce nu-și avea loc aici, fapt pentru care lungeste discursul peste limitele permise. Va solicita o prelungire, ce i se va acorda cu generozitate, în ciuda protestelor opoziției. În noul răgaz avansează o critică mai curând meschină a proiectului (care nu ar fi ținut cont practic de inflația din ultimele două decenii), pentru ca apoi să-i releve „agravarea scărilor din legea franceză”, cu alte cuvinte, că ar fi obligat pe contribuabilii români să plătească mai mult decât cei francezi (lucru evident greu de controlat).

Cu siguranță, pe multe porțiuni discursul lui C. Stere releva o documentare deosebită, mai ales cât privește legislația franceză, însă pornirea pătimașă contra ministrului i-a diminuat efectul. (Proiectul, de altfel, a fost adoptat de Adunarea deputaților, fără amendamente.)

În sfârșit, intervenția referitoare la al treilea proiect, asupra legii agrare, este revelatoare din alt punct de vedere. În speță, e vorba de o schimbare a concepției lui C. Stere asupra chestiunii agrare în raport cu aceea din perioada antebelică. Cu bune argumente (pentru a nu se repeta greselile trecutului, precum în cazul reformei din 1864), el militează acum pentru o proprietate de stat asupra pământului arabil și o folosirea a lui de către țăranime în funcție de brațele de muncă disponibile (fără muncă salariată). Desigur, el neglijează multe aspecte, lasă deoparte o seamă de dificultăți (precum dorința adâncă a țăranului de a fi „proprietar”) și de probleme juridice, pentru simplul motiv că respectiva concepție, în totalitate sau doar parțial, concretizată în amendamente, nu ar fi fost primită la discuții.

Odată cu acest discurs, C. Stere va părăsi un timp tribuna parlamentară. De fapt, în prima parte anului 1922 au loc alegerile pentru Constituantă. Ales din nou deputat pe listele țăraniste, el se consacră redactării unui anteproiect de Constituție, din care publică fragmente consistente în noua „Viață românească”. Firește, speranța sa era ca textul să fie pus în dezbaterrea Constituantei, speranță nerealistă de vreme ce partidul liberal, la guvernare și cu majoritate în Constituantă, venea cu propriul său proiect.

C. Stere nu a avut nici satisfacția de a prezenta în dezbateri câteva amendamente: Partidul Țărănesc a decis ca aleșii lui să boicoteze sesiunea parlamentară. Constituția liberală a fost, prin urmare, votată cu majoritate de voturi.

Munca lui Stere nu a fost totuși cu totul zadarnică. În noua sesiune parlamentară, el a luat cuvântul la discuția Adresei de răspuns la Mesajul Regal (în 21 noiembrie 1923) și, pretextând că proiectele de legi ce urmau a fi discutate aveau la baza lor noua Constituție, procedează la o analiză atentă a acesteia. Dar, la stratagema sa, și Partidul Liberal răspunde cu o stratagemă, deputații săi părăsind sala. Rolul de preopinent al lui C. Stere îl ia un singur deputat, fostul său coleg liberal Leonte Moldovanu, acum membru al altui partid.

Negreșit, multe din observațiile lui C. Stere pe marginea noii Constituții sunt juste și poate că proiectul său, dacă ar fi fost discutat și adoptat, ar fi fost mai bun de cât cel liberal. Cert este că lucrările de specialitate ce analizează funcționarea Constituției liberale din 1923 pe toată durata de aplicare (până în 1938, când este abrogată) subliniază multe merite ale ei, în orice caz, mult mai multe decât îi recunoștea C. Stere.

Deputatul național-țăranist a mai intervenit, după o nouă lungă absență, în 24 martie 1926, la discutarea unui articol din legea asupra reformei electorale. Era vorba, în special de acordarea unui „prime electorale” celor dintâi clasați. (Din păcate, nu ne putem da seama de justetea punctului său de vedere, întrucât în „Monitorul Oficial” se menționează cuantumul premiului – de 180 de mandate – lucru cu greu de crezut, în condițiile în care în Adunare era cca 300 de deputați).

Și, din nou, după o pauză de aproape trei ani, ce greu își găsește o explicație, mai ales în condițiile în care Partidul Național-Țărănesc ajunge în sfârșit la guvernare,

C. Stere ia cuvântul, în iulie 1929, la discutarea proiectului legii de organizare administrativă. Raportor este tânărul universitar ieșean Petre Andrei, dar C. Stere pleda pentru această cauză de mai bine 15 ani.

Cuvântarea sa începe cu o expunere a avantajelor descentralizării administrative. Dacă, însă, înainte de război, părea să promoveze una axată pe sat, ca unitate de bază (comuna fiind în genere, în practică, structurată și restructurată de multe ori în mod arbitrar⁴²⁾, acum vorbitorul pare mai puțin interesat de acest aspect. Astfel, susține el, „satul izolat, și nu numai în Regat, dar și în provinciile unite, în Basarabia, ca și în Bucovina și în Ardeal, nu poate avea mijloacele necesare pentru a satisface toate trebuințele unei bune gospodării locale” și că, în consecință, „o combinație între sate este dar indispensabilă”. (Și aceasta nu putea fi decât „comuna”, indiferent cum i-ar fi fost trasate „granițele” – ținând cont strict de relief ori de istorie, de „roirea” satelor etc.)

De fapt, însă, ceea ce îl interesa pe C. Stere era nivelul superior, adică al „regiunilor” sau „provinciilor”. Și aici el aduce o sumedenie de opinii favorabile „regionalismului”, aparținând unor politicieni și specialiști străini, de la Alexis de Tocqueville, Guizot, Auguste Comte, Berryer, de Broglie, Montalembert, Casimir Périer, Jules Simon, Pelletan, Fabre, Garnier, Pagès, Ribot, Paul Deschanel, Doumergue, Freycinet, Clemenceau, Millerand, Briand, Jules Ferry, socialistul Paul Boncour, roaliștii Charles Maurras sau contele de Saint Aulaire ș.a.m.d.

La nivelul următor, C. Stere amintește alte proiecte de organizare administrativă a României, cel al Partidului Poporului, din 1918, apoi cel liberal, cu șapte regiuni („1. Oltenia, cu reședința Craiova; 2. Muntenia, cu reședința București; 3. Moldova, cu reședința Galați; 4. Moldova de Sus, cu reședința Iași; 5. Dobrogea, cu reședința Constanța; 6. Basarabia de Sus, cu reședința Chișinău și 7. Basarabia de Jos, cu reședința Ismail”) și cu structura lor de conducere („un consiliu, compus din prefecți, președinții consiliilor județene, câte un delegat al acestor consilii și primarii capitalelor județelor care fac parte din regiune”).

În continuare, vorbitorul combate avizul negativ al Consiliului legislativ asupra proiectului. El aduce opinii (până la urmă discutabile) cu privire la instituția ce poate interpreta textul Constituției (cu exemplificări de o importanță cu totul minoră), pledând, firește, pentru Parlament (chiar știind prea bine că unele parlamente, „fabricate”, nu puteau fi expresia „suveranității naționale”). Încheia, afirmând că reforma administrativă constituia doar o „breșă în citadela arbitrarului și a despotismului polițienesc”, dar că era totodată „chezășia unui viitor și începutul unei evoluții” și că el însuși va lupta mai departe.

Va mai rosti, în decembrie 1930, de la tribuna Camerei un discurs la discuția Adresei de răspuns la Mesajul regal, fără miză politică, doar pentru a-și expune părerile privitoare la criza economică și, în special, cu privire la scăderea prețului la cerealele românești, păreri mai curând false, din care însă e de reținut aprecierea felului cum este practicată agricultura, prin mecanizarea tuturor lucrărilor, în America și, în urmă, în Rusia sovietică. În opinia lui C. Stere de acum, mecanizarea agriculturii ar trebui să devină și în România un program prioritar, salvator nu numai din criza ce nu-și atinsese încă apogeul, dar chiar mai departe, întru atingerea celui standard preconizat altădată pentru statul poporanist și, mai târziu, pentru cel „țărănist”.

Un ultim discurs l-a ținut C. Stere, la 23 iunie 1931. Din păcate, nu a fost încheierea meritată a carierei sale de orator. Nici subiectul, nici țelul urmărit nu erau demne de acest nivel.

Discursul a avut loc în cadrul discuțiilor asupra validării alegerilor din județul Soroca, alegeri pierdute de partidul pe care îl înființase C. Stere după ce părăsise Partidul Național Țărănesc. În fapt, cum și declara, nu urmărea să obțină invalidarea rezultatului (în speță alegerea ca deputat a „regățeanului” Istrate Micescu, somitate a baroului românesc, decan al celui din Ilfov, viitor ministru al Justiției), întrucât știa că aceasta nu îi stătea în putință, ci doar voia să facă mai bine cunoscute numeroasele nereguli comise de autorități (de la numirea judecătorilor șefi de secție și recursul la jandarmi și polițiști, până la presupusul „furt de urne”).

Dar aceasta era un loc comun, întrucât C. Stere, aproape după toate alegerile (fie ele făcute de Partidul Poporului sau de Partidul Liberal, nu însă și de PNȚ) clamase astfel de nereguli în presă, mai ales prin interviuri și, mai rar, prin articole („Ororile din Basarabia” în „Aurora”, din 7 ianuarie 1922, Basarabia. Prigonirea unei provincii, în „Adevărul” din 24 februarie 1929, Cum s-au dezlănțuit „alegerile libere” în Basarabia, idem din 5 iunie 1931 etc.)

Neregulile au fost, desigur, numeroase, peste tot în țară, toate partidele din opoziție reclamându-le în organele lor de presă. Dar, conform mentalității consistente în deceniul de după Unire, C. Stere trecea peste existența lor în toată țara, ca să poată afirma că există o „prigoană împotriva unei provincii”, a unei provincii „ofensate”, „martire” (Basarabia), unde se petrec „orori”. (Și întotdeauna, concomitent, el nega toate motivările situației „speciale” – existența organizațiilor comuniste în Basarabia, care, cum s-a văzut, după el, are „o mentalitate revoluționară” – acuzând fie o „psihoză” a autorităților, fie „machiavelismul” acestora, care inventează un motiv pentru a justifica starea de asediu ori măsuri polițienestre speciale.)

Un ultim efort mai face omul politic C. Stere în cursul anului 1932 prin formarea Partidului Țărănist Democrat rezultat din fuziunea fracțiunii țărănești ce-i rămăsese fidelă cu formațiunea lui Grigore Iunian. În acest scop el

întemeiază săptămânalul „Zărilor”, în care dă la iveală „programul minimal” al partidului, editoriale, articole, „carnete”, manifeste electorale etc. De data aceasta, însă rezultatul a fost negativ, C. Stere nefiind ales nici măcar în „fieful” său Soroca.

Satisfacțiile vor veni însă din altă parte – din succesul pe care îl vor înregistra primele două volume ale romanului în preajma revoluției. Ducerii acestuia mai departe îi închină C. Stere ultimii ani de viață, încât omul politic și publicistul cu același nume părăsesc definitiv scena.

- În Documentări și lămuriri politice...(1930), unde le exemplifică, nu prea fericit, cel puțin într-un caz, prin Raymond Poincaré, Emil Ludwig și Albert Einstein. Cât despre sine, mărturisea că, în fond, fusese întotdeauna „om de condei și de bibliotecă” și că era „publicist înnăscut și pasionat”.
- Un „carnet al solitarului” (în „Lumina” din 12 octombrie 1917), intitulat „Omul drept”..., reținea un pasaj din cartea a II-a a Republicii lui Platon, a cărui semnificație nu mai era cea dată de filosoful antic. Pasajul respectiv va figura și ca moto al Documentărilor și lămuririlor politice...
- În general, dar mai ales aceea a omului politic.
- De altfel, peste doi ani, în conferința Întâlniri fortuite, C. Stere avea să formuleze o concepție mai relativistă, în sensul că „tipurile” umane nu pot fi absolutizate: un Napoleon sau un Lenin nu aveau semnele distinctive ale „omului de acțiune”, iar conferențiarul însuși a avut parte de muncă brută, potcovind caii sau făurind unelte pentru plugărit.
- Epitetul este întrucâtva pleonastic în epoca „Galaxiei Guttenberg”, nu însă și în aceea a „Galaxiei Marconi”. (Sintagmele s-au încetățenit la noi mai ales prin cartea lui Marshall McLuhan.)
- Reamintim că, încă în 1899, biblioteca sa făcea o impresie puternică asupra unui coleg de partid.
- În revista pe care o conducea, „Facla”, septembrie 1911, p. 403.
- Cincizeci figuri contemporane, seria I, București Editura Flacăra, 1913; „figurile” apăruseră toate în revista „Flacăra” condusă de liberalul C. Banu.
- I.G. Duca, Memorii, vol. I, Neutralitatea. Partea I (1914-1915), ediție îngrijită și schiță biografică de Stelian Neagoe, București, Editura Expres, 1991, p. 17 ș.u.
- Va susține astfel că în el, precum și în primele articole publicate în ziarul „Evenimentul” din 1893, se cuprindea toată doctrina poporanistă, promovată de el în „Viața românească” (îndeosebi în serialul Social-democratism sau poporanism?) și că fusese lăudat de un adversar de talia lui P.P. Carp. Junimistul, de fapt, i-a lăudat „forma”, dar i-a adus critici radicale atât cât privește documentarea, cât și „priceperea fenomenelor”. Și, de asemenea, Al. Marghiloman a criticat discursul destul de sever. Dacă avem în vedere teoria „capitalului vagabond”, oratorul nu era desigur original. (Nu știm dacă citise/studiase lucrarea lui V.I. Lenin, referitoare la noul stadiu al capitalismului – imperialismul.) Cât privește însă partea finală a discursului, asupra „căii” pe care putea să o urmeze o țară ca România „eminamente agricolă”, calea care, într-adevăr, avea să fie prezentată mai detaliat în lucrarea din 1907-1908, contribuția personală era demnă de luat în seamă.
- Acesta, spune tot I.G. Duca, „a găsit pentru exprimarea disprețului său [față de principalul adversar, Take Ionescu] formulele lapidare de o neîntrecută frumusețe și putere oratorică” fără de care „impresia lăsată de cuvântarea sa nu ar fost nici pe jumătate atât de adâncă, de mare și de neuitată.” Una din „Formulele turnate în bronz nepieritor, cu care oratoria românească se va putea pururi fâli” suna astfel: „Talentul nu justifică toate încarnațiunile, precum nici frumusețea nu justifică toate prostituțiunile.” Dar P. P. Carp are și o frază nefericită, de un sens aproape identic celei pe care ar fi rostit-o Nicolae Filipescu la o întrunire populară (frază invocată mereu de C. Stere). El spunea în incinta Camerei: „... ni se oferă să recăstigăm ceea ce am pierdut și noi lăsând pradă pentru umbră, umblăm după un ideal național care azi sigur nu se poate realiza și care ar fi nenorocirea țării dacă s-ar realiza...”.
- În afară de contribuția tot mai mare a dominioanelor engleze Canada, India și Australia și a coloniilor franceze, intră în război de partea Antantei Italia, Portugalia, Grecia, Statele Unite ale Americii, Brazilia. Din Antanta făcea parte de la început

- și Japonia, pe care C. Stere nu a pomenit-o niciodată.
- Alexandru Marghiloman, Note politice. 1897–1924, vol. I–V, București, I.A.G. Eminescu, 1927; ediție nouă, îngrijită de Stelian Neagoe, vol. I–III, 1993–1994, vol. III, passim.
- În realitate, în Sfatul Țării, mai ales după excesele din intervalul august 1917 – ianuarie 1918 (asasinarea lui Simeon Murafa și Andrei Hodorogea, jafurile trupelor rusești în retragere, puciul bolșevic de la începutul lui ianuarie, atacarea și dezarmarea batalionului de voluntari ardeleni etc.), „revoluționarii” veritabili, „bolșevici”, nu erau decât în număr înfim. De altfel, însuși C. Stere peste trei ani vorbea doar de „un început de revoluție” în Basarabia.
- De fapt, cum am spus, sângele basarabenilor fusese vărsat mai mult de „revoluționarii bolșevici”.
- Cuvântul fusese șters de cenzura de la Iași.
- Negreșit, în aceasta o vină mare are Regele Ferdinand, fără acceptul căruia lucrul era imposibil. Și Regele Ferdinand are o vină și mai mare, anume că la festivități nu au fost invitați foștii prim-miniștri Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu și Alexandru Averescu, care, chiar dacă erau neagreați de germani și austrieci, avuseseră o contribuție importantă cel puțin prin trimiterea unor unități ale armatei române în Basarabia.
- Vezi mai sus impresiile lui I.G. Duca!
- Sensul propoziției ar fi că faptele vorbitorului asigură încrederea deplină a basarabenilor, care îl urmează, cum se spune, „orbește”.
- Este prima și ultima dată când el recunoaște că „și-a petrecut tinerețea în închisoare și în Siberia, [...] pentru idei «anarhisto-jidovești», cum s-a spus, dar aceste idei, astfel colorate, pot avea acces mai curând în Basarabia revoluționară”.
- Da fapt, totul se găsea în articolul Bilanțul..., pe care îl iscălea în „Lumina” la 2 octombrie 1917. Alături de „răspunderea” celor de la guvernare stătea și una a „tuturor” celor ce „nu și-au făcut datoria de cetățeni.”
- C. Stere și-a publicat cuvântările (cu unele amputări) și sub formă de broșură (86 pagini), sub titlul Un caz de conștiință, la Editura „Viața românească”. Le-a inclus și în volumul Documentări și lămuriri politice... (1930), aici operând amputări mai ample.
- Chiar când îi dă cuvântul lui C. Stere, un deputat (V. Secară) întrerupe, spunând: „Ca să vorbești acolo, trebuie să aduci mai întâi sentința de achitare a Curții Martiale.” La aceasta, președintele Adunării taie scurt: „Domnilor deputați, d. Stere este deputat ales și are dreptul să se apere, eu nu admit lucrul acesta, de a se face zgomot și a fi împiedicat a vorbi”.
- Pentru respingerea luării în considerație a contestației introduse de zece deputați contra rezultatului alegerilor de la Soroca au votat doar 93 de deputați; șase deputați au votat pentru admiterea contestației. Peste 90 de deputați nu au votat (au fost absenți).
- El putea să-și dea demisia din funcția avută, de colonel „juristic”, dar nu putea să fie demobilizat decât dacă s-ar fi îmbolnăvit sau ar fi depășit vârsta legală.
- S-a dovedit că un alt rusofob, Alexis Nour, nu a pățit nimic la Iași în 1917 și nici dr. P. Cazacu.
- Ziarul „Lumina” s-a înființat nu când „totul se sfârșise”, ci la 19 august, stil vechi, 1 septembrie stil nou, înainte de terminarea bătăliilor de la Mărășești–Oituz și înainte de începutul celui „stillstand” voit de germani, din motive de „economie de vieți omenești”, continuat timp de peste trei luni și care s-ar mai fi putut prelungi cu încă trei luni, cele de iarnă, dacă propaganda germană nu ar fi reușit la armatele rusești bolșevizate, care au propus armistițiul din 5 decembrie 1917. (Cum s-a văzut apoi, rușii au plătit scump armistițiul, Puterile Centrale impunându-le la Brest Litovsk condiții de pace extrem de grele.)
- Fraza, prezentă în primul editorial, Către cetitori, este un fel de „passe partout”.
- Martiriul Transilvaniei nici nu era pomenit, cum nu erau pomenite nici cele aproximativ 800 000 de jertfe făcute de armata României!
- Și se știe câte dificultăți i-au fost făcute României, actul de la 27 martie 1918 fiind recunoscut de diplomația internațională de abia în 1926.
- Fără să mediteze mai mult asupra așa-zisei analogii, Stere prinde ocazia pentru a respinge observația lui N. Iorga și „a-l pune în contrazicere cu sine însuși” (ca autor de manual școlar). De fapt, el nu înțelege sau se face că nu înțelege că Bălcescu nu a luptat cu L. Kossuth împotriva lui Avram Iancu ori măcar să fi dorit victoria aceluia.
- Probabil, ar fi trebuit să meargă în Bucureștiul ocupat!
- Ar fi publicat celebra notiță a lui P.P. Carp doar pentru a-și informa cititorii (!), iar despre publicarea amplului articol al lui Al. Beldiman ori a altor articole din presa germană nu spune un cuvânt.
- Ion Bordea, Lume, lume..., în „Însemnări ieșene”, an. IX, nr. 7, 1 iulie 1939.
- Intrigă faptul că directorul „Luminei” nu o făcuse mai devreme direct, în particular! (C. Stere invocase acest „drept” al copiilor săi în Spovedania pentru oamenii cinstiți din 1909.
- Nu se cunoaște numele niciunui basarabean „pierit în furci” (pentru că ar fi luptat împotriva anexării la Rusia) și nici a vreunuia deportat în Siberia pentru același motiv.
- Victor Stere, după arestarea sa din 1884, ca elev, eliberat și el (ca și fratele său) pe cauțiune, a putut totuși să urmeze o școală superioară (de agricultură?) din Moscova; după unii, a dispărut pe acele meleaguri, înecat, înainte de 1892.
- Vorbitorul pare să se refere tot la moartea fratelui mai mic. Dar atunci, chiar dacă fratele ar fi fost victima țarismului (și, cum s-a văzut, sunt indicii că a murit într-un accident), e greu de admis că faptul îl absolvă pe fratele mai mare de „toate păcatele omenești”!
- Dintre cei veniți la putere în urma schimbării de regim de la 6 martie 1918, numai Alexandru Marghiloman revine pentru scurt timp pe scena politică. Poate și câțiva dintre cei coopțați de Marghiloman ca specialiști – Const. Garoflid, S. Mehedinți, C. Meissner ș.a.
- Un număr de profesori și de studenți basarabeni solicitaseră reintegrarea la catedră a profesorilor C. Stere, Virgil Arion, Ilie Bărbulescu. (Acesta, ce-i drept, preda deja, dar având deasupra capului „sabia lui Damocles”, ca urmare a atitudinilor sale luate în anii 1914–1918).
- Evident că nu a fost „singur”. Au scris, în același sens, Alexis Nour, Zamfir C. Arbore, I.T. Costin (Gh. Dighiș) și alții. În sens contrar, au scris la Iași D.C. Moruzi, Stere Dragomir ș.a.
- Erau, totuși, relații de vecinătate între sate ce nu puteau fi în niciun caz negate!